

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO
EVROPSKA UNIJA IN DRŽAVE JUGOVZHODNE EVROPE –
POMEN REGIONALNEGA SODELOVANJA

Ljubljana, september 2003

Amela Kentrić

KAZALO

1. UVOD	7
1.1. NAMEN, CILJI IN HIPOTEZE MAGISTRSKEGA DELA	7
1.2. METODOLOGIJA, PREDPOSTAVKE, OMEJITVE IN PRISPEVEK DELA	9
1.3. STRUKTURA POGLAVIJ	10
2. ODNOS EVROPSKE UNIJE DO DRŽAV JUGOVZHODNE EVROPE	11
2.1. ODNOS DO LETA 1991	12
2.2. REGIONALNI PRISTOP EVROPSKE UNIJE	13
2.3. PROCES STABILIZACIJE IN ASOCIACIJE	15
2.3.1. <i>Mehanizmi pogojevanja</i>	16
2.3.2. <i>Zagrebski vrh</i>	17
2.3.3. <i>Solunski vrh</i>	18
2.4. FINANČNA POMOČ DRŽAVAM JUGOVZHODNE EVROPE	19
3. DVOSTRANSKO SODELOVANJE DRŽAV JUGOVZHODNE EVROPE	23
3.1. POLITIČNO SODELOVANJE	24
3.2. EKONOMSKO SODELOVANJE	25
3.2.1. <i>Pravna podlaga za medsebojno dvostransko ekonomsko sodelovanje</i>	26
3.2.2. <i>Trgovinski tokovi med državami jugovzhodne Evrope</i>	27
3.2.3. <i>Ocena možnosti za povečanje trgovinskih tokov med državami jugovzhodne Evrope</i>	32
3.2.4. <i>Regionalno sodelovanje na področju tujih neposrednih naložb</i>	33
4. SODELOVANJE DRŽAV JUGOVZHODNE EVROPE V OKVIRU REGIONALNIH POBUD	36
4.1. PAKT STABILNOSTI ZA JUGOVZHODNO EVROPO (PS JVE)	37
4.1.1. <i>Ekonomski cilji delovanja PS JVE</i>	38
4.1.2. <i>Poskus ocene ekonomske uspešnosti PS JVE</i>	39
4.2. SECI	40
4.3. DRUGE EKONOMSKE REGIONALNE POBUDE NA PODROČJU JUGOVZHODNE EVROPE	42
4.3.1. <i>Royaumontski proces</i>	42
4.3.2. <i>SEECF</i>	43
4.4. POSKUS OCENE REGIONALNIH POBUD NA PODROČJU JUGOVZHODNE EVROPE S SWOT ANALIZO	44
5. STANJE, PROBLEMI IN PERSPEKTIVE ODNOSOV POSAMEZNIH DRŽAV JUGOVZHODNE EVROPE Z EVROPSKO UNIJO	46
5.1. TRGOVINSKI ODNOSI MED DRŽAVAMI JUGOVZHODNE EVROPE IN EVROPSKO UNIJO	46
5.1.1. <i>Trgovinski tokovi med državami jugovzhodne Evrope in Evropsko unijo</i>	47
5.2. POLITIČNE IN EKONOMSKE RAZMERE V DRŽAVAH JUGOVZHODNE EVROPE	52
5.2.1. <i>Hrvaška</i>	52
5.2.2. <i>Makedonija</i>	56
5.2.3. <i>Bosna in Hercegovina</i>	60
5.2.4. <i>Srbija in Črna gora</i>	65
5.2.5. <i>Albanija</i>	71
5.3. PRIHODNJA PRIORITETNA PODROČJA PROCESA STABILIZACIJE IN ASOCIACIJE	74
6. VLOGA SLOVENIJE V JUGOVZHODNI EVROPI	77
6.1. PRAVNI IN POLITIČNI OKVIR ZA AKTIVNO VLOGO SLOVENIJE	78
6.2. AKTIVNOSTI SLOVENIJE V JUGOVZHODNI EVROPI	81
6.3. PREDLOG SMERNIC ZA RAZVOJ PRIHODNJE STRATEGIJE SLOVENIJE DO JUGOVZHODNE EVROPE	84

7. SKLEP	87
LITERATURA IN VIRI	90

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Pregled stanja sporazumov o prosti trgovini na področju jugovzhodne Evrope dne 4.3.2003.....	1
Priloga 2: Rezultati analize trgovinski tokov in potencialnih trgovinskih tokov med državami jugovzhodne Evrope z gravitacijskim modelom.....	2

SEZNAM TABEL

TABELA 1: Trgovina SFRJ z Evropsko unijo med leti 1988 in 1991 (v mio ECU)

TABELA 2: Zunanja trgovina SFRJ med leti 1988 in 1991 (v mio USD)

TABELA 3: Pomoč Evropske unije državam jugovzhodne Evrope v obdobju 1991-2001 (v mio EUR)

TABELA 4: Delež celotne pomoči Evropske unije jugovzhodni Evropi po posameznih državah v obdobju 1991-2001 (v odstotkih)

TABELA 5: Znesek pomoči Evropske unije jugovzhodni Evropi po posamičnih državah na 100 prebivalcev v letih 1991 – 2001 (v EUR)

TABELA 6: BDP in industrijska proizvodnja leta 1998 glede na leto 1989 (v odstotkih - 1989=100%)

TABELA 7: Zunanja trgovina držav jugovzhodne Evrope 1992-2000 (v mio EUR)

TABELA 8: Deleži posameznih držav regije v zunanji trgovini držav jugovzhodne Evrope 1992-2000 (v odstotkih)

TABELA 9: Odprtost gospodarstev posameznih držav regije za trgovino v letu 2000 (v odstotkih)

TABELA 10: Trgovina nekdanjih jugoslovanskih republik glede na smer v letu 1987 (v odstotkih)

TABELA 11: Delež uvoza in izvoza na regionalni trg v zunanji trgovini držav jugovzhodne Evrope v letih 1994, 1996 in 2000 (v odstotkih)

TABELA 12: Medsebojni izvoz in uvoz držav jugovzhodne Evrope v letu 2001 (v odstotkih od celotnega izvoza in uvoza držav jugovzhodne Evrope)

TABELA 13: Letni pritek tujih neposrednih naložb v države jugovzhodne Evrope in CEEC-5 v letih 1998-2001 (v mio USD)

TABELA 14: Delež letnega pritoka tujih neposrednih naložb v države jugovzhodne Evrope v letih 1998-2001 (v odstotkih)

TABELA 15: Znesek tujih neposrednih naložb na osebo na dan 31.12.2001 po posameznih državah jugovzhodne Evrope (v USD)

TABELA 16: Članstvo držav jugovzhodne Evrope v nekaterih regionalnih pobudah

TABELA 17: SWOT analiza regionalnih pobud

TABELA 18: Delež trgovine Evropske unije z državami jugovzhodne Evrope v celotni zunanji trgovini Evropske unije v letih 1993, 1995, 2001 (v odstotkih)

TABELA 19: Delež uvoza in izvoza v Evropsko unijo v celotni zunanji trgovini držav jugovzhodne Evrope v letih 1994, 1996, 2000 (v odstotkih)

TABELA 20: Trgovina Evropske unije s posameznimi državami jugovzhodne Evrope v letih 1994-2001 (v mio EUR)

TABELA 21: Delež držav jugovzhodne Evrope v trgovini z Evropsko unijo od leta 1994 – 2001 (v odstotkih)

TABELA 22: Struktura trgovine držav jugovzhodne Evrope z Evropsko unijo v letih 1993, 1995 in 2001 (v odstotkih)

TABELA 23: Izbrani makroekonomski kazalci za Hrvaško od 1999 do 2002

TABELA 24: Pregled pomoči Evropske unije namenjene Hrvaški (v mio EUR)

TABELA 25: Izbrani makroekonomski kazalci za Makedonijo od 1999 do 2002

TABELA 26: Pregled pomoči Evropske unije namenjene Makedoniji (v mio EUR)

TABELA 27: Izbrani makroekonomski kazalci za Bosno in Hercegovino od 1999 do 2002

TABELA 28: Pregled pomoči Evropske unije namenjene Bosni in Hercegovini (v mio EUR)

TABELA 29: Izbrani makroekonomski kazalci za Srbijo in Črno goro od 1999 do 2002

TABELA 30: Izbrani makroekonomski kazalci za Kosovo od 2000 do 2002

TABELA 31: Pregled pomoči Evropske unije namenjene Srbiji in Črni gori (v mio EUR)

TABELA 32: Izbrani makroekonomski kazalci za Albanijo od 1999 do 2002

TABELA 33: Pregled pomoči Evropske unije namenjene Albaniji (v mio EUR)

TABELA 34: Blagovna menjava Slovenije z državami jugovzhodne Evrope v letu 2002 (v mio USD)

TABELA 35: Naložbe Slovenije v države jugovzhodne Evrope na dan 31.12.2002 (v mio USD)

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC S PREVODI

<i>Kratika</i>	<i>Angleški izraz</i>	<i>Slovenski izraz</i>
<i>CARDS</i>	<i>Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation</i>	<i>Pomoč EU za obnovo, razvoj in stabilizacijo</i>
<i>EAR</i>	<i>European Agency for Reconstruction</i>	<i>Evropska agencija za obnovo</i>
<i>EBRD</i>	<i>European Bank for Reconstruction and Development</i>	<i>Evropska banka za obnovo in razvoj</i>
<i>ICTY</i>	<i>International Criminal Tribunal for former Yugoslavia</i>	<i>Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo</i>
<i>IMF</i>	<i>International Monetary Fund</i>	<i>Mednarodni denarni sklad</i>
<i>LIFE</i>	<i>Financial Instrument for the Environment</i>	<i>Finančni mehanizem za okolje</i>
<i>NATO</i>	<i>North Atlantic Treaty Organization</i>	<i>Organizacija severnoatlantske pogodbe (Nato)</i>
<i>OECD</i>	<i>Organization for Economic Cooperation and Development</i>	<i>Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj</i>
<i>PHARE</i>	<i>Poland Hungary Aid for Reconstruction of Economies</i>	<i>Pomoč Poljski in Madžarski* za obnovo gospodarstva</i>
<i>SECI</i>	<i>Southeast European Cooperation Initiative</i>	<i>Pobuda za sodelovanje v jugovzhodni Evropi</i>
<i>SEECF</i>	<i>South-East Europe Co-operation Process</i>	<i>Proces sodelovanja v jugovzhodni Evropi</i>
<i>TEMPUS</i>	<i>Trans-European Mobility Scheme for University Studies</i>	<i>Transevropski program izmenjave univerzitetnih študentov</i>
<i>UNCHR</i>	<i>United Nations High Commissioner for Refugees</i>	<i>Visoki komisar Združenih narodov za begunce</i>
<i>WB</i>	<i>World Bank</i>	<i>Svetovna banka</i>
<i>WTO</i>	<i>World Trade Organization</i>	<i>Svetovna trgovinska organizacija</i>

*Phare program pomoči se je začel kot pomoč Poljski in Madžarski, naknadno se je razširil na druge države.

1. UVOD

Področje jugovzhodne Evrope se je po desetletju konfliktov, ki so se zaključili šele s posredovanjem mednarodne skupnosti, znašlo pred novimi, pomembnimi izzivi. Politični dogodki v 90-ih letih so zaustavili izvajanje reform, usmerjenih k demokratizaciji, ter ekonomskih in institucionalnih reform, kar je imelo posledice na vseh področjih življenja (Uvalić, 2003, str. 24). Jugovzhodna Evropa se sedaj hkrati sooča s problemi povojne obnove in zapoznele preobrazbe ekonomskega in političnega sistema, ki so povezani z institucionalnimi in strukturnimi spremembami. Ekonomska in politična preobrazba držav jugovzhodne Evrope sta medsebojno odvisni. Končni cilj teh držav je vključitev v Evropsko unijo, ki je že zdaj glavni trgovinski partner, tako na uvozni kot na izvozni strani.

1.1. Namen, cilji in hipoteze magistrskega dela

Predmet proučevanja v magistrskem delu je odnos med Evropsko unijo in državami jugovzhodne Evrope, s poudarkom na pomenu ekonomskega regionalnega sodelovanja na območju jugovzhodne Evrope. Kot države jugovzhodne Evrope¹ so obravnavane naslednje države: Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Srbija in Črna gora², Makedonija in Albanija. Vse navajajo vključitev v Evropsko unijo kot prioriteten strateški cilj.

V magistrskem delu bo prikazan odnos Evropske unije do držav jugovzhodne Evrope preko osvetlitve mehanizmov in dokumentov organov Evropske unije, ki temeljijo na stabilizacijsko asociacijskem procesu. Poudarek bo na analizi ekonomske regionalne politike Evropske unije do držav jugovzhodne Evrope. Prva hipoteza magistrskega dela je, da Evropska unija za podporo državam jugovzhodne Evrope v procesu približevanja zahteva krepitev regionalnega ekonomskega in političnega sodelovanja med državami

---

¹ Gre za definicijo t.i. zahodnega Balkana, ki jo uporablja Evropska unija. V okviru Evropske komisije deluje direktorat *Western Balkans*, ki se ukvarja z navedenimi državami.

Pri definiciji jugovzhodne Evrope obstaja več nesoglasij; Zgodovinski atlas Vzhodne in Srednje Evrope opredeljuje balkansko področje kot prostor, ki zajema Hrvaško, Bosno in Hercegovino, Srbijo in Črno goro, Makedonijo, Bolgarijo, Albanijo, Grčijo in evropski del Turčije (Magosci, 1998, str. 2-4). Danes se za to območje ponovno uporablja izraz jugovzhodna Evropa, ki že tradicionalno označuje skupino držav med jugovzhodom Nemčije in Rusije. Pojem označuje skupino držav, z ozemljem večjim od Balkana: Albanijo, Bolgarijo, Ciper, Grčijo, Madžarsko, Romunijo, Turčijo in države, nastale na ozemlju nekdanje Jugoslavije (Vukadinović, 2002, str. 13). Poleg različnih geografskih definicij jugovzhodne Evrope tudi mednarodne organizacije uporabljajo različne definicije tega območja. Evropska unija je razvila zgoraj omenjeno definicijo zahodnega Balkana, medtem ko npr. Pakt stabilnost za jugovzhodno Evropo poleg petih držav zahodnega Balkana v definicijo jugovzhodne Evrope vključuje tudi Romunijo, Bolgarijo, Moldovo. V magistrskem delu je zaradi vsebine uporabljena definicija Evropske unije.

² Poimenovanje države Srbija in Črna gora se uporablja od sprejema Ustavne listine državne skupnosti 4.4.2003. Pred tem se je država imenovala Zvezna republika Jugoslavija.

regije. Evropska unija mora svojo regionalno politiko do držav jugovzhodne Evrope jasno definirati in jo tudi izvajati, saj bo le na ta način mogoče definirati posamezne cilje (predvsem ekonomske), ki jih morajo države uresničiti na poti vključevanja. Evropska unija predstavlja ključni motivacijski dejavnik za uspešno ekonomsko preobrazbo jugovzhodne Evrope.

V magistrskem delu bodo predstavljeni tudi stanje, problemi in perspektive odnosa držav jugovzhodne Evrope, kot potencialnih kandidatk na dolgi rok, do Evropske unije, s poudarkom na trgovinski politiki. Vse države jugovzhodne Evrope imajo namreč na ekonomskem področju določene skupne značilnosti kot so: nizek BDP *per capita*, visoka stopnja brezposelnosti, nizka raven industrializacije, velik pomen kmetijstva, šibke institucije (bančni in finančni sistem), počasna gospodarska rast, deficit v zunanji trgovini idr. Razpad nekdanje Jugoslavije in dogajanje, ki mu je sledilo, so povsem spremenili trgovinske povezave in tokove v regiji (Gligorov, 2002, str. 2). Na območju jugovzhodne Evrope smo že priča nastanku ekonomij, odvisnih od mednarodne pomoči, t.i. »*aid dependent economies*« (Gligorov, Kaldor, Tsoukalis, 1999, ii), kar kaže na neustrezen način prehoda v tržna gospodarstva.

V magistrskem delu bo poudarek na pomenu regionalnega trgovinskega in investicijskega sodelovanja med državami jugovzhodne Evrope. Celotna analiza temelji na trditvi, da je regionalno sodelovanje med temi državami eden ključnih pogojev za napredovanje držav jugovzhodne Evrope pri približevanju Evropski uniji v okviru stabilizacijsko asociacijskega procesa³. Skozi razpoložljive podatke o dosedanjem regionalnem ekonomskem in dvostranskem trgovinskem in investicijskem sodelovanju bo analizirana uspešnost držav na tem področju. Predstavljeni bodo tokovi blagovne menjave med omenjenimi državami in možnosti za nadaljnje povečanje blagovne menjave. Pomen trgovine znotraj regije je za uspešno ekonomsko in politično preobrazbo držav jugovzhodne Evrope nedvomno velik, omogoča pa tudi socialne in kulturne interakcije. Druga hipoteza magistrskega dela je, da države jugovzhodne Evrope do sedaj niso dovolj razvile medsebojnega ekonomskega sodelovanja.

Poleg tega bo analiza vključevala tudi poskus odgovora na vprašanje, ali regionalne pobude v jugovzhodni Evropi vplivajo na ekonomsko sodelovanje med državami regije in kakšen je njihov vpliv na vključevanje teh držav v Evropsko unijo. Tretja hipoteza magistrskega dela je, da regionalne pobude Evropske unije in drugih mednarodnih

---

³ To je razvidno iz več dokumentov Evropske unije. Kot primer lahko citiramo zaključke sestanka Sveta ministrov z dne 13.5.2002: "Kot potencialne kandidatke morajo države regije graditi na nedavnem napredku v njihovih medsebojnih odnosih in dokazati pripravljenost in sposobnost interakcije s sosednjimi državami." (Council Meeting, 2002, str. 16).

organizacij s svojim dosedanjim delovanjem ne vplivajo optimalno na razvoj pogojev za ekonomsko sodelovanje v regiji.

Na področju jugovzhodne Evrope deluje veliko različnih regionalnih projektov, vendar so vsi spodbujeni s strani držav, ki niso del regije (izjema je SEECP, ki je bolj politične narave). To je eden izmed kazalcev pomanjkljivega delovanja držav jugovzhodne Evrope na področju regionalnega sodelovanja, hkrati pa je ravno zaradi tega vloga držav jugovzhodne Evrope znotraj pobud mnogokrat premajhna.

Magistrsko delo ima tri cilje. Prvi cilj je pregled strokovne literature in virov s področja obravnavane tematike odnosa Evropske unije in držav jugovzhodne Evrope in s tem seznanitev z do sedaj izdelanimi strokovnimi analizami obravnavane tematike.

Drugi cilj je prikazati pomen regionalnega sodelovanja (ekonomskega in političnega) med državami jugovzhodne Evrope za približevanje teh držav Evropski uniji in oceniti možnosti za krepitev oz. povečanje regionalnega ekonomskega sodelovanja v institucionalnih in meddržavnih okvirih.

Tretji cilj magistrskega dela je poskus izdelave splošnih smernic, ki jim morajo države jugovzhodne Evrope slediti, s ciljem približevanja Evropski uniji. Podlaga za izdelavo smernic oz. priporočil bo ocena Evropske unije o stanju po posameznih državah regije.

1.2. Metodologija, predpostavke, omejitve in prispevek dela

Pri prvem cilju magistrskega dela (pregled strokovne literature in virov) bosta uporabljene metodi analize in sinteze. Poleg kritičnega pregleda znanstvene literature s področja proučevanja bodo analizirani tudi posamezni dokumenti Evropske unije, ki zajemajo področje jugovzhodne Evrope. Pregledani bodo tudi dokumenti regionalnih organizacij, ki delujejo na tem območju.

Drugi cilj magistrskega dela (prikazati pomen regionalnega sodelovanja) zahteva uporabo elementarne in kavzalne analize. Na osnovi sinteze vseh proučenih dokumentov bo izdelan poskus kritične ocene celote odnosov Evropske unije in držav jugovzhodne Evrope.

V magistrskem delu bodo analizirani statistični podatki o blagovni menjavi med državami jugovzhodne Evrope z namenom preveritve druge hipoteze. Prikazan bo tudi vpliv preferencialne obravnave držav jugovzhodne Evrope s strani Evropske unije na blagovno menjavo med Evropsko unijo in državami jugovzhodne Evrope.

Za izpolnitev tretjega cilja magistrskega dela (poskus izdelave splošnih smernic) je potrebno uporabiti funkcionalno in SWOT analizo, s pomočjo katerih bodo definirane funkcije posameznih elementov, ki skupaj tvorijo splošne smernice za nadaljnji razvoj držav jugovzhodne Evrope.

Zaradi tematike magistrskega dela bo potreben interdisciplinarni pristop; glavni poudarek bo na ekonomskem in politološkem pristopu.

Predpostavka magistrskega dela je, da bodo države jugovzhodne Evrope še naprej delovale v smeri približevanja Evropski uniji, kar med drugim predpostavlja odsotnost (novih) vojnih konfliktov na tem območju.

Namen magistrskega dela ni podrobnejša študija posameznih držav s področja jugovzhodne Evrope, ker bi tovrstna analiza močno presegala dovoljen obseg magistrskega dela. V magistrskem delu bo podan krajši povzetek ocen posameznih držav regije s strani Evropske unije.

Tematika magistrskega dela je pomembna za Slovenijo v luči njenega vstopa v Evropsko unijo, saj se od Slovenije pričakuje poglobljeno razumevanje procesov na področju jugovzhodne Evrope zaradi zgodovinskih in geografskih razlogov. Strokovno spremljanje razvoja dogodkov v jugovzhodni Evropi je bistveno tudi zaradi velikega interesa slovenskega gospodarstva na tem področju. Poznavanje regije predstavlja nišo slovenske zunanje politike, saj gre za področje, na katerem Evropska unija od Slovenije pričakuje aktivno vlogo.

1.3. Struktura poglavij

V uvodu magistrskega dela je podan oris obravnave tematike, namen in cilji obravnave ter metodološka zasnova dela.

Drugo poglavje se ukvarja z razvojem odnosa Evropske unije do držav jugovzhodne Evrope. Zajet je tudi splošen pregled finančne pomoči Evropske unije državam regije. Drugo poglavje se nanaša predvsem na prvo hipotezo magistrskega dela.

Tretje poglavje obravnava politično in ekonomsko bilateralno sodelovanje držav jugovzhodne Evrope, s poudarkom na trgovinskih tokovih in tujih neposrednih naložbah, z namenom preveritve druge hipoteze.

V četrtem poglavju je predstavljeno sodelovanje držav regije v regionalnih pobudah kot so PS JVE, SECI, Royaumontski proces idr. Poglavje je zaključeno s SWOT analizo regionalnih pobud na področju jugovzhodne Evrope, s katero je preverjena tretja hipoteza magistrskega dela.

V petem poglavju so zajeti trgovinski odnosi med državami jugovzhodne Evrope in Evropsko unijo. Obravnavane so politične in ekonomske razmere ter stanje odnosov z Evropsko unijo po posameznih državah jugovzhodne Evrope. Peto poglavje podaja smernice in priporočila za prihodnje delovanje držav jugovzhodne Evrope, kar je tretji cilj magistrskega dela.

Šesto poglavje zajema analizo dosedanje vloge Slovenije v jugovzhodni Evropi ter perspektive razvojnega sodelovanja med Slovenijo in državami regije po vstopu Slovenije v Evropsko unijo.

V sklepu so sintetizirane ugotovitve osrednjih poglavij magistrskega dela glede na hipoteze in izhodiščne cilje magistrskega dela.

2. ODNOS EVROPSKE UNIJE DO DRŽAV JUGOVZHODNE EVROPE

Odnos Evropske unije do držav jugovzhodne Evrope se je postopno razvijal v smeri čedalje večje specializacije Evropske unije za to področje. Razloge lahko najdemo v širitvi Evropske unije na države srednje in vzhodne Evrope, s čimer bo področje jugovzhodne Evrope postalo sosednje Evropski uniji. Zaradi tega se je interes Evropske unije za mir, stabilnost in ekonomski razvoj tega območja v zadnjih letih bistveno povečal.

Danes odnos Evropske unije do držav jugovzhodne Evrope temelji na t.i. procesu stabilizacije in asociacije, pri čemer je potrebno izpostaviti, da ne gre zgolj za bilateralni pristop do vsake posamezne države, temveč je poudarjena potreba po razvoju vseh oblik regionalnega sodelovanja. Regionalno sodelovanje predstavlja pomemben del doslej sklenjenih stabilizacijsko asociacijskih sporazumov, pa tudi velik del nadaljnje finančne pomoči regiji bo imel močno poudarjeno regionalno komponento. Medtem, ko je Evropska unija z evropskimi sporazumi spodbujala sodelovanje med državami srednje in vzhodne Evrope, sporazumi o stabilizaciji in asociaciji zahtevajo sodelovanje med državami jugovzhodne Evrope kot enega od pogojev za nadaljnji razvoj njihovih bilateralnih odnosov z Evropsko unijo (Anastasakis, 2002, str. 33).

2.1. Odnos do leta 1991

V magistrskem delu obravnavane države jugovzhodne Evrope so bile do leta 1991 (z izjemo Albanije) vključene v skupno državo Socialistično federativno republiko Jugoslavijo (SFRJ). SFRJ je bila prva socialistična država, ki je priznala Evropsko unijo kot subjekt mednarodnih odnosov in mednarodnega prava (leta 1967), diplomatski odnosi med obema stranema pa so bili vzpostavljeni že leta 1968, medtem ko je Albanija, zaradi komunistične vladavine v tem obdobju, diplomatske odnose z Evropsko unijo vzpostavila šele leta 1991 (Vukadinović, 1999, str. 40).

SFRJ in Evropska unija sta leta 1970 sklenili prvi trgovinski sporazum, leta 1973 drugi trgovinski sporazum in leta 1980 sporazum o sodelovanju (Official Journal of the European Communities L224 in L041). Zadnja dva sporazuma sta SFRJ omogočila preferencialni izvoz večine industrijskih proizvodov v Evropsko unijo brez reciprocitete, saj sta odstranila večji del carinskih in količinskih omejitev pri izvozu v Evropsko unijo. Cilj sporazuma o sodelovanju je bila krepitev sodelovanja med SFRJ in Evropsko unijo: »Cilj tega sporazuma med EGS in SFRJ je spodbuditi sodelovanje med pogodbenima strankama, z namenom prispevati k ekonomskemu in socialnemu razvoju SFRJ in h krepitvi odnosov med pogodbenima strankama.« (Official Journal of the European Communities L041).

Tabela 1: Trgovina SFRJ z Evropsko unijo med leti 1988 in 1991 (v mio ECU)

Leto	Izvoz	Uvoz	Bilanca
1988	5.893	5.714	179
1989	6.997	7.030	-33
1990	7.664	8.497	-833
1991	7.488	6.776	712

Vir: Baza podatkov COMEXT.

Tabela 2: Zunanja trgovina SFRJ med leti 1988 in 1991 (v mio USD)

Leto	Izvoz	Uvoz	Bilanca
1988	12.597	13.154	-557
1989	13.363	14.802	-1.439
1990	14.312	18.890	-4.578
1991	9.548	11.804	-2.256

Vir: International Trade Statistics Yearbook, 1992, str. 1015.

Iz primerjave podatkov v tabelah 1 in 2 je razvidno, da je bila trgovinska menjava med SFRJ in Evropsko unijo precej visoka. Tudi, če podatke primerjamo s podatki o današnji zunanji trgovini držav jugovzhodne Evrope, pridemo do podobne ugotovitve, saj je npr. celotna zunanjetrgovinska menjava Srbije in Črne gore leta 2000 znašala 5,64 milijard EUR, kar je po obsegu manj kot npr. izvoz SFRJ v Evropsko unijo leta 1988 (<http://www.wiiw.ac.at/balkan/data.html>). SFRJ je bila konec 80-ih in začetek 90-ih let med petnajstimi najpomembnejšimi trgovinskimi partnericami Evropske unije (Lopandić, 2001, str. 167).

Z razpadom SFRJ in uvedbo ekonomskih sankcij Evropske unije proti tedanji Zvezni republiki Jugoslaviji novembra 1991 se je zaključilo sodelovanje med obema stranema (http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/fry/sanctions.htm). Evropska unija je odpovedala vse bilateralne sporazume s SFRJ ter tehnično in finančno pomoč, predvideno v okviru Phare programa (Lopandić, 1999, str. 141).

Politika Evropske unije se je usmerila k reševanju spopadov na področju nekdanje SFRJ. Šele po preteku desetletja se je začelo vzpostavljanje institucionalnih odnosov z državami jugovzhodne Evrope.

2.2. Regionalni pristop Evropske unije

Evropska unija je leta 1997 s sprejemom Zaključka o načelu pogojevanja v razvoju odnosov z jugovzhodno Evropo razvila regionalni pristop do regije, ki je definirala odnos do držav, nastalih iz nekdanje SFRJ (z izjemo Slovenije) in do Albanije (Council of the European Union, 1997). Osnovni razlog za oblikovanje regionalnega pristopa Evropske unije do držav jugovzhodne Evrope je enak kot v primeru drugih držav; gre za urejanje odnosov z določeno regijo (kot primer lahko navedemo Lome konvencijo). Namen Evropske unije je predvsem pospešiti regionalno sodelovanje na določenem geografskem območju, v kolikor je to ocenjeno kot strateški interes⁴. Regionalni pristop Evropske unije je bil usmerjen k zagotavljanju ekonomske in politične stabilnosti regije in s tem k pripravi pogojev za intenzivnejše ekonomsko sodelovanje držav regije z Evropsko unijo (Ilić, 1999, str. 247).

V okviru regionalnega pristopa so bile države jugovzhodne Evrope razdeljene na dve skupini. V prvi skupini sta bili Makedonija in Albanija, ki v tistem času nista bili vključeni v spopade. Albanija je imela že od leta 1992 z Evropsko unijo sklenjen sporazum o trgovini in sodelovanju, Makedonija pa je sporazum o sodelovanju z

---

⁴ Zelo podoben primer spodbujanja sodelovanja držav določene regije lahko vidimo tudi pri srednjeevropskih državah z nastankom CEFTA.

Evropsko unijo podpisala leta 1996. Albanija je bila kljub vzpostavljenim institucionalnim odnosom z Evropsko unijo vključena v regionalni pristop skupaj z državami nekdanje SFRJ zaradi svoje ekonomske nerazvitosti (Lopandić, 1997, str. 44).

V drugi skupini so bile države podpisnice Daytonskega sporazuma: Bosna in Hercegovina, Hrvaška in tedanja Zvezna republika Jugoslavija. Regionalni pristop Evropske unije je zajemal veliko število ekonomskih in političnih kriterijev, ki so se nanašali predvsem na drugo skupino držav. S tem kriteriji je bil pogojevan nadaljnji razvoj odnosov na področju trgovine, finančne pomoči in ekonomskega sodelovanja med Evropsko unijo in državami jugovzhodne Evrope. Zaradi velikega števila kriterijev in visokih zahtev regionalni pristop ni prinesel večjega napredka v odnosih, kar je bilo še posebej vidno pri drugi skupini držav, saj nobena od teh držav v tem obdobju ni sklenila sporazuma o trgovini in sodelovanju, finančno pomoč iz PHARE programa pa je prejela le Bosna in Hercegovina; Hrvaška in tedanja Zvezna republika Jugoslavija pa nista bili vključeni v program finančne pomoči (Anastasakis, 2002, str. 31).

Evropska unija je ob oblikovanju regionalnega pristopa do držav jugovzhodne Evrope v različnih dokumentih izpostavila, da je, poleg popolne implementacije Daytonskega sporazuma, uspešen razvoj regionalnega sodelovanja med novonastalimi državami zagotovilo dolgotrajne stabilnosti v regiji: *»Pogoji vključujejo spoštovanje demokratičnih načel, človekovih pravic, vladavino prava, zaščito manjšin, reforme v smeri tržne ekonomije in regionalno sodelovanje.«* (http://europa.eu.int/external_relations/see/region/europe_integration.pdf). Tudi sprejeti Zaključek o načelu pogojevanja v razvoju odnosov z jugovzhodno Evropo vsebuje pogoj razvoja regionalnega sodelovanja: *»Vse stopnje razvoja odnosov držav jugovzhodne Evrope z Evropsko unijo bodo vključevale ocenjevanje uspešnosti izpolnjevanja pogojev regionalnega pristopa, t.j. pripravljenosti posamezne države za čezmejno sodelovanje oz. sodelovanje z drugimi državami regije.«* (Council of the European Union, 1997).

Regionalni pristop Evropske unije do držav jugovzhodne Evrope je predvideval postopen razvoj bilateralnih odnosov na področju trgovine, finančne pomoči in različnih oblik ekonomskega sodelovanja, vendar zaradi velikega števila pogojev na vseh področjih ni bil uspešen, saj je bilo za države regije praktično nemogoče izpolniti vse zahteve. Poleg tega tedanja politična režima v Hrvaški in Zvezni republiki Jugoslaviji nista bila pripravljena izpolnjevati pogoje, tako da v obdobju regionalnega pristopa Evropske unije ni prišlo do večjega napredka v odnosih z regijo jugovzhodne Evrope.

2.3. Proces stabilizacije in asociacije

Proces stabilizacije in asociacije je nastal leta 1999 na predlog Evropske komisije kot višja faza v razvoju odnosov Evropske unije z državami jugovzhodne Evrope. Ideja procesa stabilizacije in asociacije se je pojavila ob kosovski krizi, ki je nakazala, da je potrebno (relativno neuspešen) regionalni pristop Evropske unije nadgraditi oz. redefinirati. Proces stabilizacije in asociacije temelji na dejstvu, da so države jugovzhodne Evrope potencialne kandidatke za članstvo v Evropski uniji pod pogojem, da izpolnijo splošne kriterije (ki so veljali tudi za države vzhodne in srednje Evrope) in posebne kriterije (politično pogojevanje za države jugovzhodne Evrope). Proces predvideva nov okvir za razvoj odnosov med državami jugovzhodne Evrope in Evropsko unijo (http://europa.eu.int/external_relations/see/region/europe_integration.pdf).

Proces stabilizacije in asociacije predvideva podpis stabilizacijsko asociacijskih sporazumov kot nove oblike pogodbenih odnosov med Evropsko unijo in posameznimi državami jugovzhodne Evrope. Doslej sta tak sporazum sklenili Makedonija (26.3.2001) in Hrvaška (9.7.2001), vendar sporazuma še ne veljata⁵, ker nista ratificirana v vseh državah članicah Evropske unije (http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/docs/index.htm). V okviru procesa stabilizacije in asociacije se nadalje razvijajo ekonomski in trgovinski odnosi (asimetrična liberalizacija trgovine), poudarek pa je tudi na razvoju nove oblike finančne pomoči CARDS (http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/actions/sap.htm).

Pomemben vidik predstavljajo še demokratizacija, obnova institucij ter razvoj političnega dialoga, ki vključuje tudi regionalni nivo in sodelovanje na področju pravosodja in notranjih zadev.

Sklenitev stabilizacijsko asociacijskih sporazumov predstavlja najvišjo raven v dolgoročnem procesu stabilizacije in asociacije. Stabilizacijsko asociacijski sporazumi imajo osnovo v evropskih sporazumih, ki so že sklenjeni z državami kandidatkami za članstvo v Evropski uniji (Patten, 2001, str. 5). Potrebno je poudariti, da gre pri sklenitvi sporazumov za zahteven proces preverjanja izpolnjevanja političnih in ekonomskih pogojev in za kompleksna pogajanja z vsako državo posebej, kar zagotavlja posamično obravnavo doseženega napredka. Evropska unija stabilizacijsko asociacijski proces definira kot dolgoročen pristop s ciljem trajnostnega razvoja in reform, ki bo države jugovzhodne Evrope pripravil na integracijo v Evropsko unijo (Council of the European Union, 2002, str. 16).

---

⁵ Sporazuma do zaključka pisanja teksta (avgust 2003) še ne veljata.

Stabilizacijsko asociacijski sporazum vsebuje zavezo države jugovzhodne Evrope (kot ene od pogodbenih strank) k poenotenju političnih standardov z Evropsko unijo in k nastanku prostotrgovinskega območja z Evropsko unijo po preteku prehodnega obdobja. Evropska unija že s sklenitvijo sporazuma odstrani večino trgovinskih omejitev in carin. Določila sporazuma so specifična za vsako od držav in vsebujejo poleg ekonomskega dela tudi poglavja o splošnih načelih, političnem dialogu, regionalnem sodelovanju, pravosodju, notranjih zadevah, finančnem sodelovanju idr.

2.3.1. Mehanizmi pogojevanja

Stabilizacijsko asociacijski proces kot oblika približevanja držav jugovzhodne Evrope k Evropski uniji vsebuje zahtevo po izpolnjevanju t.i. kopenhagenskih kriterijev iz leta 1993, ki so nastali kot pogoj za članstvo pridruženih držav srednje in vzhodne Evrope (http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/actions/sap.htm). Kopenhagenski kriteriji vsebujejo politične in ekonomske elemente:

- stabilne demokratične institucije, vladavina prava, spoštovanje človekovih pravic in zaščita manjšin,
- obstoj delujoče tržne ekonomije in sposobnost delovati v konkurenci trgov Evropske unije,
- sposobnost sprejeti obveze članstva, ki jih zahteva cilj politične, ekonomske in monetarne unije,
- prenos in implementacija evropske zakonodaje v nacionalno preko ustreznih administrativnih in sodnih struktur (European Commission, 2002, str. 1-2).

Poleg kopenhagenskih kriterijev morajo države jugovzhodne Evrope v stabilizacijsko asociacijskem procesu izpolniti kriterije, ki so bili oblikovani v okviru regionalnega pristopa Evropske unije. Gre za t.i. mehanizme pogojevanja, ki vsebujejo splošne kriterije in kriterije, oblikovane za vsako od držav jugovzhodne Evrope posebej.

Splošni kriteriji vsebujejo vprašanja demokratizacije in razvoja pravne države, razvoja tržne ekonomije, spoštovanja človekovih in manjšinskih pravic, vrnitve beguncev in razseljenih oseb in razvoja sodelovanja s sosednjimi državami oz. regionalnega sodelovanja. Specifični kriteriji so predvsem politične narave in se nanašajo na Bosno in Hercegovino, Hrvaško in Srbijo in Črno goro (Council of the European Union, 1997, str. 132-134).

Na osnovi sprejetih mehanizmov pogojevanja Komisija dvakrat letno izdeluje poročila o izpolnjevanju zaključkov Sveta ministrov v okviru procesa stabilizacije in asociacije

držav jugovzhodne Evrope. Politika pogojevanja Evropske unije je tudi institucionalizirana preko konzultativnih delovnih skupin⁶, ki usmerjajo delovanje vlad držav jugovzhodne Evrope pri njihovem približevanju standardom Evropske unije in harmonizaciji nacionalnih pravnih sistemov z evropsko zakonodajo. Ko država izpolni vse pogoje (vključno s pozitivno študijo Komisije o izvedljivosti⁷), se lahko začnejo pogajanja o stabilizacijsko asociacijskem sporazumu.

2.3.2. Zagrebški vrh

Po demokratičnih spremembah v Hrvaški in tedanji Zvezni republiki Jugoslaviji je 24.11.2000 na pobudo predsedujoče Evropski uniji Francije potekal Zagrebški vrh (Zaključna deklaracija, 2000). Vrh je predstavljal politično srečanje držav članic EU z državami jugovzhodne Evrope oz. t.i. državami zahodnega Balkana. Glavni cilj je bil spodbuditi regionalno sodelovanje med državami jugovzhodne Evrope.

V zaključni deklaraciji, sprejeti na Zagrebškem vrhu, so se države jugovzhodne Evrope zavezale k regionalni pomiritvi in sodelovanju. Dogovorjeno je bilo, da bodo države med seboj sklenile regionalne sporazume o sodelovanju, ki bo obsegalo politični dialog, regionalno prostotrgovinsko območje ter sodelovanje na področju pravosodja in notranjih zadev. V deklaraciji je na več mestih poudarjeno, da bosta procesa približevanja Evropski uniji in razvoj regionalnega sodelovanja med državami jugovzhodne Evrope potekala vzporedno: *»Nedavne zgodovinske spremembe odpirajo pot za regionalno pomiritev in sodelovanje.«*, *»Demokracija in regionalna pomiritev na eni strani ter približevanje vsake od teh držav Evropski uniji na drugi strani, tvorijo celoto.«*, *»Približevanje Evropski uniji bo potekalo vzporedno s tem procesom razvoja regionalnega sodelovanja.«*, *»Iz tega sledi, da je prioriteto področje razvoj regionalnega sodelovanja...«* (Zaključna deklaracija, 2000).

Zaključna deklaracija je potrdila proces stabilizacije in asociacije kot osrednji del politike Evropske unije do tega območja: *»Stabilizacijsko asociacijski proces je v središču politike Evropske unije do držav jugovzhodne Evrope.«* (Zaključna deklaracija, 2000). Poleg tega so v zaključni deklaraciji jasno opredeljena področja regionalnega sodelovanja med državami jugovzhodne Evrope. V aneksu k deklaraciji pa je definiran individualen pristop za vsako od držav regije.

---

⁶ Consultative Task Force

⁷ Feasibility study

2.3.3. Solunski vrh

21. junija 2003 je kot nadaljevanje Zagrebškega vrha potekal Solunski vrh. Gre za pobudo Grčije kot predsedujoče Evropski uniji, ki je med prioritete svojega predsedovanja postavila odnos do držav jugovzhodne Evrope oz. t.i. zahodnega Balkana. Med bistvenimi poudarki Solunskega vrha je potreba po oceni doseženega napredka držav jugovzhodne Evrope in ponovna zaveza Evropske unije državam regije (Greek Presidency, 2003, str. 9). Iz navedenega je razvidno, da je imel Solunski vrh predvsem močno politično komponento.

Kot je bilo poudarjeno že na Zagrebškem vrhu, regionalno politično in ekonomsko sodelovanje še vedno ostaja bistven element pri približevanju regije Evropski uniji (Greek Presidency, 2003a, str.1). Države jugovzhodne Evrope so do določene mere že razvile medsebojno sodelovanje, vendar je potrebno s procesom nadaljevati.

Na Solunskem vrhu je bila sprejeta deklaracija, v kateri je Evropska unija potrdila politično zavezo evropski perspektivi držav jugovzhodne Evrope: *»Evropska unija ponovno poudarja svojo nedvoumno podporo evropski perspektivi držav zahodnega Balkana. Prihodnost Balkana je v Evropski uniji.«* (Deklaracija, 2003). V deklaraciji je potrjena pomembna vloga stabilizacijsko asociacijskega procesa; nadaljnje približevanje posameznih držav jugovzhodne Evrope Evropski uniji bo še naprej odvisno od sposobnosti doseganja kopenhagenskih kriterijev ter pogojev stabilizacijsko asociacijskega procesa, ki so bili potrjeni tudi v Zaključni deklaraciji Zagrebškega vrha.

V deklaraciji so izpostavljene zahteve po izpolniti političnih kriterijev, poudarek je tudi na organiziranem kriminalu in korupciji kot ovirah demokratični stabilnosti v celotni regiji. Izpostavljen je pomen ekonomske blaginje regije, ki je bistvena za dolgoročno stabilnost in demokracijo.

Deklaracija ponovno poudarja pomen regionalnega sodelovanja držav jugovzhodne Evrope, s povsem enako formulacijo kot v Zaključni deklaraciji iz Zagrebškega vrha: *»Ponovno poudarjamo, da bo približevanje Evropski uniji potekalo vzporedno z razvojem regionalnega sodelovanja.«* (Deklaracija, 2003). Države regije so se zavezale k nadaljnemu razvoju regionalnega sodelovanja na področju vzpostavitve regionalnega brezviznega režima, regionalne proste trgovine, ustvarjanju regionalnega trga elektrike in plina, razvoju transportne, energetske in telekomunikacijske infrastrukture, čezmejnemu sodelovanju, medparlamentarnemu sodelovanju itd.

Zaključni del deklaracije vsebuje ugotovitev, da je bil v času po Zagrebškem vrhu dosežen precejšen napredek na različnih področjih med drugim tudi na področju regionalnega sodelovanja in razvoja dobrososedskih odnosov med državami jugovzhodne Evrope: *»Od našega sestanka v Zagrebu novembra 2000 je prišlo do znatnega napredka v smeri stabilnosti, demokracije in ekonomskega okrevanja v vseh državah zahodnega Balkana, kot tudi do regionalnega sodelovanja in dobrososedskih odnosov med njimi, v korist njihovih prebivalcev in Evrope kot celote.«* (Deklaracija, 2003).

Poleg deklaracije je bila na Solunskem vrhu sprejeta Solunska agenda za zahodni Balkan, ki vsebuje predloge Komisije Svetu, ki so vsebovani v dokumentu Zahodni Balkan in Evropska integracija (Commission of the European Communities, 2003a). V dokumentu je uveden nov izraz evropsko integracijsko partnerstvo⁸ za države jugovzhodne Evrope, ki predvideva okrepljene aktivnosti Evropske unije in držav regije na področju določanja prioritetenih področij in sprejemanja ustreznih ukrepov (Commission of the European Communities, 2003a, str. 3 in 4). Gre za nadgradnjo stabilizacijsko asociacijskega procesa. Tudi v Solunski agendi je izpostavljen pomen krepitve regionalnega sodelovanja: *»Regionalno sodelovanje predstavlja bistven del priprave za integracijo v evropske strukture.«* (Commission of the European Communities, 2003a, str. 6).

Solunski vrh je (med drugim) ponovno potrdil pomen regionalnega sodelovanja med državami jugovzhodne Evrope pri njihovem približevanju Evropski uniji (Lopandić, 2003, str. 19 in Valden, 2003, str. 22).

2.4. Finančna pomoč državam jugovzhodne Evrope

S koordinacijo finančne pomoči državam jugovzhodne Evrope se v mednarodni skupnosti ukvarjata Evropska komisija in Svetovna banka (Office for South East Europe, 2001, str. 1), kar kaže na veliko vlogo Evropske unije pri zagotavljanju finančnih sredstev za države jugovzhodne Evrope. Pod njunim okriljem je bilo organiziranih že več donatorskih konferenc, na katerih so bila zbrana sredstva za posamezne države regije ter za posamezne projekte.

Donacije Evropske unije ter bilateralne donacije držav članic Evropske unije predstavljajo v opazovanih državah jugovzhodne Evrope najpomembnejše vire finančne pomoči, sledijo jim Združene države Amerike (<http://www1.oecd.org/>

---

⁸ European Integration Partnership

dac/htm/aid_recipients.htm, http://europa.eu.int/comm/europeaid/reports/aidco_2000_annual_report_balkans_en.pdf). V zadnjem desetletju je Evropska unija skozi različne oblike programov pomoči donirala državam jugovzhodne Evrope približno 6,5 milijard EUR pomoči⁹. Zneski finančne pomoči posameznim državam s strani Evropske unije so različni, kar je razvidno iz tabele 3. Večino pomoči so države prejele skozi programa PHARE iz leta 1989 in OBNOVA iz leta 1996.

Tabela 3: Pomoč Evropske unije državam jugovzhodne Evrope v obdobju 1991-2001 (v milijon EUR)

Država/ Leto	Albanija	BiH	Hrvaška	Srbija in Črna gora	Kosovo	Makedonija
1991-1994	368,13	495,47	204,86	170,62	-	101,52
1995	70,15	216,38	38,74	39,95	-	34,43
1996	75,25	442,42	33,56	24,47	-	25,00
1997	97,90	360,86	26,96	18,13	-	58,71
1998	54,30	295,25	24,14	24,08	13,16	40,48
1999	205,24	233,95	18,63	124,41	259,60	108,61
2000	41,29	115,83	19,62	288,59	510,12	47,07
2001	44,50	131,78	61,48	550,53	348,92	85,75
Skupaj	956,76	2.291,93	427,99	1.240,59	1.131,80	501,57

Vir: Commission of the European Communities, 2002a, str. 23-25.

Za oceno višine zneskov finančne pomoči Evropske unije državam jugovzhodne Evrope lahko navedemo sledeče podatke; BDP Albanije je v letu 2001 po podatkih Svetovne banke znašal 4,2 mlrd USD (www.worldbank.org/data/countrydata/aag.pdf), medtem ko je Albanija v enajstletnem obdobju od leta 1991-2001 prejela zgolj 956,76 mio EUR finančne pomoči Evropske unije; podatki za enaka obdobja za ostale države jugovzhodne Evrope so: Bosna in Hercegovina; BDP – 4,9 mlrd USD, finančna pomoč 2.291,93 mio EUR, Hrvaška; BDP – 29,9 mlrd USD, finančna pomoč 427,99 mio EUR, Srbija in Črna gora (brez Kosova); BDP – 10,5 mlrd USD, finančna pomoč 1.240,59 mio EUR in Makedonija; BDP – 3,5 mlrd USD, finančna pomoč 501,57 mio EUR. Iz teh podatkov lahko ocenimo, da je bila finančna pomoč državam jugovzhodne Evrope relativno nizka; nekoliko izstopa le Bosna in Hercegovina, predvsem zaradi visokih zneskov humanitarne pomoči in pomoči, namenjene povojni obnovi.

⁹ Za primerjavo lahko navedemo, da je v istem časovnem obdobju Evropska unija azijskim državam donirala 4.439 mio EUR (http://europa.eu.int/comm/europeaid/reports/aidco_2000_annual_report_balkans_en.pdf). Znesek je, relativno gledano, veliko nižji od zneska, namenjenega državam jugovzhodne Evrope, saj gre v primeru pomoči azijskim državam za pomoč, namenjeno veliko večjemu območju (Bangladeš, Butan, Kambodža, Laos, Indija, Maldivi, Nepal, Indonezija, Pakistan, Vietnam idr.).

Deleži prejeti finančne pomoči po državah so različni (tabela 4); daleč najvišji odstotek pomoči je prejela Bosna in Hercegovina, najnižjega pa Hrvaška in Makedonija.

Tabela 4: Delež celotne pomoči Evropske unije jugovzhodni Evropi po posameznih državah v obdobju 1991-2001(v odstotkih)

Jugovzhodna Evropa	Albanija	BiH	Hrvaška	Srbija in Črna gora	Kosovo	Makedonija
100	14,6	35,0	6,5	18,9	17,3	7,7

Vir: Tabela 2 in lastni izračuni.

Podatek o deležu pomoči še ne daje prave informacije o realni višini pomoči. Za izračun realne višine pomoči je ustrenejši kazalnik znesek pomoči na prebivalca. Države jugovzhodne Evrope so imele v letu 2001 skupaj 24.072.700 prebivalcev¹⁰, od tega Albanija 14,3%, Bosna in Hercegovina 16,2%, Hrvaška 18,4%. Srbija in Črna gora 34,6%, Kosovo 8,1% in Makedonija 8,5% (<http://www.wiiw.ac.at/balkan/data.html>). Že na prvi pogled je iz podatkov razvidno, da so obstajajo razlike v višini prejete finančne pomoči tudi glede na število prebivalcev.

Tabela 5: Znesek pomoči Evropske unije jugovzhodni Evropi po posamičnih državah na 100 prebivalcev v letih 1991-2001(v EUR)

Jugovzhodna Evropa	Albanija	BiH	Hrvaška	Srbija in Črna gora	Kosovo	Makedonija
27	28	59	10	15	58	25

Vir: Tabela 2, <http://www.wiiw.ac.at/balkan/data.html> in lastni izračuni.

Iz tabele 5 je razvidno, da sta najvišji znesek pomoči na prebivalca prejela Bosna in Hercegovina in Kosovo. Gre za območji, ki sta bili najhuje prizadeti v vojnih konfliktih na področju jugovzhodne Evrope. Sledita jima Makedonija in Albanija. Relativno nizek delež prejete pomoči Srbije in Črne gore lahko pripišemo dejstvu, da Evropska unija v času Miloševićevega režima ni namenjala večjih finančnih sredstev tej državi. Pričakovati je, da se bo v prihodnje delež Srbije in Črne gore povečeval. Najnižji delež finančne pomoči Evropske unije je prejela Hrvaška, ki je po makroekonomskih kazalcih najbolj razvita med državami jugovzhodne Evrope (<http://www.wiiw.ac.at/balkan/data.html>).

¹⁰ Statistike o številu prebivalcev v državah jugovzhodne Evrope niso zanesljive zaradi velikih selitev prebivalstva, ki so jih povzročile vojne v regiji. V večini držav že dalj časa niso bili izvedeni popisi prebivalstva. Poleg tega tudi starejši statistični podatki niso zanesljivi (zaradi političnih razlogov so bili podatki o številu pripadnikov določenega naroda večkrat umetno zvišani) (Jezernik, 1998, str. 170).

Evropska unija je z namenom ustrezne uporabe finančne pomoči državam jugovzhodne Evrope 5.12.2000 ustanovila Evropsko agencijo za obnovo – EAR (Official Journal of the European Communities L306/7). Glavne naloge EAR so pridobivanje in analiza ter posredovanje informacij o potrebah in prioritetnih sektorjih v državah jugovzhodne Evrope Evropski komisiji, priprava osnutkov programov za obnovo in za reševanje vprašanja beguncev in razseljenih oseb ter implementacija finančne pomoči Evropske unije v sodelovanju z lokalnim prebivalstvom (Official Journal of the European Communities L306/7).

S sprejemom Uredbe Sveta ministrov o pomoči Albaniji, BiH, Makedoniji, Zvezni republiki Jugoslaviji in Hrvaški je Evropska unija začela izvajati program CARDS. CARDS program predvideva 4,650 milijard EUR, namenjenih državam jugovzhodne Evrope v obdobju 2002-2006 (10% sredstev iz programa CARDS je namenjenih regionalnim projektom). Cilji pomoči programa CARDS so obnova, vrnitev beguncev, stabilizacija regije, oblikovanje trajnih institucij za razvoj demokracije, pravne države itd., trajnosten ekonomski in družbeni razvoj, ekonomske reforme, razvoj tesnejšega sodelovanja v regiji in z Evropsko unijo ter transnacionalno, čezmejno in medregionalno sodelovanje. Pomoč iz programa CARDS se dodeljuje v obliki nepovratnih sredstev.

Ob tem je potrebno poudariti, da na splošno velja načelo, da je učinkovita uporaba finančnih sredstev pomembnejša od samega zneska. Države jugovzhodne Evrope so prejele skupaj približno 6,5 milijarde EUR finančne pomoči, vendar podatki kažejo, da s njihovi BDP še vedno nižji kot so bili leta 1989 (tabela 6).

Tabela 6: BDP in industrijska proizvodnja leta 1998 glede na leto 1989 (v odstotkih - 1989=100%)

	BDP	Ind. Proizv.
Bosna in Hercegovina	40	9
Hrvaška	78	57
Zvezna republika Jugoslavija	52	46
Makedonija	71	47
Albanija	89	28

Vir: Gligorov, Kaldor, Tsoukalis, 1999, str. 51

Velik problem predstavlja dejstvo, da finančna pomoč za večino držav jugovzhodne Evrope predstavlja pomemben vir za financiranje trgovinskega deficita. Z izjemo Hrvaške, vse države jugovzhodne Evrope s sredstvi, prejetimi od mednarodne skupnosti, financirajo velike uvozne potrebe (Mrak, Damijan, 2001, str.6). To še

posebej velja za Bosno in Hercegovino, kjer je že možno govoriti o nastanku ekonomije, odvisne od mednarodne pomoči (Gligorov, Kaldor, Tsoukalis, 1999, ii).

Tovrstno financiranje zunanjetrgovinskega deficita je pojav, ki na dolgi rok ni vzdržen (Mrak, Damijan, 2001, str. 27). Države jugovzhodne Evrope bodo morale najti ustrezne mehanizme za zmanjšanje zunanjetrgovinskih deficitov preko povečanja izvoza (povečanja konkurenčnosti svojih proizvodov), tujih neposrednih naložb in drugih mehanizmov. Potrebno je težiti k ustvarjanju okolja, ki bo spodbudno vplivalo na tuje neposredne naložbe in na povečanje izvoza, saj tuje neposredne naložbe pozitivno vplivajo na ekonomsko rast, zvišujejo raven zaposlenosti, izboljšujejo plačilno bilanco, dvigujejo konkurenčnost in specializacijo ter povečujejo trgovino (Bezić, 1999, str. 337).

3. DVOSTRANSKO SODELOVANJE DRŽAV JUGOVZHODNE EVROPE

Med najpomembnejšimi razlogi za majhen obseg dvostranskega sodelovanja držav jugovzhodne Evrope je vsekakor izjemno visoka stopnja dezintegracijskih silnic. V različnih tekstih se celo uporablja izraz »balkanizacija« kot sopomenka besedi dezintegracija (Hettne, 1997, str. 35; Gligorov, Kaldor, Tsoukalis, 1999, str. i; Lopandić, 2002, str. 46, Todorova, 2001, str. 61). Na zaustavitev in nazadovanje ekonomskega razvoja in medsebojnega sodelovanja na področju jugovzhodne Evrope je imel nedvomno prevladujoč vpliv razpad nekdanje Jugoslavije. Mednarodna skupnost in še posebej Evropska unija zagovarjata stališče, da regionalno ekonomsko sodelovanje vodi k blaginji in stabilnosti ter v končni fazi pripravlja države regije na dolgoročni cilj vključitve v Evropsko unijo (Anastasakis, 2002, str. 26).

Razvoj dvostranskega oz. bilateralnega sodelovanja med državami jugovzhodne Evrope je ena od zahtev Evropske unije v okviru stabilizacijsko asociacijskega procesa. Okrepitev ekonomskega sodelovanja držav jugovzhodne Evrope bo lahko pozitivno vplivala na odpravo napetosti med državami in narodi regije. Tudi z vidika mednarodne politike je v današnji pogojih vsekakor v interesu majhnih držav, da skupaj zastopajo svoja regionalna stališča (Pantić, 1997, str. 107).

Kot kaže študija Anastasakisa in Dželilovićeve pa je problematično dejstvo, da ni konsenza med državami regije o pomenu regionalnega sodelovanja. Lokalne elite regionalnega sodelovanja ne vidijo kot pomembnega orodja za nadaljnji razvoj.

Razlogi za takšna stališča so:

- ni skupnega zavedanja o obstoju regije jugovzhodne Evrope, temveč različni koncepti in kriteriji posameznih držav in elit, kar omejuje ustvarjanje regionalne identitete kot mentalnega koncepta,
- negativne predispozicije za sodelovanje držav regije in nizka pričakovanja od medsosedskega sodelovanja,
- kljub zavedanju elit v državah regije o obstoju skupnih regionalnih problemov obstaja problem pomanjkanja kapacitet za identifikacijo prioriteten projektov vsake države in za definiranje ustreznega načina za doseganje teh prioriteten v okviru regionalnih projektov,
- želja po ohranjanju političnih pozicij je v negativni povezavi z izboljševanjem medsosedskih odnosov v regiji (kar kaže na pomanjkanje politične vizije),
- slabo poznavanje regionalnih pobud in velika stopnja razočaranja nad dosedanjimi dosežki regionalnih pobud, ki jih vidijo kot vsiljene s strani mednarodne skupnosti,
- lokalne elite velikokrat vidijo regionalno sodelovanje kot konkurenčno približevanju Evropski uniji zaradi nepoznavanja načinov, kako lahko regionalno sodelovanje prispeva k cilju približevanja Evropski uniji (Anastasakis, Dželilović, 2002, str. 75 - 76).

3.1. Politično sodelovanje

Vzpostavljanje političnih odnosov med državami jugovzhodne Evrope je bilo v 90-ih letih močno oteženo zaradi vojnih spopadov. Diplomatski odnosi med določenimi državami regije so bili vzpostavljeni že takoj po razpadu nekdanje SFRJ, medtem ko so bili diplomatski odnosi, predvsem med državami, ki so bile vpete v vojne spopade, vzpostavljeni kasneje (Srbija in Črna gora je vzpostavila večino diplomatskih odnosov po demokratičnih spremembah leta 2000). Za razvoj političnega sodelovanja so bili pomembni multilateralni forumi in predvsem pritisk mednarodne skupnosti.

Politično sodelovanje med državami je oteženo zaradi vrste odprtih vprašanj, kot so določanje državnih meja, tožba Bosne in Hercegovine pred Meddržavnim sodiščem v Haagu proti Srbiji in Črni gori zaradi genocida in agresije, vprašanje beguncev in razseljenih oseb, nerešeno vprašanje statusa Kosova, vprašanje ustrezne zaščite pravic manjšin, dokončno oblikovanje državnega sistema Srbije in Črne gore idr.

Kljub mnogim odprtim vprašanjem, ki še vedno obremenjujejo odnose med državami jugovzhodne Evrope, lahko danes trdimo, da so, pod pokroviteljstvom mednarodne skupnosti, vzpostavile kontinuirano politično sodelovanje na različnih področjih in

ravnih. To je razvidno iz velikega števila njihovih medsebojnih stikov, tako na dvostranski, kot tudi na regionalni ravni.

3.2. Ekonomsko sodelovanje

Ekonomsko sodelovanje med državami jugovzhodne Evrope je glede na geografsko bližino in druge potencialne integrativne dejavnike prenizko. Kot glavne ovire ekonomskemu sodelovanju lahko opredelimo:

- neekonomske dejavnike,
- ekonomske dejavnike in
- neustrezno vlogo mednarodnih institucij (Inotai, 2002, str. 2-3).

Neekonomske dejavnike so posledica vojnih spopadov, ki so potekali v 90-ih letih. Etnični nacionalizem je glavna ovira sodelovanju med državami jugovzhodne Evrope (Anastasakis, Dzelilović, 2002, str. 13). Problematični so politični dejavniki, ki zajemajo vizni režim med državami in druge oblike politično motiviranega oviranja ekonomskega sodelovanja ter splošno nezaupanje v institucije, kar je razvidno tudi iz visoke stopnje tveganja investiranja v teh državah. Za doseganje večjih integracijskih učinkov je potrebna tudi vzpostavitev infrastrukture na vseh področjih: ceste, železnice, reke, telekomunikacije itd. (Njegovan, 1997, str. 100).

BDP držav jugovzhodne Evrope še ni dosegel BDP, ki so ga države izkazovale v letu 1989 (glej tabelo 6). Države so torej tudi zaradi premajhnega obsega proizvodnje ekonomsko manj aktivne. Za ilustracijo lahko navedemo, da ima regija jugovzhodne Evrope (vključno z Romunijo, Moldovo in Bolgarijo) približno 55 milijonov prebivalcev, kar je primerljivo z Italijo in Francijo, medtem ko je obseg proizvodnje regije primerljiv s Portugalsko in Grčijo, ki imata približno 10 milijonov prebivalcev (Gligorov et al, 2000, str. 18). Poseben problem predstavljajo carinske in necarinske ovire trgovini in investicijam. Poleg tega je kupna moč prebivalstva nizka, kar je posledica padca dohodkov, slabšega življenjskega standarda in visoke stopnje nezaposlenosti. Dodatne ekonomske ovire večji integraciji regije predstavljajo tudi podobnost proizvodov in kvalitete proizvodov v vseh državah, monetarna nestabilnost idr. (Stanchev, 2002, str. 124).

Neustreznost vloge mednarodnih institucij lahko vidimo predvsem v neustrezni uporabi finančnih sredstev, ki so v veliki meri namenjena financiranju zunanjetrgovinskih deficitov držav jugovzhodne Evrope. Podrobnejša analiza vloge regionalnih organizacij je podana v četrtem poglavju.

3.2.1. Pravna podlaga za medsebojno dvostransko ekonomsko sodelovanje

Za krepitev ekonomskega sodelovanja med državami regije je pomembna sklenitev ustrezne pravne podlage. Vse države jugovzhodne Evrope so med seboj sklenile sporazume o gospodarskem sodelovanju, potrebna pa bi bila še širša sklenitev dvostranskih sporazumov o spodbujanju in zaščiti naložb in sporazumov o izogibanju dvojnemu obdavčenju, ki bi pozivno vplivali na investicijsko klimo v državah.¹¹ Doslej je bilo med državami regije sklenjenih sedem sporazumov o spodbujanju in zaščiti naložb (Hrvaška - Albanija, Hrvaška - BiH, Makedonija - Albanija, Makedonija - BiH, Makedonija - Hrvaška, Srbija in Črna gora - Hrvaška, Srbija in Črna gora - Makedonija) in štiri o izogibanju dvojnemu obdavčevanju (Hrvaška - Albanija, Makedonija - Albanija, Makedonija - Hrvaška, Srbija in Črna gora - Makedonija) (Stability Pact, 2002, str. 35, 36).

Pri sporazumih o prosti trgovini v regiji se je, kljub pričakovanemu pozitivnemu učinku liberalizacije, pojavilo vprašanje vsebine tovrstnih sporazumov, ki lahko zajemajo različne izdelke med različnimi državami ter tako vodijo k vrsti med seboj neprimerljivih tekstov, ki jih bo težko implementirati z namenom ustvariti prostotrgovinsko območje.

Zaradi tega problema so se v okviru Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo (in tudi v okviru stabilizacijsko asociacijskega procesa) države regije zavezale k vzpostavitvi prostotrgovinskega območja do konca leta 2002. Projekt sicer ni bil v celoti zaključen, popolna implemetacija sporazumov je pričakovana do konca leta 2003 (Priloga 1). Omenjeni projekt pomeni pozitiven premik k liberalizaciji tržišča, še posebej po uskladitvi sporazumov o prosti trgovini s standardi, določenimi v okviru Delovne skupine za liberalizacijo trgovine Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo. Za nadaljnjo trgovinsko liberalizacijo je pomembno ohraniti politično zavezanost držav regije k projektu, hkrati pa je potrebna nadaljnja politična podpora in spodbuda s strani Evropske unije in multilateralnih organizacij (Bogoevski, 2002, str. 137).

---

¹¹ Pri sklepanju dvostranskih sporazumov s Srbijo in Črno goro se pojavlja problem veljavnosti le-teh na območju Kosova.

3.2.2. Trgovinski tokovi med državami jugovzhodne Evrope

Trgovina je nedvomno lahko pomemben instrument politične stabilnosti in socialnih ter kulturnih interakcij (Inotai, 2002, str. 2). Poleg tega je trgovina odločilnega pomena za ekonomsko rast, v primeru držav jugovzhodne Evrope pa je potrebno poudariti še vidik mirnega sodelovanja med sosednjimi državami (Welfens, 2001, str. 75).

Pri analizi trgovinskih tokov med državami jugovzhodne Evrope je potrebno opozoriti, da so podatki zaradi velikega deleža sive ekonomije pomanjkljivi. Zaradi nepopolnih statističnih podatkov lahko sklepamo, da je dejanska trgovina med državami jugovzhodne Evrope večja, kot kažejo uradni podatki (Uvalić, 2002, str. 5). Na različne oblike sive ekonomije kažejo velike razlike v statistikah posameznih držav o medsebojnem ekonomskem sodelovanju, prav tako pa so eden od pokazateljev metodoloških težav visoke statistične napake v plačilnih bilancah držav regije (Gligorov, 2002, str. 10).

Tabela 7: Zunanja trgovina držav jugovzhodne Evrope 1992 – 2000 (v mio EUR)

Albanija	1992*	1995*	1996	1997	1998	1999	2000
Izvoz	70	205	229	167	205	275	256
Uvoz	541	680	922	685	826	1.121	1.070
BiH	1992	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Izvoz	339	152	336	575	697	649	732
Uvoz	350	1082	1.882	2.333	2.656	2.502	2.348
Hrvaška	1992	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Izvoz	4.597	4.633	4.545	3.665	4.046	4.027	4.818
Uvoz	4.500	7.892	8.169	8.059	7.477	7.324	8.589
Makedonija	1992	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Izvoz	1.199	1.204	904	1.091	1.170	1.117	1.431
Uvoz	1.206	1.719	1.283	1.568	1.710	1.665	2.266
SČG	1992	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Izvoz	2.400	810	1.593	2.360	2.518	1.391	1.808
Uvoz	3.450	1.400	3.251	4.245	4.284	3.081	3.832
Skupaj	1992	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Izvoz	8.605	7.004	7.607	7.858	8.636	7.459	9.045
Uvoz	10.047	12.733	15.507	16.890	16.953	15.693	18.105

Vir: Michalopoulos, 2001, str. 132, <http://www.wiwi.ac.at/balkan/data.html> in lastni izračuni.

* podatki so v mio USD

Trgovina držav jugovzhodne Evrope se je v zadnjem desetletju kljub vojnim in drugim konfliktom na splošno povečala, vendar gre predvsem za povečanje na uvozni strani, medtem ko se izvoz držav ni bistveno povečeval (tabela 7), kar je povzročalo tudi deficit držav regije v trgovinskih bilancah. Iz tabele 7 lahko izračunamo, da je bila pokritost uvoza regije jugovzhodne Evrope z izvozom leta 1992 86%, leta 2000 pa zgolj 50%. Pokritost uvoza z izvozom po posameznih državah za leto 2000 znaša: Albanija 24%, Bosna in Hercegovina 31%, Hrvaška 56%, Makedonija 63% in Srbija in Črna gora 47,2%.

Deleži posameznih držav regije v skupni zunanji trgovini so različni, vendar so ostajali skozi leta približno enaki, kar je razvidno iz tabele 8. Najvišji delež v zunanji trgovini regije ima Hrvaška, s približno 50%, tako na izvozni, kot tudi uvozni strani. Sledijo ji Srbija in Črna gora, Makedonija ter Bosna in Hercegovina. Najnižji delež v zunanji trgovini regije ima Albanija, ki na izvozni in na uvozni strani dosega približno 5% delež.

Tabela 8: Deleži posameznih držav regije v zunanji trgovini držav jugovzhodne Evrope 1992-2000 (v odstotkih)

Albanija	1992	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Izvoz	1	3	3	2	2	4	3
Uvoz	5	5	6	4	5	7	6
BiH	1992	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Izvoz	4	2	4	7	8	9	8
Uvoz	3	8	12	14	16	16	13
Hrvaška	1992	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Izvoz	53	66	60	47	47	54	53
Uvoz	45	62	53	48	44	47	47
Makedonija	1992	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Izvoz	14	17	12	14	14	15	16
Uvoz	12	14	8	9	10	11	13
SČG	1992	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Izvoz	28	12	21	30	29	19	20
Uvoz	34	11	21	25	25	20	21
Skupaj	1992	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Izvoz	100	100	100	100	100	100	100
Uvoz	100	100	100	100	100	100	100

Vir: Tabela 7 in lastni izračuni.

Trgovina ima različno vlogo v ekonomijah držav jugovzhodne Evrope. Iz tabele 7 lahko izračunamo razmerje med zunanjo trgovino in BDP, ki kaže odprtost gospodarstva za zunanjo trgovino. Formula za izračun je $(X+M):BDP$ (X =izvoz, M =uvoz). Podatki za leto 2000 so predstavljeni v tabeli 9. Makedonija in Hrvaška sta med državami jugovzhodne Evrope najbolj odprti za zunanjo trgovino, sledi jima Srbija in Črna gora. Precej visoko stopnjo zaprtosti gospodarstev za zunanjo trgovino kažeta Bosna in Hercegovina in predvsem Albanija.

Tabela 9: Odprtost gospodarstev posameznih držav regije za trgovino v letu 2000 (v odstotkih)

Albanija	BiH	Hrvaška	Makedonija	SČG
23,5	33,6	85,1	156	67,6

Vir: Tabela 7 in lastni izračuni.

Preden analiziramo današnje stanje trgovinskih tokov med državami jugovzhodne Evrope je potrebno prikazati raven trgovine pred začetkom konfliktov. Albanija je bila najbolj zaprta ekonomija v Evropi, ki je sledila avtarkični razvojni strategiji. Posledica tega je bila, da je imela zelo omejene ekonomske stike z mednarodno skupnostjo v celoti in seveda tudi s sosednjimi državami. Ostale štiri države današnje jugovzhodne Evrope pa so imele kot del nekdanje Jugoslavije visoko stopnjo medsebojnega ekonomskega sodelovanja, saj je bil delež medrepubliške trgovine med 13 in 24 odstotki (glej tabelo 10).

Tabela 10: Trgovina nekdanjih jugoslovanskih republik glede na smer v letu 1987 (v odstotkih)

	domači trg	trgi drugih republik nekdanje SFRJ	izvoz v tujino	Skupaj
Bosna in Hercegovina	56,1	24,1	19,8	100
Hrvaška	67,0	18,7	14,3	100
Makedonija	60,8	21,4	17,8	100
Črna gora	57,5	25,0	17,5	100
Srbija	69,0	13,4	17,6	100
Slovenija	57,5	20,3	22,2	100

Vir: Uvalić, 2002, str. 3

Tabela 11 prikazuje delež uvoza in izvoza z državami regije za posamezno državo jugovzhodne Evrope v letih 1994, 1996 in 2000. Deleži se med seboj precej razlikujejo. Albanija ima nizek delež trgovine z ostalimi državami, tako na uvozni, kot tudi na izvozni strani; Hrvaška ima nizek delež le pri uvozu iz držav regije, Srbija in Črna gora pa pri izvozu. Najvišje deleže trgovine z ostalimi državami regije ima Bosna in Hercegovina, na izvozni strani pa je precej uspešna tudi Makedonija. Iz tabele 11 je razvidno, da regionalni trg za države jugovzhodne Evrope ni primarnega pomena, kar kaže na nizko stopnjo njihovega medsebojnega ekonomskega sodelovanja.

Regionalna trgovina med državami jugovzhodne Evrope je v povprečju nizka. Trgovinski odnosi so različni; npr. pri Bosni in Hercegovini, ki ima velik delež trgovine s Hrvaško in Srbijo in Črno goro, je potrebno poudariti, da gre za trgovanje vsake od entitet (Federacije in Republike Srbske) z eno od partneric, ob tem pa je trgovina med obema entitetama zelo majhna (Micalopoulos, 2002, str. 138). Gre za t.i. etnično trgovino (Trade Development Institute of Ireland, 1999, str. 13). Enako velja tudi za trgovino med Makedonijo in Srbijo in Črno goro.

Tabela 11: Delež uvoza in izvoza na regionalni trg¹² v zunanji trgovini držav jugovzhodne Evrope v letih 1994, 1996 in 2000 (v odstotkih)

UVOZ															
trg	Albanija			BiH			Hrvaška			Makedonija			SČG		
	1994	1996	2000	1994	1996	2000	1994	1996	2000	1994	1996	2000	1994	1996	2000
JVE	4	3	3	48	32	20	1	1	2	5	14	12	n.p.	10	11
IZVOZ															
trg	Albanija			BiH			Hrvaška			Makedonija			SČG		
	1994	1996	2000	1994	1996	2000	1994	1996	2000	1994	1996	2000	1994	1996	2000
JVE	5	5	2	11	34	11	10	14	15	17	28	33	n.p.	5	8

Vir: Michalopoulos, 2002, str. 136.

n.p. – ni podatka

Dejavnik, ki negativno vpliva na nadaljnji razvoj trgovine med državami jugovzhodne Evrope, je dejstvo, da so vse države regije ekonomsko relativno šibke, kar je razvidno iz relativno nizkega BDP na osebo in vrste drugih makroekonomskih kazalcev (Trade Development Institute of Ireland, 1999, str. 14).

¹² Regionalni trg predstavljajo države jugovzhodne Evrope, obravnavane v magistrskem delu.

Iz podatkov o medsebojni trgovini držav jugovzhodne Evrope v letu 2001, ki so razvidni iz tabele 12, lahko zaključimo, da nekatere države jugovzhodne Evrope med seboj praktično ne trgujejo ter, da za večino od držav jugovzhodne Evrope druge države iz regije niso med najpomembnejšimi trgovinskimi partnerji. Trgovinski tokovi znotraj regije so nizki, čeprav določene države kažejo nekoliko večjo stopnjo regionalnega trgovanja.

Tabela 12: Medsebojni izvoz in uvoz držav jugovzhodne Evrope v letu 2001 (v odstotkih od celotnega izvoza in uvoza držav jugovzhodne Evrope)

Izvoz					
v / iz	Albanija	BiH	Hrvaška	Makedonija	SČG
Albanija	-	0,0	0,3	1,1	0,0
BiH	0,0	-	12,4	2,0	13,1
Hrvaška	0,3	10,3	-	4,6	2,1
Makedonija	1,0	0,5	1,2	-	9,3
SČG	1,4	19,3	3,3	29,0	-
Uvoz					
v / iz	Albanija	BiH	Hrvaška	Makedonija	SČG
Albanija	-	0,0	0,0	0,2	0,1
BiH	0,0	-	1,4	0,3	2,8
Hrvaška	1,0	18,8	-	2,5	3,0
Makedonija	1,2	0,9	0,7	-	7,6
SČG	0,1	7,4	0,4	9,1	-

Vir: <http://www.wiiw.ac.at/balkan/data.html>.

Trgovinski tokovi v jugovzhodni Evropi so rezultat trenutnih proizvodnih zmogljivosti, trgovinskih politik držav regije (te se med seboj še vedno zelo razlikujejo, predvsem pri carinskih politikah in drugih oblikah zaščite), političnih odnosov, pomanjkljive infrastrukture, neustreznih institucij ipd. Od držav regije so članice WTO Albanija, Hrvaška in Makedonija.

Za krepitev regionalnega ekonomskega sodelovanja držav jugovzhodne Evrope v prihodnosti je bistvenega pomena dejstvo, da perspektiva bodočega članstva v Evropski uniji predstavlja skupno vizijo držav regije (Meurs, 2003, str. 4) in s tem spodbudo za vse države k uresničevanju zahtev za bodoče članstvo.

3.2.3. Ocena možnosti za povečanje trgovinskih tokov med državami jugovzhodne Evrope

Trgovinski tokovi med državami jugovzhodne Evrope v zadnjem desetletju močno nihajo zaradi dogajanja v regiji (vojna na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini, spopadi na Kosovu, sankcije in NATO akcija v Srbiji in Črni gori, spopadi v Makedoniji, zlom piramidnih struktur v Albaniji), tako da je zaradi diskontinuitete praktično nemogoče ocenjevati trgovino z metodo analize trendov.

Eden od možnih modelov analize potencialne trgovine je gravitacijski model, ki vsebuje bilateralne trgovinske tokove iz države i v državo j , ki so odvisni od BDP obeh držav, števila prebivalstva obeh držav in geografske razdalje med državama (Piškur, 1998, str. 3). Analiza z gravitacijskim modelom (rezultati analize v Prilogi 2), ki jo je opravil Christie, kaže, da je trgovina med nekaterimi državami jugovzhodne Evrope veliko prenizka, med drugimi pa previsoka, kar je verjetno posledica vojnih spopadov v zadnjem desetletju. Iz analize je razvidno, da je Albanija trgovinsko najmanj integrirana v regijo, ostale države jugovzhodne Evrope pa kažejo velika trgovinska izkrivljanja; npr. Hrvaška in Srbija in Črna gora imata visok delež v trgovini z Bosno in Hercegovino (s posameznimi entitetami) in nizkega v medsebojni trgovini. Makedonija ima visoke deleže z vsemi državami regije in s tem vodilno vlogo v regiji, ki bi jo, z vidika gravitacijskega modela, zaradi geografskega položaja, morala imeti Srbija in Črna gora (Christie, 2002, str. 25).

Gravitacijski model kaže, da srednjeročno oz. dolgoročno obstaja potencial za veliko višjo trgovino med Srbijo in Črno goro in Hrvaško, ki bo omogočena z večjo regionalno integracijo in z rastjo BDP v obeh državah. Visok delež Bosne in Hercegovine bi se moral, glede na rezultate gravitacijskega modela, zmanjšati, vendar model pri tem ne upošteva geografskega položaja Bosne in Hercegovine med Hrvaško in Srbijo in Črno goro. Model kaže, da je trgovina Srbije in Črne gore z Makedonijo zelo visoka, kar izhaja iz trgovine med državama še v času sankcij proti Srbiji in Črni gori. Makedonija z vsemi državami regije trguje nad svojimi potenciali, še posebej je to vidno na primeru Hrvaške, s katero ima od leta 1997 sklenjen sporazum o prosti trgovini. Albanija ima glede na rezultate gravitacijskega modela najslabše možnosti za nadaljnjo rast trgovine v regiji. Eden od vzrokov je tudi, da praktično nima proizvodov, ki bi bili primerni za izvoz (Christie, 2002, str. 13-18).

Iz analize lahko sklepamo, da države jugovzhodne Evrope imajo možnosti za povečanje medsebojne trgovine, še posebej države, nastale na področju nekdanje Jugoslavije, ki so do neke mere ohranile oz. obnovile tradicionalne trgovinske vezi.

Študija Svetovne banke kaže, da bi morale države regije, kot majhne države, od povečanja zunanje trgovine pričakovati koristi. Odprava omejitev trgovini bi morala biti ena prioritetenih nalog teh držav (World Bank, 2000, str. 40).

3.2.4. Regionalno sodelovanje na področju tujih neposrednih naložb

Albanija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Makedonija, Srbija in Črna gora, Romunija, Bolgarija in Moldova so zaradi velikega pomena tujih neposrednih naložb za njihova gospodarstva 18.7.2002 sprejele Ministrsko deklaracijo o spodbujanju naložb v jugovzhodni Evropi (Stability Pact, 2002, str. 32). Gre za projekt v okviru Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo, ki dopolnjuje projekt vzpostavitve prostotrgovinskega območja v regiji, saj gre za nadaljnji korak okrepljenega regionalnega ekonomskega sodelovanja.

Deklaracija vsebuje zavezo vlad držav podpisnic k spoštovanju mednarodno uveljavljenih načel in prakse, vključujoč pravila WTO in OECD. Države regije so se zavezale k reviziji oz. sprejemu ustrezne zakonodaje (Stability Pact, 2002, str. 32). Proces še ni zaključen, za nadzor nad njegovim izvajanjem pa je zadolžen PS JVE.

Za doseganje ustreznega okolja, ki bo spodbujalo tuje investitorje k naložbam v države regije, morajo države prioriteto reformirati zakonodajo na področju konkurence in zasebnih podjetij. Poleg sprejema ustrezne zakonodaje je za pritegovanje tujih neposrednih naložb v države regije pomembno vzdrževati notranjepolitično stabilnost držav in nadaljevati z bojem proti korupciji. Potencialni vlagatelji morajo dobiti zaupanje v trge jugovzhodne Evrope, kar je možno doseči le s stabilizacijo političnih in ekonomskih sistemov držav regije.

Krepitev regionalnega ekonomskega sodelovanja je bistvenega pomena za premagovanje omejitev majhnih domačih trgov, saj so tuje neposredne naložbe večkrat strateško usmerjene na celotno regijo zaradi majhnih potencialov trgov posameznih držav jugovzhodne Evrope. Odstranitev regionalnih trgovinskih in naložbenih ovir mora postati del uravnotežene naložbene politike držav jugovzhodne Evrope.

Dosedanje naložbe v države regije kažejo neenakomerno porazdelitev znotraj regije in neenakomerne pritoke skozi čas. V primerjavi z naložbami, ki jih dosegajo CEEC-5 (Češka, Madžarska, Poljska, Slovaška in Slovenija) pa so zelo nizke (tabela 13). Večina dosedanjih naložb v regijo je bilo izvedenih v okviru procesov privatizacije državnih podjetij.

Tabela 13: Letni pritek tujih neposrednih naložb v države jugovzhodne Evrope in CEEC-5 v letih 1998-2001(v mio USD)

Država/leto	1998	1999	2000	2001
Albanija	45	41	143	200
BiH	100	90	150	130
Hrvaška	1.014	1.637	1.126	1.502
Makedonija	118	32	176	442
Jugoslavija	113	112	25	165
Skupaj	1390	1912	1620	2.439
CEEC-5 skupaj	13.051	16.135	18.228	17.276

Vir: Stability Pact, 2002, str. 19.

Če pritek tujih neposrednih naložb v države jugovzhodne Evrope bolj podrobno analiziramo, lahko ugotovimo, da se deleži držav jugovzhodne Evrope med seboj bistveno razlikujejo. Iz tabele 14 je razvidno, da je bila večina tujih neposrednih naložb od leta 1998 do leta 2001 usmerjenih v Hrvaško, medtem ko ostale države regije ne dosegajo večjih deležev. Razlog za porast naložb v Makedoniji in Albaniji v letih 2000 in 2001 je uspešno izpeljana privatizacija večjih podjetij (Stability Pact, 2002, str. 56 in 116).

Tabela 14: Delež letnega pritoka tujih neposrednih naložb v države jugovzhodne Evrope v letih 1998-2001 (v odstotkih)

Država/leto	1998	1999	2000	2001
Albanija	3,2	2,1	8,8	8,2
BiH	7,2	4,7	9,3	5,3
Hrvaška	72,9	85,6	69,5	61,6
Makedonija	8,5	1,7	10,9	18,1
Jugoslavija	8,2	5,9	1,5	6,8
Skupaj	100	100	100	100

Vir: Tabela 13 in lastni izračuni

Skupni zneski tujih neposrednih naložb po posameznih državah na dan 31.12.2001 so bili:

- Albanija 800 mio USD,
- Bosna in Hercegovina 470 mio USD,
- Hrvaška 6,703 mio USD,
- Makedonija 824 mio USD in
- Srbija in Črna gora 1,354 mio USD (OECD, 2003, str. 6).

Daleč najvišji delež po obsegu prejetih tujih neposrednih naložb med državami regije ima Hrvaška s 66%. Srbija in Črna gora je destinacija za 13,3% tujih neposrednih naložb v regijo, Makedonija 8,1%, Albanija 7,9% ter Bosna in Hercegovina 4,6%.

Znesek naložb na osebo po posameznih državah jugovzhodne Evrope (tabela 15) pokaže določene razlike v deležih opazovanih držav. Delež Hrvaške je še vedno najvišji in dosega 62%, sledi ji Makedonija s 16%, Albanija z 10%. Najnižji delež tujih neposrednih naložb na osebo v regiji imata Srbija in Črna gora s 7% in Bosna in Hercegovina s 5%.

Tabela 15: Znesek tujih neposrednih naložb na osebo na dan 31.12.2001 po posameznih državah jugovzhodne Evrope (v USD)

	Albanija	BiH	Hrvaška	Makedonija	Jugoslavija
TNI na osebo	233	121	1.511	405	163

Vir: OECD, 2003, str. 6 in lastni izračuni.

Tuje neposredne naložbe v države jugovzhodne Evrope so po sektorjih različno obsežne. Najpomembnejši sektorji po državah, glede na obseg tujih neposrednih naložb, so:

- Albanija: 27,2% trgovinski sektor, 21,2% tekstilna in usnje predelovalna industrija, 6,4% sektor hrane, pijače in tobaka ter 6,2% gradbeni sektor;
- Bosna in Hercegovina: 56% metalurška industrija, 19% nepremičnine, 6% bančništvo in zavarovanje, 5% živilska industrija ter 4% kemična industrija;
- Hrvaška: 36,1% proizvodnja, 29,5% transport, skladiščenje, komunikacije, 18,9% finančno posredovanje, 5,2% trgovina, popravila motornih vozil idr. ter 3,2% rudarstvo in kamnolomi;
- Makedonija: 74,3% bančništvo, finančne in zavarovalniške storitve, 18% industrija in rudarstvo ter 4,9% trgovina;
- Srbija in Črna gora¹³: 107 pogodb na področju gradbeništva, 106 pogodb na področju tekstilne industrije, 100 pogodb v živilski industriji, 67 pogodb v mehničnem inženiringu in električni industriji ter 46 pogodb na področju grafične industrije (Stability pact, 2002, str. 55, 71, 101, 115 in 153).

Navedeni podatki o tujih neposrednih naložbah po sektorjih v državah jugovzhodne Evrope v določeni meri prikazujejo razmere na področju privatizacije, npr. visok delež

¹³ Podatki za Srbijo in Črno goro so pomanjkljivi; številke predstavljajo število sklenjenih pogodb na določenem področju.

bančništva v Makedoniji je posledica uspešne privatizacije Stopanske banke (Stability pact, 2002, str. 116).

Med prvimi petimi državami investitorkami po posameznih državah jugovzhodne Evrope so:

- Albanija; Italija 47,9%, Grčija 34,2%, Makedonija 2,2%, Turčija 2,0% in Nemčija 1,3%;
- Bosna in Hercegovina; Kuvajt 62,7%, Hrvaška 9,4%, Nemčija 7,0%, Turčija 5,0% in Slovenija 4,2%;
- Hrvaška; Avstrija 26,8%, Nemčija 25,2%, ZDA 17,8%, Luksemburg 5,5% in Nizozemska 3,5%;
- Makedonija; Grčija 31,2%, Ciper 16,8%, Nemčija 10,3%, Velika Britanija 6,4% in Avstrija 5,8%;
- Srbija in Črna gora; Nemčija 10,6%, ZDA 6,1%, Ciper 4,8%, Avstrija 3,8% in Makedonija 3,8%. (Stability pact, 2002, str. 55, 71, 101, 115 in 153)

Med glavnimi investitorkami v države regije so med državami Evropske unije predvsem Grčija, Italija, Nemčija in Avstrija.

Iz navedenih podatkov je razvidno, da medsebojne tuje neposredne naložbe držav jugovzhodne Evrope ne dosegajo visokih deležev, z izjemo hrvaških naložb v Bosno in Hercegovino. Iz tega lahko sklepamo, da države regije večinoma še niso uspele vzpostaviti ustreznega okolja za spodbujanje tujih neposrednih naložb. Tudi njihova gospodarska moč je premajhna, da bi lahko vlagale v tuje trge v večjem obsegu.

4. SODELOVANJE DRŽAV JUGOVZHODNE EVROPE V OKVIRU REGIONALNIH POBUD

Države jugovzhodne Evrope so članice vrste regionalnih pobud (tabela 16). Z ekonomskega vidika sta za obravnavane države najpomembnejši pobudi Pakt stabilnosti za jugovzhodno Evropo in SECI.

Tabela 16: Članstvo držav jugovzhodne Evrope v nekaterih regionalnih pobudah¹⁴

	Pakt stabilnosti	SECI	SEECF	Jadransko-jonska pobuda	Royaumontski proces	Srednje-evropska pobuda
Makedonija	+	+	+	-	+	+
BiH	+	+	+	+	+	+
Hrvaška	+	+	o	+	+	+
Srbija in Črna gora	+	+	+	+	+	+
Albanija	+	+	+	+	+	+

Viri: www.stabilitypact.org, www.royaumont.lfr.gr, www.secinet.org,
www.seecp.gov.mk, www.ceinet.org.

Legenda: + = članica, - = ni članica, o = opazovalka

4.1. Pakt stabilnosti za jugovzhodno Evropo (PS JVE)

PS JVE je široko zasnovana mednarodna politična iniciativa, usmerjena v krepitev sodelovanja med državami jugovzhodne Evrope in predstavlja pomemben instrument podpore v njihovih prizadevanjih za postopno politično, ekonomsko in varnostno vključitev v Evropsko unijo. PS JVE je pri tem komplementaren stabilizacijsko asociacijskem procesu. Države jugovzhodne Evrope s pomočjo PS JVE postopoma prevzemajo odgovornost za pripravo strategije in delovanja, ki bi vodila k stabilnosti in gospodarskemu razvoju regije.

PS JVE je nastal 10. junija 1999 v Kölnu s sprejemom Deklaracije o Paktu stabilnosti za jugovzhodno Evropo. Nastal je kot odgovor mednarodne skupnosti na ekonomske in politične probleme, ki so se pojavili z vojno na Kosovu (Ahtisaari et al, 2001, str. 7). Nastanek PS JVE izhaja iz prepričanja, da problemov na področju jugovzhodne Evrope ni mogoče rešiti na državni ravni oz. skozi bilateralno pomoč. Glavni cilji PS JVE so dolgoročna stabilizacija, varnost, demokratizacija ter ekonomska obnova in razvoj regije. Stabilizacija sama v dokumentih PS JVE ni definirana. Mogoče je razumeti, da bo dosežena, ko bodo izpolnjeni cilji PS JVE, npr. ekonomska stabilizacija bo dosežena, ko bodo države regije delovale kot odprte tržne ekonomije, integrirane v svetovne ekonomske odnose na osnovi ustreznih makroekonomskih principov (Gligorov, 1999, str.34).

PS JVE predseduje posebni koordinator PS JVE, ki ga po dogovoru imenuje Komisija Evropske unije. PS JVE deluje kot regionalno omizje, ki se deli na tri delovna omizja:

¹⁴ Podatki o ostalih državah članicah regionalnih pobud so vsebovani v sledečih poglavjih, ki se podrobno ukvarjajo s posameznimi pobudami.

delovno omizje za demokratizacijo in človekove pravice (DOM I), delovno omizje za gospodarsko obnovo, razvoj in sodelovanje (DOM II) in delovno omizje za varnostna vprašanja (DOM III). Le-ta se delijo na posebne delovne skupine ali pod-omizja. V regionalnem delovnem telesu in delovnih omizjih sodelujejo države udeleženske Pakta stabilnosti ter mednarodne organizacije in regionalne pobude.

Države prejemnice pomoči v okviru PS JVE so Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Srbija in Črna gora, Makedonija, Albanija, Romunija, Bolgarija, Moldova; države donatorke so države članice Evropske Unije, Češka, Madžarska, Slovaška, Slovenija, Poljska, Turčija, Kanada, Japonska, Ruska Federacija, Norveška, Švica in ZDA; sodelujoče mednarodne organizacije so Organizacija združenih narodov, NATO, Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi, Svet Evrope, UNHCR, OECD, Svetovna Banka, IMF, EBRD, Evropska investicijska banka, Razvojna Banka Sveta Evrope; sodelujoče regionalne pobude pa so SECI, Srednjeevropska pobuda, Organizacija črnomskega gospodarskega sodelovanja in SEECP (<http://www.stabilitypact.org>).

Marca 2000 je PS JVE organiziral donatorsko konferenco, na kateri je bilo odobrenih približno 200 projektov, ki naj bi bili implementirani v enem letu, v vrednosti 1,6 milijarde EUR. Poleg te vsote je bilo za projekte bolj srednjeročne narave na konferenci razdeljenih še 0,8 milijarde EUR. Sredstva, namenjena za projekte implementirane v enem letu, so bila v večini namenjena za transportne infrastrukturne programe. 81% teh sredstev je bilo namenjeno za projekte v okviru DOM II, 16% v okviru DOM I in 3% za projekte v okviru DOM III. Vsa sredstva za projekte srednjeročne narave so namenjena projektom pod okriljem DOM II. (Ahtisaari et al, 2001, str. 11)

Iz vsebine projektov je razvidna regionalna dimenzija PS JVE, saj gre za razvoj nujno potrebne regionalne infrastrukture skozi mednarodne investicije. Vendar je ob tem potrebno opozoriti, da sama infrastruktura ne zadostuje za razvoj regionalnega sodelovanja.

4.1.1. Ekonomski cilji delovanja PS JVE

Primer Evropske skupnosti za premog in jeklo kaže, da ustrezno ekonomsko povezovanje držav pozitivno vpliva na reševanje političnih problemov med njimi, saj se integracijski učinki lahko iz enega področja sodelovanja razširijo tudi na druga. Tudi v primeru jugovzhodne Evrope je ustrezen pristop k regionalnemu sodelovanju preko ekonomskega povezovanja.

Ekonomska dimenzija PS JVE je zajeta v DOM II in vključuje:

- ekonomsko obnovo,
- ekonomski razvoj in
- ekonomsko sodelovanje.

V poročilu posebnega koordinatorja za PS JVE za leto 2002 (Special Co-ordinator of the Stability Pact for South Eastern Europe, 2002a, str. 2) je podan predlog o reorganizaciji aktivnosti v DOM II, ki predvideva delitev delovanja DOM II na 3 področja: infrastruktura, trgovina in naložbe ter socialna kohezija. Lahko ugotovimo, da predlagana delitev sovpada z zgoraj navedenimi tremi področji ekonomske dimenzije PS JVE.

Za doseganje ekonomskih ciljev PS JVE je nujno povečati trgovinsko sodelovanje in obseg naložb. V okviru Delovne skupine za liberalizacijo trgovine, ki je trenutno ena najbolj aktivnih delovnih skupin v okviru PS JVE, so države jugovzhodne Evrope (ter Bolgarija, Romunija in Moldova) podpisale Memorandum of Understanding, s katerim so se zavezale k trgovinski liberalizaciji v regiji. Dokument ima velik politični pomen, ki se kaže v dogovoru o trgovinskih režimih med državami, ki nedavno zaradi konfliktov sploh niso imele uradnih trgovinskih odnosov (npr. Hrvaška in Srbija in Črna gora), saj so se s tem ustvarile vezi in interakcija med državami.

PS JVE v DOM II zajema poleg trgovinske liberalizacije tudi druga področja kot so naložbe, pogoji poslovanja, razvoj privatnega sektorja, elektronsko poslovanje idr.

4.1.2. Poskus ocene ekonomske uspešnosti PS JVE

Glavni cilji DOM II v srednjeročnem obdobju so na področjih regionalne infrastrukture, energetike, trgovinske liberalizacije in spodbujanja naložb. Pomembno je, da se delovanje PS JVE preusmeri iz humanitarnih na razvojne programe, pomoč pa mora nadomestiti trajna in vzdržna rast, ki bo omogočila regionalno integracijo in integracijo jugovzhodne Evrope v Evropsko unijo (Meurs, 2002, str. 40).

Z ekonomskega zornega kota lahko ocenimo, da je dosedanji uspeh liberalizacije trgovine na področju jugovzhodne Evrope predvsem v oblikovanju standardov, ki določajo proizvode, ki jih prostotrgovinski sporazumi zajemajo. PS JVE je nedvomno pospešil nastanek prostotrgovinskega območja v regiji. V prihodnje je potrebno delo Delovne skupine za liberalizacijo trgovine usmeriti v:

1. polno implementacijo prostotrgovinskih sporazumov v skladu z določbami memoranduma in pravili WTO (hkrati je potrebno identificirati in odstraniti

- necarinske trgovinske ovire, uskladiti pravila o izvoru in poenostaviti carinske postopke),
2. v poglobitev integracije med državami regije in približevanje Evropski uniji (preučiti možnosti za liberalizacijo trgovine s storitvami in harmonizacijo standardov ter harmonizacijo konkurenčnih politik),
  3. v promocijo poslovnih priložnosti za domača in tuja podjetja v liberaliziranem sistemu trgovinskih odnosov (Special Co-ordinator of the Stability Pact for South Eastern Europe, 2002b, str. 4-6).

Potrebno je poudariti, da je področje liberalizacije trgovine najbolj jasno začrtano področje v delovanju PS JVE. Veliko težje je identificirati ekonomsko stabilnost v celoti. PS JVE v svojih dokumentih izpostavlja pomen makroekonomskih politik držav regije, vendar ne daje jasne poti, kako doseči stabilnost na tem področju. Dinamične ekonomije so stabilne, kar implicira, da sta za države regije bistvena trajna in vzdržna rast in razvoj, ki ju je mogoče doseči le z naložbami (Gligorov, 1999, str. 3). Področje naložb v DOM II je zajeto v Sporazumu o naložbah, katerega cilj je spodbujanje ustreznih politik, ki bodo vodile k povečanju domačih in tujih naložb v države regije. V okviru DOM II je problematično zelo široko področje delovanja, kar omejuje uspešnost izvedbe projektov. Slab izhodiščni položaj v državah regije pa še dodatno podaljšuje implementacijo projektov (Welfens, 2001, str. 63).

Za učinkovitejše delovanje PS JVE je potrebno izboljšati sodelovanje med akterji v PS JVE (Welfens, 2001, str. 107). Predvsem je potrebno delovati na izboljšanju komunikacije in pretoka informacij.

4.2. SECI

SECI je nastala po sklenitvi Daytonskega mirovnega sporazuma leta 1996. Pobudo za oblikovanje so dale ZDA na sestanku visokih predstavnikov OVSE v Pragi marca 1996. Ustanovna skupščina SECI je potekala decembra 1996 v Ženevi, kjer je bila tudi sprejeta Izjava o ciljih SECI. V Izjavi je kot cilj iniciative navedeno tako spodbujanje sodelovanja držav regije, kot tudi olajševanje vstopa jugovzhodne Evrope v evropsko integracijo. SECI je definirana kot forum za diskusijo o skupnih regionalnih ekonomskih problemih.

V Izjavi o ciljih SECI je zapisano, da bo pobuda delovala usklajeno z že obstoječimi regionalnimi pobudami, ki jih bo poskušala dopolnjevati preko:

- omogočanja tesnega sodelovanja med državami regije,
- poudarka na načrtovanju na ravni celotne regije,

- identificiranja potrebnih ukrepov,
- zagotavljanja večje vloge privatnega sektorja,
- podpore ukrepom za ustvarjanje ozračja, ki bo spodbujalo sodelovanje privatnega sektorja.

Poleg petih držav jugovzhodne Evrope so članice SECI tudi Slovenija, Bolgarija, Grčija, Madžarska, Moldova, Romunija in Turčija. Na sestankih SECI sodelujejo tudi ZDA, Avstrija, Italija, Rusija in Švica¹⁵ ter EU trojka, Evropska komisija, Svetovna banka, Evropska banka za obnovo in razvoj, Evropska investicijska banka in predstavniki drugih regionalnih pobud.

SECI ima majhno organizacijsko strukturo in, za razliko od Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo in tudi vrste drugih pobud, ne sprejema političnih izjav. Kljub temu je od nastanka pobude interes javnosti v državah jugovzhodne Evrope zanjo precejšen. Določen del tega lahko pripišemo tudi dejstvu, da so nosilka projekta ZDA (Lopandić, 2001, str. 137).

SECI razvija in izvaja projekte na več področjih, ki jih pokrivajo oblikovane projektne skupine:

- olajševanje prehajanja meja,
- razvoj prometne infrastrukture ob glavnih mednarodnih poteh,
- mreža za prikaz energetske učinkovitih con v JVE,
- povezava omrežij zemeljskega plina, širitev dobave plina ter izboljšanje varnosti dobave v JVE,
- razvoj povezave sistemov električne energije v državah SECI za boljše vključevanje v evropski sistem,
- program očiščevanja rek, jezer in bližnjih morij,
- finančne politike za podpiranje majhnih in srednje velikih podjetij s sistemi mikrokreditov in garancij za kredite,
- pospeševanje naložb in sodelovanje trgov vrednostnih papirjev v regiji.

Tem projektnim skupinam se je po sprejemu sporazuma o preprečevanju čezmejnega kriminala priključil še Center za boj proti čezmejnemu kriminalu (Center SECI), ki ima sedež v Bukarešti.

SECI je nedvomno uspela izpeljati nekaj pomembnejših projektov v regiji, vendar zaradi premajhnih finančnih sredstev ne more bistveno vplivati na regijo jugovzhodne

---

¹⁵ Navedene države so t.i. "supporting states".

Evrope. Bistveno vlogo te pobude lahko vidimo v dopolnjevanju drugih regionalnih pobud, pri čemer je SECI lahko tudi vnaprej uspešna.

4.3. Druge ekonomske regionalne pobude na področju jugovzhodne Evrope

Države jugovzhodne Evrope so članice vrste regionalnih pobud kot so Royaumontski proces, SEECP, Jadransko jonska pobuda, Srednjeevropska pobuda idr. V nadaljevanju poglavja bosta predstavljena Royaumontski proces in SEECP, ki sta s svojim delovanjem usmerjena predvsem na področje jugovzhodne Evrope.

4.3.1. Royaumontski proces

Royaumontski proces je nastal na pobudo Evropske unije s podpisom Deklaracije o procesu stabilnosti in dobrososedstva decembra 1995 vzporedno s sklenitvijo Daytonskega mirovnega sporazuma. Deklaracija je izpostavilo potrebo po vključitvi mirovnega procesa v širšo strukturo, ki bi vključevala postopno obnovo zaupanja preko dialoga, preprečevanje napetosti in kriz, pomiritev, regionalno sodelovanje, ekonomsko obnovo in dobrososedske odnose.

Glavni cilji Royaumontskega procesa so bili: ponovna vzpostavitev pretoka oseb, idej in informacij, organiziranje regionalnih srečanj in spodbujanje dialoga med intelektualci, novinarji in verskimi voditelji, prepoved propagande, ki spodbuja agresijo, ponovna vzpostavitev regionalnega kulturnega, izobraževalnega in tehničnega sodelovanja, identificiranje čezmejnih projektov in pomoč pri izgradnji civilne družbe, posebno na področju pravosodja in uprave (Lopandić, 2001, str 120). Iz navedenih ciljev je razvidno, da so bili osredotočeni predvsem na ustrezno obnovo sodelovanja med državami takoj po vojni. Royaumontski proces je deloval predvsem na političnem, družbenem in kulturnem področju, ni pa imel ekonomskega vidika (tega je zajemala v istem obdobju ustanovljena SECI).

V okviru pobude je bilo izpeljano relativno skromno število projektov (do začetka leta 2000 v vrednosti približno 5 milijonov EUR). Evropska unija, kljub ideji za nastanek Royaumontskega procesa, ni prevzela večje vloge v njem (proračun Evropske unije ni predvidel nobenih finančnih sredstev za delovanje pobude). S spopadi na Kosovu je postalo jasno, da je pobuda neuspešna pri uresničevanju svojih ciljev. Royaumontski proces je bil z nastankom Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo vključen v njegovo strukturo, kjer vsebuje parlamentarno dimenzijo v okviru delovnega omizja za demokratizacijo in človekove pravice.

4.3.2. SEEC

SEEC je edina avtohtona regionalna pobuda na področju jugovzhodne Evrope. Nastal je iz ministrskih konferenc balkanskih držav, ki so potekale konec 80-ih let in zamrle z začetkom razpada nekdanje Jugoslavije. Do oživitve pobude je prišlo vzporedno z nastankom SECI in Royaumontskega procesa. Od tedaj potekajo v okviru SEEC redni letni sestanki na ravni ministrov za zunanje zadeve in na ravni šefov držav. Države članice SEEC so Makedonija, Albanija, Bolgarija, Turčija, Grčija, Srbija in Črna gora, Romunija ter Bosna in Hercegovina, status opazovalke pa ima Hrvaška.

SEEC zajema različna področja multilateralnega sodelovanja med državami: politično, ekonomsko, kulturno, ekološko, humanitarno sodelovanje idr. Na ekonomskem področju lahko kot pomembnejši izpostavimo Akcijski načrt za regionalno ekonomsko sodelovanje, ki je bil sprejet na četrtem sestanku šefov držav februarja 2001. Načrt potrjuje pomen liberalizacije trgovine v regiji. Razvoj trgovine med državami opredeljuje kot pomemben dejavnik za pospešitev ekonomske rasti. Države SEEC so se v načrtu zavezale k nadaljnjim reformam v smeri trgovinske liberalizacije med državami regije in z državami Evropske unije ter k vključitvi v WTO. V načrtu je izpostavljen tudi pomen tujih neposrednih naložb za nadaljnji razvoj, kar pa zahteva stabilno in varno investicijsko okolje. Za ekonomski razvoj regije je pomembno vzpostaviti ustrezno infrastrukturo na področju transporta, telekomunikacij, energije in boja proti organiziranemu kriminalu in korupciji (www.seecp.gov.mk).

Oktobra 2002 so ministri za zunanjo trgovino držav članic SEEC sprejeli skupno izjavo, v kateri so poudarili pomen trgovinske liberalizacije med državami jugovzhodne Evrope in potrdili zavezo k vzpostavljanju prostotrgovinskega območja, kot je bilo dogovorjeno v okviru Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo.

SEEC je v svojem dosedanjem delovanju dosegel pozitivne premike na področju rednega dialoga med državami jugovzhodne Evrope, konkretna realizacija zastavljenih projektov pa je zelo omejena, ker SEEC nima ustreznih finančnih virov in organizacijske strukture. Tudi prihodnja vloga SEEC bo verjetno bolj politično deklarativne narave, zelo koristna pa bila močnejša povezava SEEC s Paktom stabilnosti za jugovzhodno Evropo in SECI, ki imata večje finančne vire za izvajanje projektov (Lopandić, 2002, str. 58).

4.4. Poskus ocene regionalnih pobud na področju jugovzhodne Evrope s SWOT analizo

Različne regionalne pobude na področju jugovzhodne Evrope so dosegle različen uspeh, vsekakor pa lahko njihove pojave ocenimo kot pozitivne že v luči poskusov oživljanja sodelovanja med državami regije. Ena od primernih metod za poskus ocene regionalnih pobud na področju jugovzhodne Evrope je SWOT analiza, ki zajema prikaz prednosti, slabosti, priložnosti in groženj¹⁶ regionalnih pobud (tabela 17).

Prednosti, slabosti, priložnosti in grožnje so v tabeli 17 rangirane po pomenu za regijo. Največja prednost držav jugovzhodne Evrope v regionalnih pobudah je krepitev političnega in ekonomskega regionalnega sodelovanja in s tem približevanje Evropski uniji, hkrati pa je Evropska unija tudi najpomembnejši dejavnik v spodbujanju procesa integriranja v regiji. Za države jugovzhodne Evrope predstavlja sodelovanje v tovrstnih pobudah izpolnjevanje kriterijev stabilizacijsko asociacijskega procesa in s tem možnost za hitrejše individualno približevanje Evropski uniji.

Iz pregleda prednosti lahko sklepamo, da so regionalne pobude doslej pozitivno vplivale predvsem na politični vidik sodelovanja med državami jugovzhodne Evrope, ki se je od prekinitve spopadov v jugovzhodni Evropi bistveno okrepilo (kot je potrdila že predhodna analiza v magistrskem delu). V določeni meri je viden tudi vpliv regionalnih pobud na gospodarsko sodelovanje, vendar gre predvsem za dogovore med državami (prosta trgovina, različni sporazumi), dejanskih gospodarskih rezultatov z vidika medsebojnega sodelovanja držav regije pa doslej v večji meri še ni bilo. Lahko ocenimo, da je za nadaljnje uspešno delovanje regionalnih pobud predvsem pomembno, da države jugovzhodne Evrope čim boljše izkoristijo priložnosti regionalnih pobud (oblikovanje skupnih stališč, še posebej v odnosu do Evropske unije, prenos znanja itd.).

Slabosti regionalnih pobud so vidne predvsem v skromno zastavljenih ciljih ter v organizacijsko administrativnih pomankljivostih le-teh. Slabosti kažejo, da je potrebno izboljšati povezave, koordinacijo in delitev dela med različnimi regionalnimi pobudami. Regionalne pobude morajo jasneje definirati cilje in način doseganja le-teh, hkrati pa je potrebno določiti tudi časovni okvir za projekte. Državam regije je potrebno dati možnost večjega vpliva na delovanje pobud. Med grožnjami regionalnim pobudam lahko izpostavimo probleme, ki se pojavljajo v zvezi s financiranjem projektov in onemogočajo uspešno implementacijo zastavljenih ciljev. Predvsem so

---

¹⁶ SWOT analiza: S - strengths, W – weaknesses, O – opportunities, T - threats

problematični večji projekti (kot so energetske, transportni itd.), katerih izvedba zahteva velika finančna sredstva. V kolikor znotraj regionalnih pobud ne bodo odpravljene bistvene slabosti, lahko pride do zmanjševanja njihovega pomena in, v končni fazi, prekinitve delovanja, podobno, kot se je to zgodilo v primeru Royaumontskega procesa.

Tabela 17: SWOT analiza regionalnih pobud

<p>Prednosti regionalnih pobud</p> <ul style="list-style-type: none"> - ustvarile so ustrezen okvir za reševanje bilateralnih konfliktov in napetosti, prispevale so k demokratizaciji in k večji varnosti; - prispevale so k regionalni trgovinski integraciji, pozitivno so vplivale na trgovinsko liberalizacijo v regiji, na promocijo neposrednih tujih investicij ter na razvoj privatnega sektorja; - prispevale so k kontinuiranemu političnemu dialogu med državami jugovzhodne Evrope in k razvoju dialoga z drugimi državami, saj vse evropske in tudi nekatere druge države sodelujejo pri reševanju regionalnih problemov v okviru regionalnih pobud; 	<p>Slabosti regionalnih pobud</p> <ul style="list-style-type: none"> - skromno zastavljeni cilji in podobni programi; - nimajo izdelanih ocen vpliva delovanja na razmere v regiji; - države regije nimajo dovolj administrativnih izkušenj za ustrezno sodelovanje; - slaba koordinacija med različnimi pobudami, ki vodi v podvajanje in prekrivanje dela – pobude so med seboj konkurenčne; - veliko organizacijsko administrativnih struktur in premalo izvajanja načrtovanih dejavnosti;
<p>Priložnosti regionalnih pobud</p> <ul style="list-style-type: none"> - države jugovzhodne Evrope lahko oblikujejo skupna stališča v pogajanjih z Evropsko unijo glede vprašanj, ki so v interesu vseh; - omogočajo prenos znanja med državami, kar lahko prispeva k večjemu blagostanju v regiji kot celoti; - države regije lahko skupno pristopajo k reševanju problema sive ekonomije v regiji (tihotapljenje ipd.); 	<p>Grožnje regionalnih pobud</p> <ul style="list-style-type: none"> - nimajo lastnih finančnih virov, procesi financiranja so zapleteni in dolgotrajni; - majhen vpliv držav regije na delo regionalnih pobud lahko zmanjša njihov interes za sodelovanje; - razen SEECIP v regiji ni avtohtonih regionalnih pobud, kar kaže na pomanjkanje interesa držav regije; - do sedaj doseženi rezultati so slabši kot so bili pričakovani;

Vir: Lastna analiza.

5. STANJE, PROBLEMI IN PERSPEKTIVE ODNOSOV POSAMEZNIH DRŽAV JUGOVZHODNE EVROPE Z EVROPSKO UNIJO

Evropska unija je na področju jugovzhodne Evrope močno prisotna; je najpomembnejša trgovinska partnerica držav regije, vključena je v različne oblike zagotavljanja varnosti v posameznih državah ter intenzivno deluje tudi na ostalih področjih.

Zaradi velikega pomena Evropske unije za države jugovzhodne Evrope je v magistrskem delu smiselno predstaviti trgovinske tokove med državami regije in Evropsko unijo (kjer se izrazito kaže pomen obsega tega sodelovanja za države jugovzhodne Evrope) ter orisati stanje in potrebne reforme v posameznih državah regije pri približevanju Evropski uniji.

5.1. Trgovinski odnosi med državami jugovzhodne Evrope in Evropsko unijo

Evropska unija je imela že pred letom 2000 liberalen trgovinski režim z državami jugovzhodne Evrope, ki je vključeval brezcarinski izvoz približno 80% vseh izdelkov iz regije na trg Evropske unije. Decembra 2000 je sprejela enostranske trgovinske preferencialne ukrepe, ki so dodatno liberalizirali trgovino z jugovzhodno Evropo (World Trade Organization, 2002, str. 1). Popolna liberalizacija dostopa do trga Evropske unije je predvidena tudi v doslej sklenjenih stabilizacijsko asociacijskih sporazumih.

Razlog za sprejem enostranskih trgovinskih preferencialnih ukrepov je bil v nizkem deležu uvoza iz držav jugovzhodne Evrope, ki je bil pod enim odstotkom celotnega uvoza Evropske unije (tabela 18).

Tabela 18: Delež trgovine Evropske unije z državami jugovzhodne Evrope v celotni zunanji trgovini Evropske unije v letih 1993, 1995, 2001 (v odstotkih)

UVOZ	1993	1995	2001	IZVOZ	1993	1995	2001
Delež	0,8	0,6	0,5	Delež	1,5	1,4	1,2

Vir: World Trade Organization, 2002, str. 3.

Z ukrepi Evropske unije je sedaj uvoz iz držav jugovzhodne Evrope približno 95% liberaliziran, izjeme so določeni kmetijski izdelki, za tekstilne izdelke pa še vedno veljajo količinske omejitve (http://www.europa.eu.int/comm/trade/issues/bilateral/regions/balkans/index_en.htm). Brezcarinski uvoz velja pri vseh izdelkih, za katere so

določene letne kvote, le v okviru kvot (Lopandić, 2001, str. 178). Če so kvote presežene, se v primeru kmetijskih izdelkov avtomatsko uvedejo carine, pri industrijskih izdelkih pa se odloča o uvedbi carin za vsak izdelek posebej na osnovi zahteve države članice Evropske unije (World Bank, 2000, str. 41).

V okviru strategije Evropske unije za trgovinsko integracijo jugovzhodne Evrope je v prvi fazi predvidena postopna splošna asimetrična liberalizacija trgovine, ki je v veliki meri uresničena s sprejemom enostranskih trgovinskih preferencialnih ukrepov.

V naslednji fazi se pričakuje vzpostavitev proste trgovine med državami jugovzhodne Evrope in z Evropsko unijo, kar pomeni, da morajo države regije slediti politiki trgovinske liberalizacije. Predvideva se, da bodo države jugovzhodne Evrope najprej v celoti vzpostavile prostotrgovinsko območje znotraj regije, zatem pa še z Evropsko unijo. Potrebne bodo prilagoditve na področju carinske in necarinske zaščite ter na področju kmetijstva. (World Bank, 2000, str. 45)

Ena od možnosti trgovinske integracije jugovzhodne Evrope je tudi skozi članstvo v CEFTA, po vzpostavitvi prostotrgovinskega območja med državami regije. Glavni oviri članstvu predstavljata zahtevi, da morajo imeti članice CEFTA sklenjene evropske sporazume in biti članice WTO. Rešitev je upoštevanje stabilizacijsko asociacijskih sporazumov namesto evropskih sporazumov, zahtevo po članstvu v WTO pa bi lahko nadomestila zaveza za prizadevanje za članstvo v WTO. Trgovinski odnosi z državami članicami CEFTA bi bili po vstopu držav jugovzhodne Evrope simetrični. Nadaljnja trgovinska integracija regije bi bila možna tudi skozi sklenitev prostotrgovinskih sporazumov z EFTA.

1.3.2003 je Hrvaška postala članica CEFTA. Ko bo v letu 2004 pet članic CEFTA sprejetih v polnopravno članstvo Evropske unije, bosta v CEFTA ostali poleg Hrvaške le Bolgarija in Romunija. Glede na interes drugih držav jugovzhodne Evrope po članstvu v CEFTA, lahko sklepamo, da obstaja možnost, da CEFTA postane nova prostotrgovinska zveza držav regije.

5.1.1. Trgovinski tokovi med državami jugovzhodne Evrope in Evropsko unijo

Kljub nizkemu deležu, ki ga v zunanji trgovini Evropske unije predstavljajo države jugovzhodne Evrope, je Evropska unija najpomembnejši zunanjetrgovinski partner držav regije. Iz tabele 19 je pri večini držav jugovzhodne Evrope med leti 1994 in 2000 razviden trend povečevanja deleža izvoza in uvoza v Evropsko unijo.

Največji delež trgovine z EU v svoji celotni zunanji trgovini izkazuje Albanija, za katero je hkrati tudi značilno, da ima najnižji delež regionalne trgovine med državami jugovzhodne Evrope. Sledi ji Hrvaška, ki ima preko 50% zunanje trgovine z državami Evropske unije. Tudi deleži Bosne in Hercegovine, Makedonije in Srbije in Črne gore so precej visoki, saj dosegajo približno 40% celotne zunanje trgovine teh držav.

Posamezne najpomembnejše trgovinske partnerice držav jugovzhodne Evrope v Evropski uniji so Nemčija, Italija (ti dve državi pokrijeta približno 35% trgovine med državami jugovzhodne Evrope in Evropsko unijo), Grčija, Avstrija in Francija (Commission of the European Communities, 2003, str. 11).

Tabela 19: Delež uvoza in izvoza v Evropsko unijo v celotni zunanji trgovini držav jugovzhodne Evrope v letih 1994, 1996, 2000 (v odstotkih)

UVOZ															
Trg	Albanija			BiH			Hrvaška			Makedonija			SČG		
	1994	1996	2000	1994	1996	2000	1994	1996	2000	1994	1996	2000	1994	1996	2000
EU	77	76	77	18	37	44	59	59	56	36	39	38	44	42	42
IZVOZ															
Trg	Albanija			BiH			Hrvaška			Makedonija			SČG		
	1994	1996	2000	1994	1996	2000	1994	1996	2000	1994	1996	2000	1994	1996	2000
EU	77	86	90	39	44	65	59	51	55	40	43	44	32	38	38

Vir: Michalopoulos, 2002, str. 136.

Iz tabele 20 je razvidno, da posamezne države jugovzhodne Evrope dosegajo različne vrednosti v zunanjetrgovinski menjavi z Evropsko unijo. Trgovinska bilanca Evropske unije z državami jugovzhodne Evrope je pozitivna, kar pomeni, da imajo države jugovzhodne Evrope konstanten zunanjetrgovinski deficit pri trgovanju z Evropsko unijo, kar negativno vpliva na njihove plačilne bilance.

Dinamiko zunanje trgovine Evropske unije in držav jugovzhodne Evrope lahko ocenimo s pomočjo izračuna indeksov, ki prikazujejo spremembe po letih. Na uvozni strani so indeksi od leta 1995 do leta 2001 sledeči: 106, 106, 125, 109, 93, 125, 113 (tabela 20 in lastni izračuni). Lahko ocenimo, da gre, z izjemo leta 1999 (kosovska kriza), za relativno konstantno povečevanje uvoza. Indeksi na izvozni strani so od leta 1995 do leta 2001 so sledeči: 127, 132, 121, 97, 95, 120 in 118 (tabela 20 in lastni izračuni). Izvoz Evropske unije v države jugovzhodne Evrope ima podobno dinamiko kot uvoz, vendar so povečanja na izvozni strani večja. Če primerjamo razliko na uvozni in izvozni strani v letu 1994 in letu 2001, lahko izračunamo indeks 199 na uvozni strani in indeks 267 na izvozni strani.

Tabela 20: Trgovina Evropske unije s posameznimi državami jugovzhodne Evrope v letih 1994-2001 (v mio EUR)

Uvoz Evropske unije iz držav jugovzhodne Evrope									
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Σ
Albanija	123	151	198	191	217	229	277	352	1738
Hrvaška	1.808	1.893	1.742	1.777	1.826	1.914	2.215	2.482	15657
BiH	12	23	68	162	248	360	534	610	2017
SČG	4	32	490	1.029	1.073	570	809	1.091	5098
Makedonija	661	665	429	492	598	593	747	645	4830
Σ	2.608	2.764	2.927	3.651	3.962	3.666	4.582	5.180	29.340

Izvoz Evropske unije v države jugovzhodne Evrope									
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Σ
Albanija	426	518	744	566	555	693	802	1.092	5396
Hrvaška	2.915	3.739	3.897	4.786	4.421	4.023	4.631	5.471	33883
BiH	97	158	528	763	852	967	1.144	1.220	5729
SČG	129	190	1.251	1.768	1.793	1.224	1.806	2.513	10674
Makedonija	738	880	809	849	891	1.173	1.327	1.182	7849
Σ	4.305	5.485	7.229	8.732	8.512	8.080	9.710	11.478	63.531

Trgovinska bilanca Evropske unije z državami jugovzhodne Evrope								
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Albanija	303	367	546	375	339	463	524	740
Hrvaška	1.107	1.846	2.155	3.009	2.595	2.109	2.416	2.989
BiH	85	136	460	601	604	607	611	610
SČG	125	159	761	739	720	654	998	1.421
Makedonija	78	216	380	358	293	580	579	537

Vir: Baza podatkov COMEXT in lastni izračuni.

Pomen posameznih držav jugovzhodne Evrope v trgovinski menjavi z Evropsko unijo je različen. Hrvaška je najpomembnejša zunanjetrgovinska partnerica Evropske unije, saj tako na uvozni kot tudi izvozni strani dosega delež preko 50%. Sledita ji Jugoslavija in Makedonija, najnižji delež pa imata Bosna in Hercegovina in Albanija.

Tabela 21: Delež držav jugovzhodne Evrope v trgovini z Evropsko unijo od leta 1994 – 2001 (v odstotkih)

	Albanija	Hrvaška	BiH	SČG	Makedonija	Skupaj
Uvoz iz EU	5,9	53,3	6,9	17,4	16,5	100
Izvoz v EU	8,5	53,3	9,0	16,8	12,4	100

Vir: tabela 20 in lastni izračuni

Iz strukture trgovine držav jugovzhodne Evrope z Evropsko unijo (tabela 22) je razvidno, da so med glavnimi uvoznimi izdelki držav regije iz Evropske unije predvsem izdelki, razvrščeni po materialu, stroji in transportne naprave, razni izdelki ter kemični proizvodi.

Pri Bosni in Hercegovini ter Srbiji in Črni gori opazimo v času oboroženih spopadov visok delež uvoza živil in živih živali, ker v tem času ni bila možna dovolj visoka domača proizvodnja. Enako velja za Albanijo v letu 1993 (visoka stopnja gospodarske nerazvitosti).

Med izdelki, ki jih države regije iz Evropske unije uvažajo v zelo nizkem odstotku, so pijače in tobak, surove snovi, razen goriv, mineralna goriva in maziva, olja, masti in voski živalskega in rastlinskega izvora ter proizvodi in transakcije.

Glavni izvozni izdelki držav regije so razni izdelki in izdelki, razvrščeni po materialu. Gre predvsem za tekstilne izdelke in kmetijske proizvode (<http://www.europa.eu.int/comm/trade/issues/bilateral/data.htm>).

Makedonija, Srbija in Črna gora ter Albanija so v 90-ih letih izvažale med 10 in 20% živil in živih živali. Albanija ima precej visoke deleže izvoza mineralnih goriv in maziv v Evropsko unijo, specifičnost Hrvaške pa je v izvozu kemičnih proizvodov v Evropsko unijo. Nobena od držav ne izvažajo v Evropsko unijo znatnega deleža pijač in tobaka, mineralnih goriv in maziv, olj, masti in voskov živalskega in rastlinskega izvora ter izdelkov klasificiranih kot proizvodi in transakcije. Iz navedenega lahko ugotovimo, da gre za proizvode, ki jih države regije niti ne izvažajo, niti uvažajo iz Evropske unije, kar pomeni, da s temi izdelki Evropska unija in države jugovzhodne Evrope praktično ne trgujejo.

Tabela 22: Struktura trgovine držav jugovzhodne Evrope z Evropsko unijo v letih 1993, 1995 in 2001 (v odstotkih)

UVOZ															
SITC	Albanija			BiH			Hrvaška			Makedonija			SČG		
	1993	1995	2001	1993	1995	2001	1993	1995	2001	1993	1995	2001	1993	1995	2001
0	39	14	11	29	28	14	7	8	5	8	2	9	31	23	7
1	5	9	5	2	2	1	1	1	0	3	2	2	0	1	1
2	1	1	1	3	2	2	2	3	2	5	3	2	1	3	2
3	3	5	7	25	0	1	1	7	2	9	1	17	0	5	3
4	3	1	0	3	3	0	1	0	0	0	0	0	5	1	0
5	3	6	6	6	9	10	13	11	12	13	18	8	30	31	14
6	13	24	28	12	15	27	26	25	23	27	34	28	4	8	21
7	26	25	31	7	27	29	33	27	39	23	26	22	5	8	36
8	6	14	11	8	12	15	13	16	17	9	13	12	15	16	16
9	1	1	0	5	2	1	3	2	0	3	1	0	9	4	0
Σ	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
IZVOZ															
SITC	Albanija			BiH			Hrvaška			Makedonija			SČG		
	1993	1995	2001	1993	1995	2001	1993	1995	2001	1993	1995	2001	1993	1995	2001
0	20	12	2	8	0	1	4	3	2	17	22	2	20	8	16
1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	38	29	18	4	24	6	5	6	11	4	5	2	6	2	5
3	0	0	0	0	1	0	4	3	2	1	0	0	0	0	0
4	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	2	2	1	2	1	2	16	20	11	1	1	0	1	13	5
6	5	8	10	37	6	42	16	15	18	27	21	38	18	66	43
7	5	5	10	12	28	5	8	11	20	9	8	6	20	7	11
8	30	43	59	37	40	44	46	41	36	40	42	52	35	4	20
9	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0
Σ	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Vir: Baza podatkov COMEXT in lastni izračuni.

Legenda: SITC; 0 - živila in žive živali, 1 - pijače in tobak, 2 - surove snovi, razen goriv, 3 - mineralna goriva in maziva, 4 - olja, masti in voski živalskega in rastlinskega izvora, 5 - kemični proizvodi, 6 - izdelki razvrščeni po materialu, 7 - stroji in transportne naprave, 8 - razni izdelki, 9 - proizvodi in transakcije.

Vrednost 0 v tabeli = manj kot 1%.

5.2. Politične in ekonomske razmere v državah jugovzhodne Evrope

Stabilizacijsko asociacijski proces poleg regionalnega vidika zajema tudi bilateralni, v katerem se ocenjuje pripravljenost posamezne države regije v procesu približevanja Evropski uniji, kar daje dodatno spodbudo državam za izpolnjevanje pogojev, saj s tem niso prisiljene v okviru regije čakati na napredek vseh držav. To je še posebej pomembno za države, ki so doslej najbolj napredovale v procesu (npr. Hrvaška, Makedonija).

Pregled stanja po posameznih državah v tem poglavju predstavlja predvsem pogled oz. ocene Evropske unije. Izpostavljena so področja, za katera Evropska unija v letnih poročilih o stabilizaciji in asociaciji za posamezne države ocenjuje, da so bistvenega pomena za nadaljnje korake v procesu približevanja. Gre za področja, na katerih je potrebno nadaljnje delovanje držav regije v smeri prilagoditve zahtevam Evropske unije oz. ustrezna implementacija reform.

V naslednjem poglavju bodo, glede na predstavljeno stanje v tem poglavju, podana priporočila za prihodnja prioriteta področja stabilizacije in asociacije.

5.2.1. Hrvaška

Oris političnih razmer

Hrvaška se geografsko nahaja na robu jugovzhodne Evrope. Iz države je večkrat slišati stališča, da ni del t.i. zahodnega Balkana in da je njena uvrstitev v jugovzhodno Evropo predvsem posledica vladavine Tuđmana, ki je državo na mednarodnem področju praktično v celoti izoliral. Ravno z namenom preprečitve ponovnih zlorab je bil z revizijo ustave leta 2000 državni sistem iz polpredsedniškega spremenjen v parlamentarnega.

Evropska komisija ocenjuje delovanje demokratičnih institucij na Hrvaškem kot dobro. Problem predstavlja politični dialog med vlado in opozicijo, ki ostaja težaven. Med opozicijskimi strankami je opaziti usmeritve k političnemu radikalizmu, ki pa nimajo zadostne podpore prebivalstva (Commission of the European Communities, 2002e, str. 4).

Področje delovanja sodne veje oblasti ostaja problematično, pojavljajo se organizacijske težave, neučinkovitost, pomanjkanje strokovnosti in dolgotrajnost reševanja postopkov. Na lokalni ravni so še vedno prisotni primeri političnega vpliva

na odločitve sodišč. Na tem področju mora Hrvaška čim hitreje uveljaviti reforme, saj neučinkovitost sodstva negativno vpliva na vladavino prava v državi (Commission of the European Communities, 2002e, str. 6).

Hrvaška se še vedno sooča s težavami, ki so posledica vojne. Gre za vprašanje vračanja beguncev srbske narodnosti in njihove integracije v družbo, ki je še posebej problematična na lokalni ravni. Na tem področju se pojavlja veliko težav, npr. policija ne opravlja zadovoljivih preiskav etnično motiviranega kriminala itd. Poleg tega Hrvaška, navkljub izkazani pripravljenosti, še vedno ne sodeluje v celoti z ICTY.

Odnos Hrvaške z ostalimi državami jugovzhodne Evrope v veliki meri zaznamuje strah do pojavov ponovne regionalne identitete, ki zaviralno vpliva na njena prizadevanja za vstop v Evropsko unijo. Posledica tega odnosa je pomanjkanje interesa za aktivno sodelovanje v regionalnih pobudah (Commission of the European Communities, 2002e, str. 10). Primer je sodelovanje Hrvaške v SEECP kot opazovalke in ne kot članice. Okrepitev regionalnega ekonomskega sodelovanja Hrvaške je eden od pogojev za približevanje države Evropski uniji.

Oris makroekonomskih kazalcev in stanja odnosov z Evropsko unijo

Hrvaška je ekonomsko najbolj razvita država jugovzhodne Evrope. Leta 2001 je dosegla BDP 4.566 USD na osebo (<http://www.wiiw.ac.at/balkan/data.html>), kar je precej več kot ostale države jugovzhodne Evrope. Hrvaška je že v vojni uvedla zelo uspešno in edinstveno monetarno politiko, ki je temeljila na uspešnem programu makroekonomske stabilizacije (Vujičić, 2001, str. 291). Država je kot najstabilnejša v regiji pritegnila največje število tujih neposrednih naložb v jugovzhodno Evropo. Med bistveni primerjalni prednosti Hrvaške lahko štejemo človeški kapital (dober izobraževalni sistem) in dejstvo, da je že pred začetkom tranzicije hrvaško gospodarstvo pomemben odstotek BDP ustvarilo v zasebnem sektorju (Vujičić, 2001, str. 289).

Iz tabele 23 je razvidno, da makroekonomski kazalci od leta 1999 kažejo na splošno pozitiven trend razvoja hrvaške ekonomije. Pričakovana 4% rast BDP v letu 2002 izvira iz povečanja domačega povpraševanja. Visoka rast je pričakovana tudi v gradbenem in trgovinskem sektorju. Stopnje rasti turističnega sektorja so se znižale (European Commission, 2003, str. 31). Zaskrbljujoča je predvsem še vedno visoka stopnja brezposelnosti, vendar študije kažejo, da je približno četrtnina oseb, ki so registrirane kot brezposelne, aktivnih na trgu dela (Commisison of the European Communities, 2002e, str. 14).

Tabela 23: Izbrani makroekonomski kazalci za Hrvaško od 1999 do 2002

		1999	2000	2001	2002*
Realna rast BDP	v %	-0,4	2,9	3,8	4,0
Inflacija (drobnoprodajne cene)	v % (konec obdobja)	4,4	7,4	2,6	3,0
Brezposelnost (registrirana)	v % delovne sile	13,6	16,1	15,8	14,5
Trgovinska bilanca	v % od BDP	-16,6	-17,4	-21,0	-21,5
Zunanji dolg	v milijardah EUR	9,8	11,8	12,7	14,0
Tuje neposredne naložbe	v % od BDP	7,1	5,8	7,0	4,9
	v milijonih EUR	1.327	1.169	1.529	1.171

Vir: European Commission, 2003, str. 31.

* - ocena

Hrvaška ima že od leta 1995 deficit na tekočem računu plačilne bilance, ki je predvsem posledica deficita v trgovinski bilanci. Pozitivno je, da se je deficit tekočega računa v letih 1999 in 2000 v celoti financiral s tujimi neposrednimi naložbami (Vujičić, 2001, str. 295, 298). Pozitiven je tudi razvoj inflacijskih trendov v državi, kar kaže na uspeh makroekonomske politike države.

Na hitrost procesa reform na Hrvaškem zaviralno vpliva odnos med vlado in opozicijo. Največji zaostanki so, tako kot tudi v drugih državah jugovzhodne Evrope, na področju privatizacije podjetij.

Hrvaška sodeluje z Evropsko unijo v okviru procesa stabilizacije in asociacije od njegovega nastanka. 9.7.2001 je kot druga država jugovzhodne Evrope podpisala stabilizacijsko asociacijski sporazum, ki še ni veljaven, ker ni ratificiran v vseh državah članicah Evropske unije (http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/docs/index.htm). Hkrati je sklenila začasni sporazum o trgovini in trgovinskih zadevah, ki je stopil v veljavo z letom 2002.

Hrvaška se je s sklenitvijo stabilizacijsko asociacijskega sporazuma zavezala k implementaciji vseh reform, zajetih v sporazumu. Proces harmonizacije zakonodaje zahteva veliko koordinacije med državnimi resorji in bo dolgotrajen. Med prioritetskimi področji so:

- implementacija trgovinske liberalizacije, ki je predvidena z začasnim sporazumom o trgovini in trgovinskih zadevah,
- sklenitev prostotrgovinskih sporazumov z državami jugovzhodne Evrope,
- harmonizacija nacionalne zakonodaje z zakonodajo Evropske unije, še posebej na področjih trgovine, konkurence, združitvev podjetij, državne pomoči, zaščite podatkov, zaščite intelektualne, trgovinske in industrijske lastnine, prava podjetij, tehničnih standardov in varstva potrošnikov,

- prilagajanje vizumski politiki Evropske unije,
- sprejem ustrezne zakonodaje s področja migracij in azilne politike in sklenitev ustreznih sporazumov o vračanju oseb z Albanijo, Srbijo in Črno goro ter Bosno in Hercegovino,
- krepitev administrativnih sposobnosti na področju pravosodja in notranjih zadev (Commission of the European Communities, 2002e, str. 31).

Februarja 2003 je Hrvaška kot prva država jugovzhodne Evrope vložila prošnjo za polnopravno članstvo v Evropski uniji.

Finančna pomoč Evropske unije

Hrvaška je med leti 1991 in 2000 prejela 396 milijonov EUR pomoči od Evropske unije. Iz tabele 24 lahko izračunamo, da je bil največji del teh sredstev (80%) doniran Hrvaški v obliki humanitarne pomoči in sicer večinoma do leta 1995. Pomembnejši delež finančnih sredstev predstavlja tudi 17% delež, ki ga je Hrvaška prejela v okviru programa Obnova.

Tabela 24: Pregled pomoči Evropske unije namenjene Hrvaški (v milijonih EUR)

Program, namen pomoči	1991-1995	1996	1997	1998	1999	2000	Skupaj
Obnova		7,02	8,59	15,00	15,00	16,84	62,45
Demokracija in člov. pravice	0,39	1,44	3,87	5,06		0,9	7,78
Razminiranje				1,0	0,5		1,5
Carine					1,0		1,0
Humanitarna pomoč	243,2	21,15	14,5	6,95	8,0		293,8
Tempus						1,5	1,5
Energetika						0,5	0,5
LIFE	0,7			0,76			1,46
Skupaj	244,29	29,59	26,96	24,9	24,5	18,84	369,09

Vir: European Commission, 2001e, str. 67.

Leta 2001 je Hrvaška prejela 60 milijonov EUR v okviru CARDS programa. 23,2 milijona EUR je bilo namenjenih vračanju beguncev. Velik del teh sredstev (36,8

milijona EUR) je bil porabljen za ekonomski razvoj, kar bo omogočilo Hrvaški izpolniti obveze iz stabilizacijsko asociacijskega sporazuma. Ostala sredstva so bila namenjena za različna področja, kjer so potrebne reforme. (European Commission, 2001e, str. 20)

Tudi nadaljnja pomoč Evropske unije Hrvaški bo namenjena krepitvi politične stabilnosti, demokracije in vladavine prava, trajnostni rasti na ekonomskem področju in zmanjševanju brezposelnosti. Pomoč Evropske unije se bo osredotočila na področja, predvidena v stabilizacijsko asociacijskem sporazumu.

5.2.2. Makedonija

Oris političnih razmer

Makedonija je obkrožena s sosednjimi državami, s katerimi ima še vedno določena pomembna odprta vprašanja¹⁷ (Anastasakis, Dželilović, 2002, str. 68). Do makedonske krize leta 2001 je bila Makedonija edina država v jugovzhodni Evropi, ki ni izkusila medetničnega nasilja in nestabilnosti. Medetnična kriza leta 2001 ni prerasla v državljansko vojno, večinoma po zaslugi hitre reakcije mednarodne skupnosti (posredovanje Evropske unije in ZDA) in pripravljenosti obeh strani na dogovor.

Kljub rešitvi krize ostaja meja med Makedonijo in Kosovom ena od občutljivih točk. Medetnični odnosi med Makedonci in Albanci, živečimi v Makedoniji, vplivajo na stabilnost države. Albanci poudarjajo zahtevo po večji oz. enakomernejši participaciji v javni upravi. Medetnični konflikt v Makedoniji je še posebno nevaren z vidika vpliva na stabilnost celotne jugovzhodne Evrope. Kriza v Makedoniji se je zaključila s podpisom Okvirnega sporazuma, ki vsebuje mehanizme za vzpostavitev medetničnega dialoga, krepitev procesa decentralizacije, uporabo jezikov manjšin itd. V Makedoniji delujejo od marca 2003 vojaške sile Evropske unije (gre za prvi tovrsten projekt Evropske unije), ki nadzirajo razoroževanje albanskih skupin in vzpostavljajo pogoje za varnost v celotni državi.

Kljub vsem sprejetim ukrepom ostaja vprašanje varnostnih razmer v Makedoniji eden od nerešenih problemov. Makedonska policija v kriznem območju še vedno nima popolnega nadzora. Element varnostnega tveganja predstavljajo tudi nekdanje parapolicijske strukture in policijski rezervisti. Implementacija Okvirnega sporazuma

---

¹⁷ Grčija je dala veto na mednarodno priznanje imena Republike Makedonija, Srbija zanika avtonomijo makedonske cerkve, Bolgarija zanika obstoj makedonskega jezika in makedonskega naroda, Kosovo pa ne priznava sporazuma o meji med Republiko Makedonijo in Srbijo in Črno goro.

je nezadostna in počasna, še vedno se pojavljajo etnični incidenti. Za nadaljnjo stabilizacijo države je bistvena zaveza političnega vrha k popolni implementaciji Okvirnega sporazuma (European Commission, 2001b, str. 12).

Odnosi Makedonije z državami jugovzhodne Evrope so dobri. Makedonija ima edina v regiji sklenjene prostotrgovinske sporazume z vsemi državami jugovzhodne Evrope.

Oris makroekonomskih kazalcev in stanja odnosov z Evropsko unijo

Na ekonomske razmere v Makedoniji so v prvi polovici 90-ih let negativno vplivale predvsem razmere v jugovzhodni Evropi, medtem ko je v drugi polovici 90-ih let dosegla makroekonomsko stabilnost. BDP na osebo se v zadnjih letih giblje okoli 2.000 USD (<http://www.wiiw.ac.at/balkan/data.html>). Glavne ovire ekonomski rasti so pomanjkanje profesionalnosti, nizka produktivnost, pomanjkanje kapitala, korupcija administrativnih delavcev in politizacija podjetij (Berk, 2001, str. 495). Največjo ekonomsko rast je Makedonija dosegla leta 2000 (4,6%), vendar je trend prekinila kriza leta 2001.

Tabela 25: Izbrani makroekonomski kazalci za Makedonijo od 1999 do 2002

		1999	2000	2001	2002*
Realna rast BDP	v %	4,3	4,6	-4,1	0 - 0,5
Inflacija (drobnoprodajne cene)	v % (konec obdobja)	2,3	6,1	3,7	2,5
Brezposelnost (registrirana)	v % delovne sile	32,4	32,2	30,5	30,5
Trgovinska bilanca	v % od BDP	-10,6	-15,5	-11,7	-11,4
Zunanji dolg	v milijardah EUR	1,5	1,6	1,6	1,6
Tuje neposredne naložbe	v % od BDP	0,7	4,9	13,2	2
	v milijonih EUR	23	190	498	76

Vir: European Commission, 2003, str. 52.

* - ocena

Iz tabele 25 je razvidno, da je v letu 2002 pričakovana rast BDP, ki pa jo je potrebno podpreti z ustreznimi strukturnimi reformami. Eno od področij, kjer so te reforme potrebne je zunanja trgovina, saj Makedonija beleži velik deficit v trgovinski bilanci in tudi v tekočem računu plačilne bilance. Zmanjšanje deficita v letu 2001 je posledica zmanjšanja uvoza in ne povečanja izvoza. S strukturnimi reformami je potrebno povečati konkurenčnost makedonskega izvoza. Makedonija v skladu s pogoji Evropske unije in določili WTO ne bo povečevala učinkovite zaščite domačega trga (Berk, 2001, str. 414).

Do velikega povečanja tujih neposrednih naložb v letu 2001 (kot je razvidno iz tabele 25) je prišlo le zaradi privatizacije na področju telekomunikacij v začetku leta. V letu 2002 je pričakovano precejšnje znižanje tujih neposrednih naložb.

Zmanjšanje brezposelnosti v letu 2001 kljub recesiji je mogoče razložiti s povečanjem števila oseb, zaposlenih v varnostnih silah, in delno tudi s spremembo statistične metodologije. Preko 30% brezposelnost predstavlja največji makroekonomski problem v Makedoniji.

Kriza leta 2001 je povzročila tudi zaostanek v procesu prestrukturiranja podjetij in razvoja zasebnega sektorja. Največji napredek je bil doslej dosežen na področju privatizacije majhnih in srednje velikih podjetij, ki so v 95% že začela s privatizacijo (European Commission, 2003, str. 56). Najpogostejša metoda po številu privatiziranih podjetij je bil notranji odkup zaposlenih ter nekoliko manj managerski odkup. V celotnem procesu privatizacije družbene lastnine so tuji investitorji odigrali razmeroma majhno vlogo (Berk, 2001, str. 420-421).

Evropska komisija je junija 1999 izdelala študijo o izvedljivosti za Makedonijo, na osnovi katere so se marca 2000 začela pogajanja o stabilizacijsko asociacijskem sporazumu. Stabilizacijsko asociacijski sporazum je bil podpisan 26.3.2001 (http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/docs/index.htm). Makedonija je hkrati sklenila z Evropsko unijo začasni sporazum o trgovini in trgovinskih zadevah, ki je stopil v veljavo junija 2001. Namen tega sporazuma je bil pospešiti urejanje trgovinskega področja, ne da bi bilo potrebno čakati na ratifikacijo stabilizacijsko asociacijskega sporazuma v parlamentih držav članic Evropske unije.

Stabilizacijsko asociacijski sporazum Makedonije z Evropsko unijo vsebuje poudarke na več področjih:

- asociacija držav Evropske unije in Makedonije v prehodnem obdobju desetih let,
- spoštovanje mednarodnega miru in stabilnosti, razvoj dobrososedskih odnosov in demokratičnih principov, spoštovanje človekovih pravic, pravic manjšin, načel mednarodnega prava in vladavine prava,
- vzpostavitev političnega dialoga Evropske unije z Makedonijo,
- krepitev regionalnega sodelovanja, ki vključuje vzpostavitev prostotrgovinskega območja v regiji,
- vzpostavitev proste trgovine med Evropsko unijo in Makedonijo v obdobju desetih let,
- prost pretok oseb in kapitala, prosto ustanavljanje podjetij,
- zaveza Makedonije k usklajevanju svoje zakonodaje z zakonodajo Evropske unije,

- sodelovanje z Evropsko unijo na različnih področjih, vključujoč pravosodje in notranje zadeve.

S stabilizacijsko asociacijskim sporazumom je bil ustanovljen Stabilizacijsko asociacijski svet, ki nadzoruje implementacijo sporazuma. Za polno implementacijo je potrebno določiti prioriteta področja reform. Na ekonomskem področju se mora Makedonija v prihodnje osredotočiti na razvoj in implementacijo ustrezne trgovinske strategije. Prost dostop do trga Evropske unije bo mogoče izkoristi le, če bodo izvozni izdelki Makedonije ustrezali zahtevam potrošnikov evropskega tržišča. Država se mora lotiti tudi težjih projektov kot sta prestrukturiranje državne administracije in zaključek privatizacijskega procesa. Potrebno je povečati produktivnost kmetijskega sektorja, razvijati sektor majhnih in srednje velikih podjetij in promovirati podjetništvo. Država mora delovati v smeri zmanjševanja revščine in razvoja človeških virov (European Commission, 2002b, str. 19). Makedonska vlada je napovedala, da bo konec leta 2003 vložila prošnjo za polnopravno članstvo Makedonije v Evropski uniji.

Finančna pomoč Evropske unije

Finančna pomoč Evropske unije Makedoniji se je začela leta 1992 v okviru Phare programa. Leta 1996 je Makedonija postala Phare-partnerska država. Iz tabele 26 je razvidno, da je Makedonija prejela 63% celotne pomoči Evropske unije v okviru programov Phare in Obnova, 22% vseh prejetih sredstev je bilo namenjenih za humanitarno pomoč, 15% pa je država prejela kot makroekonomsko pomoč.

Tabela 26: Pregled pomoči Evropske unije namenjene Makedoniji (v milijonih EUR)

Program, namen pomoči	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Skupaj
Phare/Obnova		60		25	25	33	25	68,2	21,2	257,4
Mediji			0,05	0,28		0,21	0,28	0,5		1,32
Demokracija in člov. Pravice						0,5	0,2	0,1	0,52	1,32
Humanitarna pomoč		36,52		9,15				39,81	5,35	90,83
Makroek. pomoč						40			20	60
Skupaj		96,57		34,43	25	73,71	25,48	108,6	47,07	410,9

Vir: European Commission, 2001, str. 51.

Makedonija je z letom 2001 začela sodelovati v CARDS programu, iz katerega je prejela sredstva v vrednosti 42,5 milijonov EUR za leto 2001. V okviru mehanizma za hitro reakcijo je leta 2001 prejela dodatnih 2,5 milijonov EUR za potrebe obnove v krizi prizadetih območij. Nadaljnja pomoč predvideva še 10,3 milijone EUR za ukrepe za vzpostavljanje zaupanja med etničnimi skupinami in obnovo lokalne infrastrukture.

Splošna ocena Evropske unije glede učinkovitosti finančne pomoči za Makedonijo kaže na določene težave pri porabi sredstev, ki izvirajo predvsem iz omejene absorpcijske sposobnosti države zaradi neučinkovite administrativne strukture. Večkrat se kot problem izpostavlja tudi omejena sposobnost Evropske komisije za pravočasna nakazila, kar izvira iz preambiciozno zastavljenih programov pomoči Evropske unije (European Commission, 2001b, str. 21).

5.2.3. Bosna in Hercegovina

Oris političnih razmer

Bosna in Hercegovina je bila do leta 1995 v vojni, ki je povzročila ogromno materialno škodo, izgubo življenj in nezaupanje med etničnimi skupinami. S podpisom Daytonskega sporazuma leta 1995 se je oblikovala Bosna in Hercegovina, sestavljena iz Federacije Bosne in Hercegovine in Republike Srbske.

V pristojnosti države Bosne in Hercegovine so zunanja politika, zunanjetrgovinska politika, carinska in monetarna politika, mednarodne obveznosti, problematika beguncev, razseljenih oseb in azilantov, mednarodno kazensko pravo, mednarodne komunikacijske poti, transport in nadzor zračnega prostora. Ostala področja pokriva vsaka entiteta zase, kar se je zaradi nesodelovanja med njima že večkrat izkazalo kot zelo problematično (Deželan, Gregorič, 2001, str. 239-240).

Delitev oblasti in celotna državna ureditev Bosne in Hercegovine sta izjemno komplicirani (več parlamentov, predsedstvo sestavljeno iz predstavnikov treh največjih etničnih skupin, različne ureditve na lokalni ravni, dve vojski itd.). Razlog je v težavnem doseganju konsenza med etničnimi skupinami pri oblikovanju državne ureditve. Poleg nacionalnih struktur v Bosni in Hercegovini deluje visoki predstavnik mednarodne skupnosti (trenutno lord Ashdown), ki ima možnost odločilno vplivati na vsa področja življenja. Mednarodna skupnost je v Bosni in Hercegovini prisotna tudi z vojaškimi in policijskimi silami.

Državna ureditev Bosne in Hercegovine še vedno ne deluje na več področjih. Kot primer lahko izpostavimo sodstvo, ki na državni ravni še vedno ne obstaja. Zaupanje v sodstvo je, zaradi korupcije, neučinkovitosti in politične opredeljenosti v preteklosti, zelo nizko. Korupcija ostaja problematično področje tako s političnega, kot tudi z ekonomskega vidika.

Bosna in Hercegovina ima razvite bilateralne odnose z vsemi državami jugovzhodne Evrope. Stiki s Srbijo in Črno goro so redni, državi se lotevata odprtih vprašanj kot so meja, dvojno državljanstvo itd. Poleg tega Republika Srbska vzdržuje posebne vzporedne odnose s Srbijo in Črno goro. Po odhodu Tuđmana z oblasti je Bosna in Hercegovina vzpostavila dobre bilateralne odnose tudi s Hrvaško. Odnosi Bosne in Hercegovine z Makedonijo in Albanijo so dobri, vendar niso poglobljeni (Commission of the European Communities, 2002d, str. 11-12.).

Za napredovanje v procesu asociacije in stabilizacije mora Bosna in Hercegovina implementirati sprejeto zakonodajo, reformirati sodstvo itd. Pomembno je tudi aktivno sodelovanje Republike Srbske z ICTY, prav tako pa mora entiteta zagotoviti višjo raven spoštovanja človekovih pravic, še posebej pravice do zasebne lastnine.

Oris makroekonomskih kazalcev in stanja odnosov z Evropsko unijo

Ekonomske razmere v Bosni in Hercegovini je po letu 1995 zaznamovala usmerjenost v obnovo s finančno pomočjo mednarodne skupnosti, ki je ocenjena na preko 5 milijard EUR.

Glavni izziv ekonomske politike Bosne in Hercegovine je spodbuditi ekonomsko rast z lastnimi viri in ne s finančno pomočjo mednarodne skupnosti. Državi to doslej še ni uspelo, kar je razvidno iz zmanjševanja rasti BDP (tabela 27). Sicer je BDP na osebo leta 2000 znašal 2.350 USD (<http://www.wiiw.ac.at/balkan/data.html>). K celotnemu BDP je v letu 2000 Federacija BIH prispevala 73%, Republika Srbska pa 27%, kar kaže na razliko v razvitosti entitet.

Dosedanja pomoč mednarodne skupnosti je omogočila obnovo potrebne infrastrukture in makroekonomsko stabilnost. Na tej osnovi je potrebno nadaljevati ekonomsko politiko države in se izogniti še večji odvisnosti od pomoči. Na poti k temu cilju je potrebno spodbujati majhna in srednje velika podjetja ter tuje neposredne naložbe (Commission of the European Communities, 2002d, str. 13).

Tabela 27: Izbrani makroekonomski kazalci za Bosno in Hercegovino od 1999 do 2002

		1999	2000	2001	2002*
Realna rast BDP	v %	10,6	4,5	2,3	2,5
Inflacija (drobnoprodajne cene)	v % Federacija R Srbska	-0,7 14,1	1,9 14,6	1,7 7,3	1,5 4,4
Brezposelnost (registrirana)	v % delovne sile	38,9	39,7	40,1	41,0
Trgovinska bilanca	v % od BDP	-20,8	-21,6	-23,1	-21,3
Zunanji dolg	v milijardah EUR	3,1	3,2	3,0	3,0
Tuje neposredne naložbe	v % od BDP v milijonih EUR	2,0 85	3,4 163	2,9 145	5,0 259

Vir: European Commission, 2003, str. 24.

* - ocena

Zaradi omejenih pristojnosti Bosne in Hercegovine, v primerjavi s pristojnostmi entitet, država zelo težko koordinira in vodi ekonomsko politiko. Državni proračun je v veliki meri odvisen od transferjev iz proračunov entitet, kar povzroča zaostanke. Vsaka od entitet vodi svojo davčno politiko, kar še dodatno oteži usklajevanje in določanje prioritetenih področji ekonomske politike.

Iz tabele 27 je razvidno, da je odstotek brezposelnih v Bosni in Hercegovini zelo visok, vendar je podatek do neke mere zavajajoč, saj se velik del prebivalstva ukvarja s sivo ekonomijo. Kljub temu je brezposelnost eden glavnih makroekonomskih problemov Bosne in Hercegovine. Iz tabele 27 razvidno povečevanje brezposelnosti je predvsem posledica zmanjševanja števila oseb, zaposlenih v vojski in mednarodnih organizacijah.

Zunanji dolg ostaja visok in predstavlja približno 55% BDP. Tuje neposredne naložbe v Bosno in Hercegovino ostajajo med najnižjimi v regiji. Razlog, poleg visoke ocene tveganja za regijo, predstavlja netransparentna zakonodaja s področja tujih neposrednih naložb in razlike v ureditvi tega področja med entitetama. Veliko je tudi pojavov korupcije. Za državo je bistvenega pomena, da pritegne tuje neposredne naložbe, ki bodo s kapitalom nadomestile zmanjšanje sredstev pomoči.

Trgovinski deficit je visok in predstavlja 36% BDP. Tudi deficit tekočega računa plačilne bilance je precejšen (European Commission, 2003, str. 26). Deficit se financira predvsem z mednarodno finančno pomočjo, ki je najpomembnejša postavka kapitalskega računa (Deželan, Gregorič, 2001, str. 246).

Privatizacija podjetij se je začela, vendar, tako kot v drugih državah jugovzhodne Evrope, velika podjetja večinoma še niso privatizirana. To še posebej velja za podjetja

na ozemlju Republike Srbske. Privatizacija je za Bosno in Hercegovino zelo pomembna zaradi dotoka kapitala in znanja v podjetja, ki v današnjih razmerah niso mednarodno konkurenčna.

Bosna in Hercegovina kljub rasti ostaja druga najrevnejša država v jugovzhodni Evropi. Dodaten problem temu predstavlja neenakomeren razvoj entitet. V prihodnje mora država v luči procesa približevanja Evropski uniji na ekonomskem področju:

- ohranjati makroekonomsko stabilnost,
- zmanjšati javni sektor (posebej vojsko), povečati naložbe in ohraniti socialni sektor,
- odstraniti administrativne ovire tujim neposrednim naložbam in harmonizirati zakonodajo entitet,
- nadaljevati strateško privatizacijo in implementirati bančne reforme,
- doseči dogovor z entitetama o proračunskih prispevkih in identificirati direktne vire prilivov v državni proračun,
- harmonizirati in izboljšati carinski in davčni sistem (Commission of the European Communities, 2002d, str. 16-17).

Bosna in Hercegovina mora poleg navedenih nalog ustvariti tudi enoten ekonomski prostor in odstraniti vse obstoječe trgovinske ovire med entitetama.

Bosna in Hercegovina se v odnosih z Evropsko unijo nahaja na začetku stabilizacijsko asociacijskega procesa. Proces reform je počasen, večinoma zaradi zapletene državne ureditve in notranjih nesoglasij. Problem predstavlja dejstvo, da politični in socialni sistem v veliki meri vpliva na ekonomski sistem države. Trenutno so podana le načela (demokratska družba in tržna ekonomija), ni pa dovolj volje za uveljavitev le-teh, kar kaže počasnost pri sprejemanju ustrezne zakonodaje in nezadostna implementacija sprejetih aktov. (Ljubić, Pavlović, 1999, str. 225)

Bosna in Hercegovina zaradi počasnega napredovanja v okviru stabilizacijsko asociacijskega procesa še ni začela z restrukturiranjem na mnogih pomembnih področjih, kot so kmetijstvo, varstvo okolja, komunikacije itd.

Finančna pomoč Evropske unije

Bosna in Hercegovina je do leta 2000 prejela od Evropske unije v okviru različnih programov pomoči 2,16 milijard EUR. Iz tabele 28 je razvidno, da je bilo 48% teh sredstev namenjenih humanitarni pomoči državi. Razlog je v več let trajajoči vojni v državi. 39% vseh sredstev je Bosna in Hercegovina prejela v okviru programov Phare

in Obnova, vendar šele po letu 1996. Zaradi posebnega položaja države, ki je v vojni utrpela veliko škode na različnih področjih, je Bosna in Hercegovina prejela 10% vseh sredstev Evropske unije za posebne akcije.

Tabela 28: Pregled pomoči Evropske unije namenjene Bosni in Hercegovini (v milijonih EUR)

Program, namen pomoči	1991 1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Skupaj
Phare/Obnova					228,12	207,7	188,26	118,36	100,85	842,66
Posebne akcije				70	65,4	39,9	15	30,9	3,96	225,16
Mediji			0,21	0,65	1,65	4,09	2,24			8,84
Demokracija in čl. Pravice				0,7	4,8	4,8	1,8	0,79	0,62	13,51
Humanitarna pomoč		495,26		145,03	142,45	105	87,95	58,9	0,4	1.035
Makroekonomsko pomoč								15	20	35
Skupaj		495,26		216,4	442,4	360,9	295,2	223,9	125,8	2.160

Vir: European Commission, 2001, str. 51.

Nadaljnja finančna pomoč Evropske unije Bosni in Hercegovini bo namenjena spodbujanju sodelovanja države v stabilizacijsko asociacijskem procesu. Gre predvsem za preprečevanje konfliktov in zmanjševanje revščine.

Glavni cilji pomoči, ki jo bo Bosna in Hercegovina v prihodnje prejela v okviru CARDS programa so:

- pomoč pri konsolidaciji demokracije in vladavine prava,
- podpora razvoju funkcionalne državne uprave, da bo ta lahko ustrezno zastopala državo in njena stališča v mednarodni skupnosti,
- podpora ekonomskim reformam in tranziciji v tržni sistem ekonomije, z namenom spodbude trajnostnemu ekonomskemu razvoju, trgovini in zaposlovanju, integraciji Bosne in Hercegovine v strukturo Evropske unije in mednarodne skupnosti,
- razvoj ustrezne zakonodaje s področja varovanja okolja,
- spodbuda sodelovanju Bosne in Hercegovine z drugimi državami jugovzhodne Evrope (European Commission, 2001d, str. 23).

5.2.4. Srbija in Črna gora

Oris političnih razmer

Srbija in Črna gora ima centralni položaj med državami jugovzhodne Evrope, vendar je zaradi vpletenosti v vojne konflikte na območju nekdanje Jugoslavije in dolgo časa nerešenega vprašanja odnosov med republikama Srbijo in Črno goro ter še vedno nejasne usode Kosova, izgubila veliko prednosti, ki bi lahko izvirale iz njenega osrednjega geografskega položaja in večjega števila prebivalstva.

Poročilo o stabilizaciji in asociaciji za leto 2001 ocenjuje politične razmere v državi pozitivno (Commission of the European Communities, 2002b, str. 5). Po demokratičnih spremembah v letu 2000 je tedanja Zvezna republika Jugoslavija s podpisom Beograjskega sporazuma 14.3.2001 pod (neuradnim) pokroviteljstvom Evropske unije uredila odnose med republikama Srbijo in Črno goro (Tasić, 2002, str. 14). 4.2.2003 je bila sprejeta Ustavna listina in s tem je nastala Srbija in Črna gora, kar pomeni bistven premik k oblikovanju institucij. Srbija in Črna gora je zaradi dolgotrajnosti tega procesa izgubila veliko časa v približevanju Evropski uniji. Država Srbija in Črna gora se tudi po nastanku srečuje z vrsto odprtih vprašanj, ki jih bo v veliki meri mogoče reševati le s pomočjo mednarodne skupnosti (International Crisis Group, 2003, str. 9).

Na notranjepolitičnem področju mora novonastala država predvsem zaključiti z oblikovanjem institucij in sprejeti ustrezne zakonske akte. Zelo pomembno področje predstavlja sprejem listine o človekovih in manjšinskih pravicah, kar je razvidno tudi iz dejstva, da bo eno od petih ministrstev Srbije in Črne gore pristojno za vprašanja človekovih in manjšinskih pravic.

Srbija in Črna gora mora okrepiti delovanje na področju boja proti organiziranemu kriminalu in terorizmu. Resnost tega problema kaže atentat na predsednika Vlade Republike Srbije Đinđića, ki je bil eden glavnih promotorjev procesa demokratizacije in stabilizacije v državi (International Crisis Group, 2003, str. 5). Atentat kaže na nevarnosti, s katerimi se država še vedno sooča po odhodu Miloševića z oblasti, ki mu ni sledil boj proti organiziranemu kriminalu, ki se je razširil tudi v strukture delovanja državnega aparata.

Pomembno odprto politično vprašanje ostaja status Kosova. Gre za vprašanje, ki je za Srbijo izjemno občutljivo. Evropska unija pričakuje konstruktivno sodelovanje oblasti v Beogradu z UNMIK in začasno samoupravo na Kosovu. Srbija in Črna gora mora, v

luči približevanja Evropski uniji in tudi vključevanja v druge mednarodne institucije, izboljšati sodelovanje z ICTY.

Področje bilateralnega sodelovanja Srbije in Črne gore s posameznimi državami jugovzhodne Evrope se izboljšuje. Januarja 2001 so bili vzpostavljeni diplomatski odnosi z Albanijo, odnosi med državama so na splošno dobri. Politični odnosi z Bosno in Hercegovino se razvijajo na različnih področjih. V počasnejšem tempu napredujejo odnosi s Hrvaško. Odnosi Srbije in Črne gore z Makedonijo so dobri in brez pomembnejših odprtih vprašanj. Srbija in Črna gora je v času predsedovanja SEECP (konec leta 2002 in začetek leta 2003) intenzivirala politične stike z vsemi državami regije (obiski na visoki ravni v vseh državah članicah SEECP).

Oris makroekonomskih kazalcev in stanja odnosov z Evropsko unijo

Ekonomske razmere v Srbiji in Črni gori so se po letu 2000 izboljšale, vendar je potrebno poglobiti strukturne reforme. Negativen ekonomski učinek desetletja vojn, sankcij, neustreznih ekonomskih in finančnih politik in mednarodne izolacije je v obdobju 1990-99 povzročil povprečno 7% negativno letno rast BDP. Posledica tega je bila prepolovitev BDP leta 1999 glede na leto 1990 (European Commission, 2001a, str. 12). BDP na osebo je leta 2000 znašal 970 USD, leta 2001 1.260 USD, ocena za leto 2002 pa je 1.580 USD, kar kaže na pozitivne trende gospodarske rasti (<http://www.wiiw.ac.at/balkan/data.html>).

Tabela 29: Izbrani makroekonomski kazalci za Srbijo in Črno goro od 1999 do 2002

		1999	2000	2001	2002*
Realna rast BDP	v %	-18	5	5,5	4
Inflacija (drobnoprodajne cene)	v % (konec obdobja)	50	113	39	15
Brezposelnost (registrirana)	v % delovne sile	27	27	28	29
Trgovinska bilanca	v % od BDP	-15,9	-22,3	-26	-25,8
Zunanji dolg	v milijardah EUR	8,9	12,2	13,5	8,7
Tuje neposredne naložbe	v % od BDP	0,9	0,3	1,5	4,4
	v milijonih EUR	105	27	184	570

Vir: European Commission, 2003, str. 38.

* - ocena

Tabela 29 prikazuje 5,5% rast BDP v letu 2001, ki jo je v večini spodbudila povečana proizvodnja kmetijskih izdelkov (med 20 in 25%) ter večja aktivnost na področju storitev (turizem v Črni gori in transport). Industrijska proizvodnja je še vedno nizka in v letu 2001 ni bilo rasti (Commission of the European Communities, 2002b, str. 20).

Srbija in Črna gora je dosegla precejšen napredek pri inflaciji, ki se je iz 113% v letu 2000 zmanjšala na 39% v letu 2001 in cca. 16% v letu 2002. Država še ni uspela na področju reševanja problema brezposelnosti, ki je približno 30%; razmere na tem področju se lahko še poslabšajo zaradi nujno potrebnega prestrukturiranja preobsežnega javnega sektorja. Dejanska stopnja brezposelnosti v državi naj bi bila še večja, ker je prikrita brezposelnost precejšnja (Košak, Zajc, Lončarski, 2001, str. 327).

Trgovinska bilanca Srbije in Črne gore kaže velik trgovinski deficit, kar povzroča deficit v tekočem delu plačilne bilance. Tudi zunanji dolg države, ki je konec leta 2001 predstavljal 140% BDP, predstavlja oviro uspešni ekonomski tranziciji. Finančni strokovnjaki se strinjajo, da takšna stopnja zadolženosti ne omogoča gospodarskega razvoja in politične stabilnosti (Košak, Zajc, Lončarski, 2001, str. 334).

Tuje neposredne naložbe v državo so nizke. Razlog lahko najdemo v politični nestabilnosti. Srbija in Črna gora mora poleg zagotovitve ustreznega poslovnega okolja spremeniti tudi zakonodajo na področju tujih neposrednih naložb, saj stara zakonodaja npr. zahteva recipročno obravnavo jugoslovanskih podjetij v državah, iz katerih prihajajo vlagatelji (Košak, Zajc, Lončarski, 2001, str. 341).

Srbija in Črna gora je uspešno začela proces privatizacije podjetij, restrukturiranje bank, reformo pokojninskega sistema, izdelani so načrti za restrukturiranje velikih podjetij, ki so pomembna za regijo, npr. Zastava. V letu 2001 je bil sprejet tudi nov zakon o privatizaciji, ki je bil pripravljen s pomočjo mednarodnih organizacij in predvideva prodajo državnih podjetij v štirih letih.

Srbija in Črna gora je svoje odnose z Evropsko unijo institucionalizirala preko konzultativne delovne skupine, ki je bila ustanovljena julija 2001. Delo strokovnjakov v delovni skupini se bo nadaljevalo do izdelave študije Komisije o izvedljivosti, na osnovi katere se bodo začela pogajanja o sporazumu o stabilizaciji in asociaciji.

Na ekonomskem področju mora Srbija in Črna gora s ciljem vstopa v Evropsko unijo uresničevati predvsem sledeče cilje:

- večja koordinacija in sodelovanje med različnimi deli države z namenom zagotavljanja razvoja in delovanja enotnega ekonomskega prostora,
- koherentna trgovinska politika in skupni trgovinski režim,
- odstranitev trgovinskih ovir in dvojnega obdavčevanja blaga,
- vpeljava standardizacije in enotnih certifikatov znotraj države,

- sprejem ustrezne zakonodaje za področje bankrotov, likvidacij, trga vrednostnih papirjev, krepitev kapitalskega trga, sprejem davčnih reform, vzpostavitev rednih stikov med centralnimi bankami Srbije, Črne gore in Kosova,
- davčna harmonizacija v vseh delih države,
- sprejem zakonodaje o konkurenci in o državni pomoči, ki bo usklajena z zakonodajo Evropske unije,
- pospešitev privatizacije in restrukturiranja velikih podjetij in sprejem ustrezne zakonodaje s tega področja,
- uskladitev zakonodaje o intelektualni lastnini s pravili WTO in standardi Evropske unije,
- zagotovitev kompatibilnosti in komplementarnosti energetskega sektorja znotraj celotne države ter dvig cen energije na realno raven,
- sprejem ustrezne transportne politike, s katero bo liberaliziran cestni promet,
- liberalizacija trga telekomunikacij (Commission of the European Communities, 2002b, str. 34-35).

Črna gora

Črna gora je ves čas obstoja Zvezne republike Jugoslavije vodila ločeno ekonomsko in monetarno politiko, kar je povzročilo dva različna ekonomska sistema znotraj ene države, saj državi članici skupnosti uporabljata dve valuti: Srbija dinar, Črna gora pa euro. Ena prvih nalog novonastale državne skupnosti Srbije in Črne gore je harmonizacija ekonomskih sistemov, kar je pogoj za začetek izdelave študije Komisije o izvedljivosti kot enega od korakov v procesu stabilizacije in asociacije.

Proces harmonizacije ekonomskih sistemov bo zaradi velikih razlik zelo zahteven, še posebej to velja za zunanjetrgovinsko politiko. Formalno je bila zunanjetrgovinska politika Zvezne republike Jugoslavije v zvezni pristojnosti, vendar je Črna gora vzpostavila ločen trgovinski režim.

Srbija je v letu 2001 znižala carinske stopnje in odstranila velik del količinskih omejitev. Nadaljnja liberalizacija se pričakuje po začetku pogajanj za članstvo v WTO. Črna gora ima na splošno nižje carinske stopnje in bolj liberalen zunanjetrgovinski režim. Pred začetkom pogajanj o stabilizacijsko asociacijskem sporazumu bo nujno uskladiti različni zunanjetrgovinski politiki Srbije in Črne gore. K temu je Srbijo in Črno goro pozval tudi Svet ministrov Evropske unije v zaključkih z dne 18.3.2003 (Council of the European Union, 2003, str. 2).

Kosovo

Dodaten problem povsem ločenega ekonomskega sistema znotraj Srbije in Črne gore predstavlja Kosovo, kjer UNMIK (kot protektorat mednarodne skupnosti) vodi ločeno ekonomsko politiko.

Tabela 30: Izbrani makroekonomski kazalci za Kosovo od 2000 do 2002

		2000	2001	2002*
Realna rast BDP	v %	n.p.	11	7
Trgovinska bilanca	v % od BDP	-68,5	-47,3	-50,2
Tekoči račun	v % od BDP	5,8	9,1	-2
Tuje neposredne naložbe	v milijonih EUR	0	5	10

Vir: European Commission, 2003, str. 46 * - ocena n.p.- ni podatka

Iz rasti BDP je razvidna krepitev ekonomskega položaja. Na Kosovu še vedno poteka obnova, kmetijski sektor se ponovno krepi, pomemben pa je tudi živahen storitveni sektor. Velik problem predstavlja visoka stopnja brezposelnosti, ki je ocenjena na 50%. Energetski sektor na Kosovu še vedno ne deluje ustrezno, pokrajina se sooča s pomanjkanjem energije. Privatizacija na Kosovu se kljub ustanovitvi privatizacijske agencije¹⁸ še ni začela.

Trgovinska bilanca v % od BDP, ki dosega negativne vrednosti okoli 50%, kaže na izjemno velik trgovinski deficit Kosova. Ekonomske aktivnosti na Kosovu se še vedno v veliki večini financirajo z donacijami. Zaradi nerešenega statusa ni možno sodelovanje z IMF ali WB v okviru standardnih programov za države. Kljub temu omenjeni organizaciji nudita določene oblike tehnične in finančne pomoči (European Commission, 2003, str. 50).

Kljub nerešenemu vprašanju statusa Kosova je pomembno, da UNMIK in organi začasne samouprave na Kosovu vzpostavijo politične in ekonomske pogoje, ki bodo temelj za približevanje v procesu stabilizacije in asociacije.

Evropska unija je že začela z vzpostavljanjem tehničnih odnosov z institucijami na Kosovu preko organizacije seminarjev, namenjenih prenosu znanja. V okviru procesa stabilizacije in asociacije je vzpostavljen t.i. spremljevalni mehanizem¹⁹ kot instrument nadzora in usmerjanja procesa reform.

¹⁸ Kosovo Trust Agency

¹⁹ SAP Tracking Mechanism

Finančna pomoč Evropske unije

Približevanje Srbije in Črne gore Evropski uniji bo dolgotrajen proces, ki pred državo postavlja velike zahteve po reformah tako na političnem, kot tudi na ekonomskem področju. Za uresničevanje teh reform je Srbija in Črna gora (s Kosovom vred) do leta 2002 prejela 2,349 milijard EUR (tabela 31). Iz podatkov je razvidno, da je preko 50% sredstev država prejela v okviru programov Phare in Obnova, 27% celotne pomoči je bilo namenjeno za reševanje humanitarne situacije, 18% pa za izboljšanje makrofinančne situacije v državi.

Tabela 31: Pregled pomoči Evropske unije namenjene Srbiji in Črni gori (v milijonih EUR)

Namen pomoči	Prejemnik pomoči	1998	1999	2000	2001	skupaj
OBNOVA CARDS	Srbija		8,88	183,8	210	402,6
	Kosovo	7,5	127	275	320	729,5
	Črna gora	5	22,5	20	20	67,5
	Skupaj	12,5	158,3	478,8	550	1199,6
Humanitarna pomoč	Srbija	n.p.	75,13	50,45	47,8	-
	Kosovo	n.p.	111,7	28,84	14	-
	Črna gora	n.p.	18,57	14	7,5	-
	Skupaj	255,22	205,4	93,29	69,3	623,21
Makrofinančna pomoč	Srbija				n.p.	-
	Kosovo			35	30	65
	Črna gora			20	n.p.	-
	Skupaj			55	375	430
Demokracija in človekove pravice	Srbija	7	n.p.			-
	Kosovo	0,48	n.p.			-
	Črna gora	1,54	2,2			3,74
	Skupaj	9,02	11,64			20,66
Hrana	Srbija		10,5			10,5
	Kosovo					
	Črna gora		10,4	11		21,4
	Skupaj		20,9	11		31,9
CSFP UNMIK	Kosovo		2	6	11	19
	Črna gora	3				3
	Skupaj	3	2	6	11	22
Čiščenje Donave	Zvezna republika Jugoslavija			22		22
SKUPAJ		279,74	398,24	666,09	1005,3	2349,37

Vir: European Commission, 2001a, str. 39-40

n.p.- ni posamičnih podatkov

Nadaljnja pomoč Evropske unije Srbiji in Črni gori mora upoštevati kompleksnost trenutnih političnih in ekonomskih razmer v državi. Finančna pomoč bo predvidoma usmerjena predvsem na področje harmonizacije domače zakonodaje z zakonodajo Evropske unije in približevanje evropskim normam. Pomoč bo sledila ciljem stabilizacijsko-asociacijskega procesa. Na področju regionalnega sodelovanja bo finančna pomoč namenjena sodelovanju znotraj Srbije in Črne gore ter usklajenemu sodelovanju Srbije in Črne gore z jugovzhodno Evropo.

Namen pomoči je torej pospešiti napredek Srbije in Črne gore v stabilizacijsko asociacijskem procesu skozi politično in ekonomsko stabilizacijo in približevanje Evropski uniji ter podpora socialno ekonomskemu okrevanju države, kar je pogoj za uspešno restrukturiranje in reforme. Na ekonomskem področju lahko kot prioritete opredelimo vzpostavitev enotnega ekonomskega prostora, krepitev sodelovanja z državami regije, razvoj trgovine, povečanje tujih neposrednih naložb in vzpostavitev ustrezne strukture ter programov za pospeševanje ekonomske rasti in razvoja (European Commission, 2001a, str. 25).

5.2.5. Albanija

Oris političnih razmer

Albanija je med vsemi državami jugovzhodne Evrope najbolj geografsko izolirana. Cestna povezava države z regijo je slabo razvita. Poleg tega je imela Albanija dolgo časa napete politične odnose s sosednjimi državami zaradi albanske etnične manjšine, prisotne v Srbiji in Črni gori ter v Makedoniji. Posledica tega je bila, da se država ni resno angažirala v jugovzhodni Evropi, temveč je okrepila stike predvsem z Italijo in Grčijo.

Odnosi Albanije z državami regije so se izboljšali, predvsem zaradi konstruktivne vloge, ki jo je država odigrala ob kriznih dogodkih v regiji, v katere so bili vpleteni predstavniki albanske etnične manjšine. Na odnose z Makedonijo je vplivala predvsem kriza v Makedoniji leta 2001, vendar sta državi kljub temu uspeli obdržati politični dialog. Tudi odnosi s Srbijo in Črno goro se po vzpostavitvi diplomatskih odnosov izboljšujejo. Z ostalimi državami regije Albanija nima pomembnejših odprtih vprašanj.

Demokratski sistem v Albaniji je še vedno nestabilen in v procesu oblikovanja. V delovanju državnih institucij je premalo konstruktivnega dialoga in preveč konfliktnih dogodkov. Primer takšnega delovanja je bojkot dela pomembnih državnih institucij s

strani opozicije. Volilni sistem v Albaniji še ne zagotavlja transparentnih, svobodnih in poštenih volitev. V državi je izjemno visoka stopnja korupcije, goljufij in organiziranega kriminala, kar predstavlja resno grožnjo stabilnosti in napredku. Za napredek na tem področju je bistvenega pomena okrepljeno delovanje sodne in zakonodajne veje oblasti (Commission of the European Communities, 2002c, str. 5).

Oris makroekonomskih kazalcev in stanja odnosov z Evropsko unijo

Albanija je v zadnjih letih na makroekonomskem področju dosegla precejšen napredek. Po nemirih v državi po zlomu piramidnih finančnih struktur leta 1997 je država uspela izboljšati ekonomsko rast, znižati inflacijo in zmanjšati nezaposlenost. BDP na osebo je iz 687 USD v letu 1997 zrasel na 1.218 USD v letu 2001, vendar še vedno ostaja najnižji med državami jugovzhodne Evrope in med najnižjimi v Evropi (<http://www.wiiw.ac.at/balkan/data.html>). Pri Albaniji je potrebno upoštevati, da je bila njena politična in ekonomska izhodiščna pozicija mnogo slabša kot v ostalih državah jugovzhodne Evrope.

Tabela 32: Izbrani makroekonomski kazalci za Albanijo od 1999 do 2002

		1999	2000	2001	2002*
Realna rast BDP	v %	7,3	7,8	6,5	4,5-5,0
Inflacija (drobnoprodajne cene)	v % (konec obdobja)	-1,0	4,2	3,5	3,9
Brezposelnost (registrirana)	v % delovne sile	18	17,1	14,5	14,2
Trgovinska bilanca	v % od BDP	-23	-21,9	-25	-22,1
Zunanji dolg	v milijardah EUR	1,1	1,2	1,3	1,1
Tuje neposredne	v % od BDP	1,39	3,81	4,72	5,81
Naložbe	v milijonih EUR	48	155	228	167

Vir: European Commission, 2003, str. 17.

* - ocena

Ekonomska rast, ki je razvidna iz tabele 32, je pozitivno vplivala na zmanjševanje brezposelnosti v Albaniji (brezposelnost je približno 15%), še vedno pa ostajajo ocene o velikem deležu sive ekonomije. Zmanjšanje ekonomske rasti po letu 2000 je posledica krize v energetske sektorju. Gre za sektor, ki nujno potrebuje restrukturiranje, kar pa brez finančne pomoči iz tujine ni izvedljivo.

Albanija ima tako kot ostale države jugovzhodne Evrope deficit v trgovinski bilanci. Uvoz se je kot posledica energetske krize še povečal (uvoz električne energije). Država je od septembra 2000 članica WTO in ima liberalen trgovinski režim, ki je usklajen s pravili WTO. Deficit v trgovinski bilanci delno pokrijejo nakazila albanskih emigrantov: v letu 2001 je deficit trgovinske bilance znašal približno 1 milijardo EUR,

pritok sredstev emigrantov v državo pa je ocenjen na 520 milijonov EUR (Commission of the European Communities, 2002c, str. 16). Tuje neposredne naložbe ravno tako prispevajo k financiranju plačilnobilančnega deficita, vendar, predvsem zaradi zelo visoke stopnje korupcije v državi, ne dosegajo visokih vrednosti.

Albanija ima osnovno zakonodajo s področja standardizacije in certifikatov, ki jo postopno prilagaja evropskim standardom. Že leta 1997 je bila sprejeta zakonodaja s področja zaščite potrošnikov, ki še vedno ni zadovoljivo implementirana (Commission of the European Communities, 2002c, str. 22).

Eno od odprtih vprašanja na ekonomskem področju za Albanijo ostaja restrukturiranje podjetij in privatizacija. Posebej pomembna je čim prejšnja izvedba restrukturiranja energetskega sektorja. Privatizacija majhnih in srednje velikih podjetij je že zaključena, še vedno pa na privatizacijo čaka večina velikih podjetij, med drugim tudi podjetja s področja telekomunikacij. Za normalno delovanje finančnega sektorja je nujno pospešiti privatizacijo bank in vzpostaviti ustrezne nadzorne mehanizme.

Dolgoročni cilj zunanje politike Albanije je, enako kot pri ostalih državah jugovzhodne Evrope, vključitev v Evropsko unijo. Evropska komisija je leta 1999 pripravila študijo o izvedljivosti za Albanijo in leta 2001 priporočila začetek pogajanj o stabilizacijsko asociacijskem sporazumu. Pogajanja so se začela šele leta 2003 zaradi počasne implementacije nujnih reform s področja demokratizacije, sodstva, boja proti korupciji in organiziranemu kriminalu itd.

Finančna pomoč Evropske unije

Iz tabele 33 je razvidno, da je med leti 1991 in 2000 Albanija v okviru finančne pomoči Evropske unije prejela preko 1 milijardo EUR sredstev. Približno 60% tega zneska je bilo namenjenega reformam in restrukturiranju v okviru programov Phare in Obnova, 15% sredstev je bilo porabljenih za humanitarne in druge nujne potrebe (hrana), 12% je bilo namenjenih za obnovo kmetijskega sektorja, ostala pomoč pa je zajemala predvsem področje demokratizacije države.

Tabela 33: Pregled pomoči Evropske unije namenjene Albaniji (v milijonih EUR)

Program, namen pomoči	1991 1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	Skupaj
Phare/Obnova	120	75	49,2	88	53	58,9	42,5	101,5	33,4	631,5
Kmetijstvo	120									120
Humanitarna pomoč	2	0,5	1,7	1,2	1,7	16,3	12,0	97,0	3,4	135,6
Hrana						10,8		5,7		16,5
Makroekonomska pomoč								20		20
Demokracija in čl. Pravice				1	0,6	0,4	0,8	0,2	0,5	3,5
Druga področja	0,3	0,6	1,1	0,4	n.p.	n.p.	n.p.	2,6	1,9	6,9
OVSE Volitve						1,5				1,5
Kredit EIB				29			22		34	85
Skupaj	242,3	76,1	52,0	119,6	55,3	97,9	77,3	227,0	73,2	1020,6

Vir: European Commission, 2001c, str. 59.

Prioritetna področja nadaljnje finančne pomoči Evropske unije Albaniji bodo:

- pravosodje in notranje zadeve (krepitev sodstva, zagotavljanje javnega reda, boj proti organiziranemu kriminalu, goljufijam in korupciji),
- izboljšanje delovanja javne uprave (povečanje implementacije obvez, ki izvirajo iz članstva Albanije v WTO in prihodnje sklenitve stabilizacijsko asociacijskega sporazuma),
- ekonomski in socialni razvoj (podpora na ključnih področjih kot so trgovina, šolstvo in transport),
- varstvo okolja in naravnih virov (krepitev institucij s tega področja, nadzor nad onesnaževanjem in izboljšanje urbanega in regionalnega načrtovanja),
- demokratična stabilizacija (izboljšanje volilnega sistema in krepitev civilne družbe) (European Commission, 2001c, str. 23).

5.3. Prihodnja prioritetna področja procesa stabilizacije in asociacije

Ocene Evropske unije po posameznih državah, predstavljene v predhodnem poglavju, je mogoče smiselno analizirati in povzeti prioritetna področja delovanja držav jugovzhodne Evrope v prihodnje (tretji cilj magistrskega dela).

Prioritetna področja lahko najprej razdelimo na politična in ekonomska. Na političnem področju so bistvena sledeča vprašanja:

- delovanje pravne države na področju sodstva in notranjih zadev,
- vračanje beguncev in razseljenih oseb,
- demokratizacija in spoštovanje človekovih in manjšinskih pravic,
- boj proti organiziranemu kriminalu in korupciji.

Evropska unija je v drugem letnem poročilu o procesu stabilizacije in asociacije potrdila, da so države regije dosegle velik napredek na področju izboljšanja varnostnih razmer, demokratičnih volitev, projektov obnove ter vračanja beguncev in razseljenih oseb. Splošna ocena je, da je stabilnost jugovzhodne Evrope obnovljena (Commission of the European Communities, 2003, str. 6).

Še vedno pa obstaja veliko področij, na katerih je potrebna aktivna vloga držav regije za doseganje zadovoljivega napredka. V vseh državah se v procesu demokratizacije pojavljajo problemi političnega vpliva na sodstvo in medije. V celotni regiji je potrebno izboljšati delovanje pravosodja in notranjih zadev. Nizka volilna udeležba kaže na pomanjkanje zaupanja volivcev v politične sisteme.

Pomembno je, da države jugovzhodne Evrope nadaljujejo z reformami na področju spoštovanja človekovih in manjšinskih pravic, z vračanjem beguncev in razseljenih oseb (teh je v regiji še vedno preko 1 milijon) in s promocijo pomena civilne družbe. Države podpisnice Daytonskega sporazuma morajo vzpostaviti ustrezno sodelovanje z ICTY.

Posebno negativen vpliv na ekonomski razvoj in investicije v države regije imata organiziran kriminal in visoka stopnja korupcije. Gre za pojavo, ki nista omejena na posamične države, temveč imata v jugovzhodni Evropi regionalni značaj. Ustrezno regionalno in nacionalno reševanje tega problema je velikega pomena za nadaljnje približevanje držav Evropski uniji.

Prioritetna področja za nadaljnje delovanje držav regije na ekonomskem področju zajemajo predvsem:

- makroekonomsko stabilizacijo (gre za zelo široko področje, ki zajema delovanje držav na vseh področjih od brezposelnosti do zunanjetrgovinskih deficitov),
- strukturne reforme in privatizacijo,
- pritegovanje tujih neposrednih naložb in
- regionalno ekonomsko sodelovanje.

Jugovzhodna Evropa dosega povprečen BDP na osebo 2.000 EUR (Hrvaška 5.100 EUR, povprečje ostalih držav regije 1.350 EUR) (Commission of the European Communities, 2003, str. 10). Vse države regije se soočajo z makroekonomskimi težavami. Enega bistvenih makroekonomskih problemov predstavlja visoka stopnja brezposelnosti, pri čemer zaradi prevelikega števila zaposlenih v javnem sektorju obstaja resna grožnja povečevanja tega problema.

Strategija, ki jo Evropska unija želi uporabiti na področju makroekonomske stabilizacije držav regije, temelji na prehodu iz odvisnosti od mednarodne pomoči v notranje spodbujen trajno vzdržen razvoj²⁰ (Belgrade Centre for European integration, 2003, str. 13). Za doseganje tega cilja je nujna integracija držav regije v glavne svetovne finančne in trgovinske organizacije (Radović, 1998, str. 13).

Pri tem je problematično dejstvo, da imajo vse države regije fiksne devizne tečaje (nekatero celo direktno uporabo eura – Črna gora, Kosovo). To je imelo vpliv na konkurenčnost in je delno povzročilo velike trgovinske deficite. Iz tega lahko sklepamo, da je stabilizacija inflacije, ki predstavlja uspešno področje makroekonomske politike vseh držav regije, delno povzročila zunanjetrgovinska neravnovesja.

Za uspešno delovanje ekonomije so potrebne strukturne reforme, še posebej na področju privatizacije in restrukturiranja velikih državnih podjetij. Za te procese je značilno, da so se doslej v celotni regiji odvijali prepočasi. Potrebno je tudi nadaljevati z ustvarjanjem okolja, ki bo spodbujalo nastanek in razvoj majhnih in srednjih podjetij.

Pomembno je, da države regije dokončno implementirajo projekt prostotrgovinskega območja in razvijejo ustrezne mehanizme za pritegovanje tujih neposrednih naložb, ki lahko bistveno okrepijo njihova gospodarstva. Tuje neposredne naložbe so za države regije pomembne tudi v luči financiranja deficita tekočega računa plačilne bilance, vendar njihov dosedanji pritok ne zadostuje (z izjemo Hrvaške).

Z implementacijo projekta proste trgovine v regiji se pričakuje povečanje regionalne trgovine, povečanje učinkovitosti in konkurence ter omogočanje ekonomij obsega. Hkrati bo ta projekt pritegnil tuje neposredne investitorje v regijo (Commission of the European Communities, 2003, str. 11).

---

²⁰ Gre za t.i. "from aid-dependency to self-sustainability".

Med problematična področja sodi še revščina, ki jo bo predvideno zmanjšanje donacij mednarodne skupnosti še dodatno povečalo. Države morajo najti druge načine financiranja socialnega sistema. Poleg tega se države jugovzhodne Evrope soočajo z odhodom delovne sile oz. izgubo človeških virov, kar lahko vpliva na dolgoročni razvoj.

Problem predstavlja tudi visok delež sive ekonomije, kar zmanjšuje državne prihodke in posledično državi onemogoča ustrezno delovanje in izpolnjevanje obveznosti, izhajajočih iz stabilizacijsko asociacijskega procesa.

Področje regionalnega sodelovanja med državami jugovzhodne Evrope se krepi, kar je pomembno zaradi dejstva, da je integracija dominanten proces današnje ekonomije (Pantić, 1997, str. 102). Tempo regionalnega sodelovanja sicer ne napreduje dovolj hitro, kar je razvidno tudi iz preložitve projekta vzpostavitve prostotrgovinskega območja v jugovzhodni Evropi. Problem predstavlja dejstvo, da se države regije nahajajo v procesih prestrukturiranja gospodarstva. Kljub temu je razvidno, da so se bilateralni in multilateralni stiki med državami okrepili.

Regionalno sodelovanje ostaja eden bistvenih temeljev politike Evropske unije do držav jugovzhodne Evrope ter bistven del priprav držav regije za integracijo v Evropsko unijo (Commission of the European Communities, 2003, str. 12). Prepričanje o pomenu regionalnega sodelovanja izhaja iz izkušenj povezovanja Evropske unije, ki je vodilo k političnemu dialogu ter ekonomskemu in socialnemu napredku.

6. VLOGA SLOVENIJE V JUGOVZHODNI EVROPI

Približevanje držav jugovzhodne Evrope Evropski uniji je nesporno v gospodarskem, političnem in varnostnem interesu Slovenije, saj gre za regijo, na katero Slovenija meji. Evropska unija od Slovenije, kot bodoče članice, pričakuje aktivno vlogo na tem območju. Slovenija izhaja iz iste države kot štiri od držav jugovzhodne Evrope, kar ji daje vrsto prednosti v primerjavi z drugimi državami: poznavanje mentalitete, družbenega in socialnega konteksta, znanje jezika, osebne povezave itd. Ker Slovenija izhaja tudi iz istega pravnega, političnega in gospodarskega sistema, nedvomno najbolje pozna težave, s katerimi se bodo države regije srečale pri približevanju Evropski uniji, saj je že sama prehodila enako pot.

6.1. Pravni in politični okvir za aktivno vlogo Slovenije

Dokumenti, ki vzpostavljajo pravni in politični okvir vloge Slovenije v jugovzhodni Evropi so:

- Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije iz leta 1999,
- Strategija vključevanja Republike Slovenije v gospodarsko obnovo Jugovzhodne Evrope iz leta 1999,
- Primerna zunanja politika: Temeljne prvine zunanje politike Republike Slovenije ob vključevanju v evroatlantske povezave iz leta 2002,
- in krovni sporazumi o mednarodnem razvojnem sodelovanju med Republiko Slovenijo in državami prejemnicami pomoči, ki so še v postopku priprave.

Deklaracijo o zunanji politiki Republike Slovenije je sprejel Državni zbor na seji dne 17.12.1999. Deklaracija vsebuje poglavje o jugovzhodni Evropi, v katerem je v uvodnem delu ugotovljeno, da so z uspešnim razvojem Slovenije nastali potrebni pogoji, pa tudi pričakovanja mednarodne skupnosti, za aktivno angažiranje Slovenije v kriznem območju jugovzhodno od nje. Deklaracija izpostavlja pomen stabilnosti jugovzhodne Evrope in vlogo Slovenije: *”Stabilnost jugovzhodne Evrope je v življenjskem interesu Slovenije in prav ta prostor je tisti del Evrope, kjer se Slovenija skupaj s svojimi strateškimi partnerji mora uveljaviti kot pomemben mednarodni dejavnik. Politični, varnostni, gospodarski ter drugi interesi in razlogi zahtevajo, da je Slovenija aktivno prisotna v jugovzhodni Evropi in zato podpira pobude in napore mednarodne skupnosti za stabilizacijo in razvoj tega področja.”* (Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije, 1999). Predstavljene so tudi aktivnosti Slovenije v Paktu stabilnosti za jugovzhodno Evropo. Deklaracija podaja oceno, da se: *“Slovenija z aktivno vlogo in podporo demokratičnim procesom v tem prostoru uveljavlja kot pomemben in verodostojen partner mednarodne skupnosti pri urejanju razmer v tem delu Evrope.”* (Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije).

Iz Deklaracije o zunanji politiki Republike Slovenije je v delu, ki se nanaša na jugovzhodno Evropo, razvidno, da je nastajala v času, ko regije še ni bila politično stabilna (kosovska kriza, nedemokratičen režim v Srbiji), saj v prvem planu izpostavlja politične in varnostne razmere.

Istočasno s sprejemom Deklaracije o zunanji politiki v Državnem zboru je Vlada 16.12.1999 sprejela Strategijo vključevanja Republike Slovenije v gospodarsko obnovo jugovzhodne Evrope. Strategijo je pripravilo Ministrstvo za gospodarstvo in zajema delovanje Slovenije na ekonomskem področju PS JVE. V uvodnem delu je izpostavljen pomen držav jugovzhodne Evrope za Slovenijo: *“Države jugovzhodne*

Evrope so s političnega in predvsem gospodarskega stališča za Slovenijo velikega pomena. Jugovzhodna Evropa je del sveta, kjer Slovenija s svojim gospodarstvom predstavlja velesilo. V ozkem gospodarskem smislu je celotna jugovzhodna Evropa za Republiko Slovenijo izjemnega pomena.”(Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj, 1999, str. 7)

Interes Slovenije je, da sodeluje v PS JVE kot aktivna donatorka pomoči regiji, saj bodo s stabilizacijo regije ustvarjeni pogoji za ekonomsko sodelovanje, ki bo v dolgoročnem strateškem interesu Slovenije. Strategija navaja dve vrsti razlogov za aktivno sodelovanje Slovenije v Paktu stabilnosti:

- gospodarski: *“Slovenija si z aktivno vlogo v jugovzhodni Evropi lahko razširi ekonomski prostor in povrne del trgov bivše Jugoslavije, na katerih imamo v primerjavi z drugimi državami še vedno gospodarske prednosti.”* in
- politični: *“Sodelovanje v Paktu stabilnosti je priložnost za Slovenijo, da postane tudi v političnem smislu bolj razpoznavna in koristna za EU. Od naše države se pričakuje, da bo s svojim vplivom in poznavanjem razmer prispevala k stabilizaciji, razvoju in tranziciji držav jugovzhodne Evrope, predvsem pa držav bivše Jugoslavije.”* (Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj, 1999, str. 15)

V strategiji je ocenjeno, da za Slovenijo predstavljajo problem omejene finančne in kadrovske sposobnosti in nezadostna vključenost predstavnikov države v strukturi PS JVE. Kljub tem omejitvam Slovenija lahko pomembno prispeva s svojimi aktivnostmi k delovanju PS JVE, saj razpolaga s strokovnjaki in izkušnjami s področja transformacije in približevanja evropskim in transatlantskim strukturam. Slovenija lahko ponudi izobraževanje na vseh področjih in štipendiranje za študij v Sloveniji, povezave gospodarskih tokov in obnovo porušenih objektov, ponovno oživljanje nekaterih pomembnih gospodarskih objektov ter različne regionalne programe na področju infrastrukture. Pri vseh projektih je pomembna vloga institucij, kot so posamezna ministrstva, Gospodarska zbornica Slovenije, Obrtna zbornica Slovenije, Slovenska izvozna družba idr.

Strategija vključevanja Republike Slovenije v gospodarsko obnovo jugovzhodne Evrope je dokument, ki se ukvarja predvsem z vlogo Slovenije v Paktu stabilnosti za jugovzhodno Evrope. Poudarek je, v primerjavi z Deklaracijo o zunanji politiki Republike Slovenije, predvsem na gospodarskem vidiku sodelovanja.

Dokument Primerna zunanja politika nadgrajuje Deklaracijo o zunanji politiki Republike Slovenije, saj zajema delovanje slovenske zunanje politike po njenem vstopu v Evropsko unijo in Nato. S članstvom v Evropski uniji bo Slovenija prevzela

obveznosti, izhajajoče iz do sedaj sklenjenih stabilizacijsko-asociacijskih sporazumov. Zaradi interesov Slovenije in pričakovanih držav regije, kot tudi mednarodne skupnosti, mora Slovenija v prihodnje imeti še aktivnejšo vlogo v regiji: *“...je poleg naraščanja gospodarske navzočnosti na trgih jugovzhodne Evrope pri prizadevanjih mednarodne skupnosti za stabilizacijo tega območja zelo pomemben tudi prispevek Republike Slovenije. Slovenija bo kot članica EU in NATO prevzela na tem območju še aktivnejšo vlogo, kar pričakujejo tudi države tega območja.”* (Primerna zunanja politika, 2002).

Regionalno sodelovanje v okviru PS JVE in SECI mora ostati trajna prvina zunanje politike. V dokumentu je poudarjeno, da je Pakt stabilnosti za jugovzhodno Evropo: *“...pomemben mehanizem za stabilizacijo razmer na Balkanu. Gre za demokratizacijo, za varnost, za spoštovanje človekovih pravic, za zagotavljanje hitrejšega ekonomskega razvoja na tem področju. In kar je še posebej pomembno: gre za postopno vključitev balkanskih držav v evroatlantske povezave, pri čemer bi bila lahko organizacija CEFTA najprimernejši prehodni okvir.”* (Primerna zunanja politika, 2002).

Slovenija se bo morala osredotočiti na jugovzhodno Evropo tudi na področju Skupne zunanje in varnostne politike Evropske unije, kjer lahko postane poznavanje razmer v regiji njena velika prednost.

Poleg navedenega dokumenta Primerna zunanja politika izpostavlja prispevek Slovenije k mednarodni razvojni pomoči, ki predstavlja sestavni del zunanje politike Evropske unije. Slovenija bo morala po vstopu v EU postopno povečevati prispevek za razvojno pomoč, ki naj bi v nekaj letih po polnopravnem članstvu dosegel evropsko povprečje, ki naj bi leta 2006 znašalo 0,39% BDP.

Slovenija preko različnih aktivnosti že nekaj časa izvaja mednarodno razvojno pomoč v državah jugovzhodne Evrope, kar pa ni ustrezno pravno formalizirano. Zaradi tega je zunanje ministrstvo ustanovilo Pisarno za koordinacijo razvojne in humanitarne pomoči, ki pripravlja koncept in predlog strategije mednarodnega razvojnega sodelovanja.

Zaradi prioriteta pomena jugovzhodne Evrope za Slovenijo je prišlo do predloga o intenziviranju in boljšem organiziranju razvojne pomoči za regijo. To bi omogočali krovni sporazumi o mednarodnem razvojnem sodelovanju med Slovenijo in posamezno državo prejemnico, katerih osnutki so že izmenjani z državami jugovzhodne Evrope kot prejemnicami pomoči. Bistvena novost, ki jo uvajajo krovni

sporazumi, je vzpostavljanje partnerskega odnosa z državami prejemnicami pomoči, kar bo v prihodnje omogočilo ustreznejšo alokacijo sredstev.

Po analizi dokumentov lahko ocenimo, da Slovenija potrebuje, poleg že sprejetih dokumentov, ki vsebujejo bolj načelne zaveze, celosten pravno-politični okvir za delovanje mednarodne razvojne pomoči. Trenutno se tovrstne aktivnosti izvajajo v okviru obstoječe zakonodaje, kar povzroča težave pri usklajevanju in spremljanju tega področja. Potrebno je sprejeti zakonsko podlago, ki bo omogočala izvajanje jasno definiranih ciljev in sistematično koordinacijo aktivnosti.

6.2. Aktivnosti Slovenije v jugovzhodni Evropi

Dosedanjo vlogo Slovenije v jugovzhodni Evropi lahko razdelimo na bilateralni del in na multilateralni del.

Bilateralni odnosi Slovenije z vsemi državami jugovzhodne Evrope so dobri, politični dialog je kontinuiran, bistvenega pomena je gospodarsko sodelovanje, tako v blagovni menjavi kot tudi na področju investicij v regijo, kar je razvidno iz tabel 34 in 35. Slovenija z državami regije uspešno sodeluje praktično na vseh področjih.

Tabela 34: Blagovna menjava Slovenije z državami jugovzhodne Evrope v letu 2002 (v mio USD)

	Albanija	BiH	Hrvaška	Makedonija	SČG
Izvoz	10,7	466,2	902,2	150,7	329,7
Uvoz	0,3	65,3	397,0	24,2	58,4
Skupaj	11,0	531,5	1.299,2	174,9	388,1
Saldo	10,4	400,9	505,2	126,5	271,3

Vir: <http://www.stat.si/default.asp>

Slovenija je v letu 2002 izvozila blago v vrednosti 1,859 mlrd USD v države jugovzhodne Evrope, kar predstavlja približno 18% skupnega slovenskega izvoza, uvozila pa blago v vrednosti 545 mio USD oz. približno 6% celotnega uvoza blaga. Med najpomembnejšimi slovenskimi izvoznimi proizvodi v države regije so bila zdravila, pijače (vode, brezalkoholne pijače, pivo), pohištvo, papirni izdelki ter gospodinjski stroji (hladilniki in pralni stroji), električni aparati za telefonijo in telegrafijo, toplotne črpalke idr. Med izdelki, ki jih je Slovenija uvažala iz držav jugovzhodne Evrope, izstopajo predvsem tekstilni in usnjeni izdelki ter določeni primarni proizvodi (neobdelan les, surovi svinec, surovi cink in druge surovine), motorni bencin in druga lahka olja ter sadje idr. (<http://www.izvoznookno.si>). Iz

strukture trgovinske menjave Slovenije z državami regije lahko ugotovimo, da je zelo podobna strukturi menjave držav jugovzhodne Evrope z Evropsko unijo.

Poleg trgovinskega sodelovanja z jugovzhodno Evropo so za Slovenijo zelo pomembne tudi tuje neposredne naložbe v regijo. Neposredne naložbe slovenskih poslovnih subjektov v regijo predstavljajo skoraj dve tretjini celotnih tujih neposrednih naložb Slovenije. Hkrati so slovenske naložbe zelo pomembne tudi za države prejemnice kapitala v regiji (Jevšnik, 2002, str. 111).

Tabela 35: Naložbe Slovenije v države jugovzhodne Evrope na dan 31.12.2002 (v mio USD)

Skupne investicije Slovenije	1.397,3	100%
Investicije v jugovzhodno Evropo	822,9	59%
Bosna in Hercegovina	155,8	11%
Makedonija	60,3	4%
Hrvaška	510,7	37%
Srbija in Črna gora	96,1	7%
Albanija	-	-

Vir: <http://www.bsi.si> in lastni izračuni.

Pri naložbah je potrebno omeniti, da prihaja do razlik v ocenah vrednosti med Banko Slovenije in drugimi subjekti,²¹ ki spremljajo tovrstne podatke. Gospodarsko sodelovanje z državami jugovzhodne Evrope je za Slovenijo bistvenega pomena (Rupnik, 2002, str. 4). Raziskava Inštituta za jugovzhodno Evropo pri Ekonomski fakulteti v Ljubljani "Obnašanje slovenskih podjetij in strategija vstopa na področja nekdanje Jugoslavije" je pokazala, da slovenska podjetja pripisujejo trgovini nekdanje Jugoslavije izredno velik pomen (Zaman et al, 2002, str. 431). Ob tem je pomembna vloga države, ki lahko z ustreznimi dvostranskimi sporazumi spodbuja nadaljnjo krepitev sodelovanja.

Slovenija si prizadeva za okrepljeno vlogo v jugovzhodni Evropi preko različnih dvostranskih aktivnosti, ki jih izvajajo posamična ministrstva kot so izmenjave in izobraževanja javnih uslužbencev po posamičnih področjih, usposabljanja managerjev in podjetnikov v slovenskih podjetjih, organizacija izobraževanj s področja približevanja Evropski uniji (prenos slovenskih izkušenj), znanstveno-tehnično sodelovanje itd. Tovrstnih projektov je zelo veliko, ne obstaja pa centralna koordinacija, kjer bi bili zbrani podatki o teh aktivnostih Slovenije, kar bi omogočilo

²¹ Po podatkih veleposlaništev Republike Slovenije v opazovanih državah so slovenske naložbe v regijo višje od podatkov, ki jih izkazuje Banka Slovenije.

realno oceno obsega bilateralne pomoči. Vsekakor bo razvijanje in poglobljanje dobrih bilateralnih odnosov med Slovenijo in državami jugovzhodne Evrope tudi v prihodnje prioriteta slovenske zunanje politike (Primerna zunanja politika, 2002).

Slovenija je v regiji aktivna tudi v okviru regionalnih in multilateralnih pobud. Slovenija sodeluje v mirovniških akcijah za stabilizacijo razmer v jugovzhodni Evropi, kar vključuje tako policijske kot tudi vojaške misije. Na varnostnem področju je izjemen uspeh dosegla Mednarodna ustanova – fundacija za razminiranje in pomoč žrtvam min, ki jo je leta 1998 ustanovila Vlada. Leta 2002 je bila ustanovljena Ustanova »Skupaj« – Regionalni center za psihosocialno dobrobit otrok, ki se ukvarja z izboljšanjem duševnega zdravja otrok, prizadetih zaradi oboroženih spopadov in socialnih kriz v jugovzhodni Evropi.

Slovenija kot donatorka v okviru PS JVE deluje na različnih področjih. Med pomembnejšimi dosedanjimi aktivnostmi je potrebno na političnem področju izpostaviti Mednarodni center za medetnične odnose in manjšine v okviru Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani, ki se ukvarja z vprašanji medetničnih odnosov in položaja manjšin v jugovzhodni Evropi. Ena bistvenih nalog tega centra je oblikovanje mreže raziskovalnih ustanov in sodelovanje ter izmenjava strokovnjakov iz regije. Poleg tega deluje t.i. Mariborska pobuda, v okviru katere se srečujejo strokovnjaki, z namenom prispevati k interreligijskemu dialogu. Slovenija na političnem področju izvaja še projekt tematskega pregleda politik izobraževanja v jugovzhodni Evropi.

V Delovnem omizju za gospodarsko obnovo in razvoj PS JVE je Slovenija aktivna na različnih področjih. Ustanovila je Center za razvoj financ, ki usposablja finančne strokovnjake in uradnike iz držav prejemnic PS JVE. Center se je z usposabljanjem in seminarji razvil v uspešno regionalno institucijo. Poleg tega Ministrstvo za gospodarstvo RS v okviru Strategije vključevanja Republike Slovenije v gospodarsko obnovo jugovzhodne Evrope izvaja različne projekte:

- sodelovanje pri izgrajevanju institucij tržne ekonomije (borze, carine, klirinško depotne družbe itd.),
- izobraževanje in usposabljanje strokovnjakov (seminarji in možnost izmenjav za opravljanje prakse),
- pomoč pri pridobivanju strokovnih kadrov (štipendiranje kadrov iz držav jugovzhodne Evrope),
- projekti s področja socialne kohezije (reforma pokojninskih sistemov v jugovzhodni Evropi, Mreža zdravja v jugovzhodni Evropi),
- zagotavljanje strokovne in finančne podpore razvoju podjetništva (Ministrstvo za zunanje zadeve RS, 2002, str. 3).

Slovenija na področju Delovnega omizja za gospodarsko obnovo in razvoj izvaja projekte manjšega obsega. V prihodnje bi bil potreben razmislek o možnostih za razširitev delovanja na tem področju, saj gre za omizje, pri katerem lahko Slovenija z aktivno vlogo največ pridobi. Projekti, ki jih Slovenija izvaja v okviru Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo, so koristni predvsem z vidika mednarodne politične vloge Slovenije, nimajo pa večjih neposrednih vplivov na sodelovanje slovenskih podjetij s tem področjem. Določeni zametki tovrstnih projektov že obstajajo; gre predvsem za izobraževanja in usposabljanja, vendar je njihova pomanjkljivost, da so predvsem enostranski in usmerjeni ozko v izobraževanje, premalo pa je narejenega na graditvi in ohranjanju mreže stikov in povezav, ki bi lahko pozitivno vplivala na prihodnje gospodarsko sodelovanje Slovenije z državami jugovzhodne Evrope²².

Iz pregleda celotnega dosedanjega sodelovanja Slovenije z državami jugovzhodne Evrope lahko ugotovimo, da je relativno obsežno in vzpostavljeno praktično na vseh področjih. V sedanji fazi je bistvena izgradnja sistema koordinacije aktivnosti, kar bo omogočilo pregled in oceno možnosti na strani Slovenije in na strani držav regije za nadaljnje sodelovanje. Ob tem je potrebno ponovno preučiti možnosti za aktivnosti Slovenije in morda prenesti težišče aktivnosti Slovenije na projekte, ki bodo dolgoročno koristnejši za Slovenijo. V razvoju prihodnje strategije Slovenije do jugovzhodne Evrope bo imela bistveno vlogo države; nujno pa je, da se v odločanje vključijo tudi drugi akterji, kot so gospodarski subjekti, nevladne organizacije, univerze idr.

6.3. Predlog smernic za razvoj prihodnje strategije Slovenije do jugovzhodne Evrope

V luči doslej predstavljenih aktivnosti Slovenije v jugovzhodni Evropi in pričakovani mednarodne skupnosti se torej Slovenija nahaja pred pomembnim vprašanjem: »Kako naprej?«. Jasno je, da je regija jugovzhodne Evrope niša slovenske zunanje politike in ekonomskih odnosov Slovenije s tujino, saj so države regije pomembne ekonomske partnerice Slovenije.

Slovenija je že aktivna na mnogih področjih v državah jugovzhodne Evrope in v regiji kot celoti, kar je potrebno v prihodnje nadaljevati in poglobljati. Slovenija mora razvijati in krepiti bilateralne odnose z državami regije na vseh področjih in ravneh. Pri

---

²² V luči prihodnjega gospodarskega sodelovanja Slovenije z državami jugovzhodne Evrope je potrebno upoštevati prekinitve uporabe sklenjenih sporazumov o prosti trgovini z vstopom Slovenije v Evropsko unijo (Žlogar, 2003, str.6).

tem je bistvena dejavna vloga države (Bambič, 1999, str. 33). Poudarek delovanja države mora biti na pomoči pri izgradnji demokratičnih institucij in pravne države ter na vseh vidikih gospodarskega sodelovanja.

Slovenija lahko v okviru pomoči državam regije v smeri doseganja trajnostnega gospodarskega razvoja ponudi, poleg nadaljevanja dosedanjih aktivnosti, še sodelovanje na znanstveno-tehnološkem področju. Sodelovanje med univerzami in posameznimi fakultetami bi bilo zagotovo obojestransko koristno, pri čemer je potrebno izpostaviti, da imajo slovenske fakultete ogromno znanja o procesih reform na različnih področjih, ki bi ga bilo mogoče aplicirati na stanje v državah jugovzhodne Evrope.

Pravno podlago za znanstveno-tehnološko sodelovanje Slovenije z državami regije predstavljajo že sklenjeni sporazumi o znanstvenem in tehnološkem sodelovanju, v okviru katerih že sedaj poteka vrsta aktivnosti (podiplomsko usposabljanje, projektno sodelovanje, svetovanje pri prestrukturiranju ministrstev idr.). Slovenija že deluje na znanstveno-tehnološkem področju kot most med različnimi regijami. Dodatne priložnosti se pojavljajo v Šestem okvirnem programu Evropske unije, ki omogoča sodelovanje držav jugovzhodne Evrope po principu tretjih držav, če so sprejete s strani predlagateljev projektov. Projekti imajo v tem primeru zagotovljeno financiranje s strani Evropske unije, kar omogoča skupne projekte Slovenije z državami regije in izpopolnjevanje raziskovalcev v Sloveniji.

Seveda obstajajo možnosti za skupne projekte tudi na drugih področjih, pomembno je, da jih Slovenija v okviru Evropske unije identificira in ponudi sodelovanje državam jugovzhodne Evrope. Ena od možnosti za skupne projekte z državami regije je tudi sklepanje partnerstev z zainteresiranimi državami članicami Evropske unije, kar daje projektom multilateralno komponento in olajšuje njihovo izvajanje zaradi participacije več držav in s tem povezane delitve stroškov.

V prihodnjem delovanju na področju jugovzhodne Evrope mora Slovenija uporabiti tudi znanje, ki ga je dobila v predpristopnem procesu Evropski uniji. Svoje izkušnje in znanje iz vseh faz prilagajanja Evropski uniji lahko sistematično posreduje državam jugovzhodne Evrope, glede na fazo približevanja, v kateri se nahaja posamezna od držav. Pri tem je zelo pomembno poznavanje posebnosti vsake od držav in tudi njihovih skupnih točk in težav. Preko tega znanja lahko Slovenija nastopa v regiji kot celoti (npr. v okviru regionalnih pobud) in v posameznih državah.

Prilagajanje Evropski uniji zajema vsa področja delovanja države, kar pomeni, da bi bil lahko ta projekt zelo široko zastavljen in bi vključeval slovenske strokovnjake iz različnih resorjev. Države jugovzhodne Evrope so v bilateralnih stikih s Slovenijo že izkazale interes za tovrstno sodelovanje.

V prihodnosti bi bilo za uspešno izvedbo tako obsežnega projekta potrebno natančno določiti področja, vprašanja, s katerimi se srečujejo države regije, način koordinacije in časovni okvir, v okviru katerega bi bile aktivnosti izvedene. Gre za obsežen projekt, ki bi potekal nekaj let, vzporedno s približevanjem držav jugovzhodne Evrope Evropski uniji.

Pri tem je potrebno izpostaviti, da Slovenija aktivnosti prenosa znanja v regijo že izvaja, vendar ni zadostnih informacij, koordinacije in sistematične podpore projektu z jasno izdelanimi cilji, ki bi lahko v prihodnje dali Sloveniji pomembno konzultativno vlogo poznavalke jugovzhodne Evrope in njenega procesa približevanja znotraj Evropske unije.

Poleg Evropske unije obstaja še vrsta regionalnih in multilateralnih pobud, v okviru katerih Slovenija lahko posreduje pomoč in sodeluje z državami jugovzhodne Evrope. Koristno bi bilo, če bi Slovenija pripravila strategijo delovanja na področju jugovzhodne Evrope v vsaki od teh organizacij (političnih, finančnih, ekonomskih itd.).

Leta 2005 bo Slovenija prevzela predsedovanje Organizaciji za varnost in sodelovanje v Evropi, kar bo dodatna priložnost za profilacijo slovenske zunanje politike na različnih območjih, med drugim tudi v jugovzhodni Evropi, vendar brez jasno definirane in vnaprej pripravljene strategije to ne bo mogoče.

Za Slovenijo bi bilo koristno, če bi v okviru svoje vloge v jugovzhodni Evropi uspela postati sedež katere od že obstoječih ali potencialnih novonastalih institucij, ki se ukvarjajo s področjem jugovzhodne Evrope. Slovenija je za takšno vlogo primerna zaradi bližine regije, poznavanja jezikov v jugovzhodni Evropi in njene prihodnje načrtovane vloge v regiji, kar daje ideji operativne argumente.

Slovenija bi lahko izdelala predloge za prestrukturiranje obstoječih institucij (npr. EAR) ali za nastanek novih, ki so potrebne za izpolnjevanje pogojev državam regije pri približevanju Evropski uniji in za krepitev njihovega medsebojnega sodelovanja oz. odstranjevanje ovir, ki preprečujejo sodelovanje.

Jugovzhodna Evropa je vsekakor področje, na katerem Slovenija lahko izkoristi svoj geo-politični položaj, za kar obstaja vrsta različnih pobud in predlogov. Potrebno je jasno definirati cilje in skoordimirati aktivnosti v čim krajšem času (če je le mogoče še pred vstopom v Evropsko unijo), kar bo omogočilo prepoznavnost Slovenije v svetu in ugodno vplivalo na bilateralne politične, gospodarske in druge interese Slovenije v regiji.

7. SKLEP

Po desetletju vojn in izolacije so se države jugovzhodne Evrope znašle na obrobju evropskih ekonomskih trendov. Kljub sodobnim trendom globalizacije je prišlo v regiji do nasprotnega procesa - fragmentacije, ki je še dodatno povečala razlike. »Države nekdanje Jugoslavije so začele tranzicijo z vojno, ki je določila potek prestrukturiranja gospodarstva in makroekonomske stabilizacije.« (Jazbec, 2001, str. 48)

Po stabilizaciji razmer v državah regije so vse sprejele kot zunanjepolitično prioriteto vključitev v Evropsko unijo. Sočasno je Evropska unija oblikovala proces stabilizacije in asociacije kot mehanizem za približevanje držav jugovzhodne Evrope. Proces stabilizacije in asociacije, kot najvišja stopnja v odnosih med Evropsko unijo in jugovzhodno Evropo, vsebuje mehanizme pogojevanja, med katerimi je bistvena krepitev dvostranskega in regionalnega sodelovanja držav regije, iz česar izhaja, da je integracija držav jugovzhodne Evrope v Evropsko unijo možna le, če bodo kot bodoče članice pokazale, da so pripravljene in sposobne imeti ustrezno interakcijo na vseh področjih s sosednjimi državami.

Razlogi za zahtevo Evropske unije po regionalnem ekonomskem sodelovanju držav jugovzhodne Evrope so jasni. Regionalno ekonomsko sodelovanje bo v prihodnje garant stabilnosti regije in bo pozitivno vplivalo na odpravo napetosti med državami oz. narodi, ki so ostale po vojnih konfliktih. Poleg vpliva na politično stabilnost bo imelo okrepljeno regionalno ekonomsko sodelovanje pomembne učinke na področju povečevanja blaginje v državah jugovzhodne Evrope, saj lahko države regije na ta način dosežejo učinke ekonomij obsega, omogočijo pretok znanja itd. Zahteva Evropske unije o regionalnem ekonomskem sodelovanju torej izhaja iz predpostavke, da bo prišlo do pozitivnih integrativnih učinkov.

Z analizo različnih dokumentov Evropske unije, ki se nanašajo na države jugovzhodne Evrope, je v magistrskem delu potrjena prva hipoteza, da Evropska unija za podporo

državam jugovzhodne Evrope v procesu približevanja zahteva krepitev regionalnega ekonomskega in političnega sodelovanja med državami regije.

Analiza političnega in ekonomskega regionalnega sodelovanja držav jugovzhodne Evrope je pokazala, da so države vzpostavile ustrezno politično regionalno sodelovanje, na področju ekonomskega regionalnega sodelovanja pa so, glede na integrativne dejavnike v regiji, trgovinski tokovi in naložbe med državami regije prenizki, pri čemer kot glavne ovire nastopajo neekonomski (etnični nacionalizem) in ekonomski dejavniki (nizek BDP, majhna kupna moč itd.).

Krepitev regionalnega ekonomskega sodelovanja je postopen proces, ki zajema ustvarjanje ustrezne pravne podlage, povečevanje trgovinskih tokov (iz analize z gravitacijskim modelom je razvidno, da obstajajo možnosti za povečanje medsebojne trgovine v državah regije) in sodelovanje na področju tujih neposrednih naložb. Poleg naštetega je potrebno doseči usklajenost na različnih področjih, kot so certificiranje, boj proti korupciji itd. Pomembno je, da države regije zaključijo začete procese in uspešno implementirajo reforme.

Z rezultati analize regionalnega ekonomskega sodelovanja je potrjena druga hipoteza magistrske naloge, da države jugovzhodne Evrope do sedaj niso dovolj razvile medsebojnega ekonomskega sodelovanja.

Regionalno ekonomsko sodelovanje se krepi tudi v okviru regionalnih pobud, kot so Pakt stabilnosti za jugovzhodno Evropo, SECI, SEECIP idr. Regionalne pobude ustvarjajo ustrezen okvir za reševanje političnih napetosti med državami in pozitivno vplivajo na krepitev regionalnega ekonomskega sodelovanja (predvsem na področju liberalizacije medsebojne trgovine in skupnih ukrepov za spodbujanje tujih neposrednih naložb). Predstavljajo tudi ustrezen okvir za oblikovanje skupnih stališč držav regije in njihovo predstavitev mednarodni skupnosti.

Kljub vrsti pozitivnih učinkov različnih regionalnih pobud, delujočih na področju jugovzhodne Evrope, je v analizi v magistrskem delu ugotovljeno, da bo potrebno za doseganje sinergijskih učinkov v prihodnje izboljšati koordinacijo in pretok informacij med različnimi regionalnimi pobudami. Potrebno bo bolj jasno opredeliti cilje posameznih regionalnih pobud, izboljšati njihove organizacijske strukture, financiranje in izdelati ocene njihovega delovanja na razmere v regiji.

Tretjo hipotezo magistrske naloge, da regionalne pobude Evropske unije in drugih mednarodnih ustanov ne vplivajo optimalno na razvoj pogojev za ekonomsko

sodelovanje v regiji, lahko potrdimo. Ob tem je potrebno dodati, da so vidni pozitivni učinki na določenih področjih, vendar so možnosti za uspešno delovanje pobud veliko večje.

LITERATURA IN VIRI

Literatura

1. Ahtisaari Martti et al: Democracy, Security and the Future of the Stability Pact for South Eastern Europe. Berlin: East West Institute, European Stability Initiative, 2001. 37 str.
2. Anastasakis Othon: Towards Regional Cooperation in the Balkans: An Assessment of the EU Approach. Lopandić Duško ed., Regional Cooperation in South Eastern Europe. Belgrade: European Movement in Serbia, 2002, str. 25-38.
3. Anastasakis Othon in Dželilović Bojić Vesna: Balkan Regional Cooperation & European Integration. London: The London School of Economics and Political Science - The Hellenic Observatory, 2002. 86 str.
4. Bambič Matevž: Pakt stabilnosti kot nove poslovne priložnosti. Podjetnik, Ljubljana, 1999, 11, str. 32-35.
5. Berk Aleš: Gospodarsko stanje in strukturne reforme v Makedoniji. Prašnikar Janez, ur., Izzivi in priložnosti na trgih nekdanje Jugoslavije. Ljubljana: Časnik Finance, 2001, str. 401-431.
6. Bezić Heri: Foreign Direct Investment Effect on the Foreign Trade of the EU and Croatia. Kandžija Vinko et al., ed., Economic System of European Union and Adjustment of the Republic of Croatia. Rijeka: University of Rijeka, 1999, str. 337-346.
7. Bogoevski Iani: Stability Pact Working Group on Trade Liberalization and Facilitation. Lopandić Duško ed., Regional Cooperation in South Eastern Europe. Belgrade: European Movement in Serbia, 2002, str. 135-139.
8. Christie Edward: Potential Trade in Southeast Europe: A Gravity Model Approach. B.k. [URL: <http://www.wiiw.ac.at/balkan/files/Christie.pdf>], 20.9.2002. 35 str.
9. Deželan Silva, Aleksandra Gregorič: Makroekonomija in finance v Bosni in Hercegovini: stanje, problemi in perspektive. Prašnikar Janez, ur., Izzivi in priložnosti na trgih nekdanje Jugoslavije. Ljubljana: Časnik Finance, 2001, str. 239-264.
10. Gligorov Vladimir: The Stability Pact for South-East Europe. The Vienna Institute Monthly Report, Vienna, 1999, 8-9, str. 33-35.
11. Gligorov Vladimir et al: Task Force on Economic Strategy for South Eastern Europe, Final Report. New York: East West Institute, 2000. 46 str.
12. Gligorov Vladimir, Kaldor Mary, Tsoukalis Loukas: Balkan Reconstruction and European Integration. The Hellenic Observatory, 1999. [URL: <http://www.wiiwsv.wsr.ac.at/wiiwpubl/PolicyPaper.pdf>], 30.9.2002. 56 str.

13. Gligorov Vladimir: Trade and Investment in the Balkans. B.k. [URL: <http://www.wiiw.ac.at/balkan/files/Gligorov.pdf>], 30.9.2002. 19 str.
14. Gligorov Vladimir: Southeast Europe: History of Divergence. The Vienna Institute for International Economic Studies. [URL: <http://www.wiiw.ac.at/balkan/files/Gligorov1.pdf>], 30.9.2002. 11 str.
15. Gligorov Vladimir: European Union in the Balkans. European Balkan Observer, Belgrade, 1(2003), 1, str. 2-4.
16. Hettne Bjorn: The New Regionalism and the Balkans. Minić Jelica, ed., EU Enlargement, Yugoslavia and the Balkans. Beograd: European Movement in Serbia, 1997, str. 25-36.
17. Ilić Gordana: Politika Evropske unije u pružanju ekonomske pomoći zemljama na prostoru prethodne Jugoslavije i položaj SR Jugoslavije. Babić Blagoje, Ilić Gordana, ed., Jugoslavija i Evropska unija. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1999, str. 237-249.
18. Ilić Gordana: EU Stabilization and Association Process and South Eastern Europe. Lopandić Duško ed., Regional Cooperation in South Eastern Europe. Belgrade: European Movement in Serbia, 2002, str. 65-72.
19. Inotai András: Regionale Kooperation und europäische Integration des Westbalkans. Budapest: Bertelsmann Stiftung, 2002. 18 str.
20. Jazbec Boštjan: Makroekonomski vidiki stabilizacije regije. Prašnikar Janez, ur., Izzivi in priložnosti na trgih nekdanje Jugoslavije. Ljubljana: Časnik Finance, 2001, str. 47-64.
21. Jevšnik Saša: Slovenske neposredne investicije na trge nekdanje Jugoslavije. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 121 str.
22. Jezernik Božidar: Dežela, kjer je vse narobe. Prispevek k etnologiji Balkana. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1998. 297 str.
23. Košak Marko, Zajc Peter, Lončarski Igor: Gospodarsko stanje in reforme v Zvezni republiki Jugoslaviji. Prašnikar Janez, ur., Izzivi in priložnosti na trgih nekdanje Jugoslavije. Ljubljana: Časnik Finance, 2001, str. 323-355.
24. Ljubić Frano, Pavlović Ivan: Bosnia and Herzegovina in the Process of Integration with the European Union. Kandžija Vinko et al., ed., Economic System of European Union and Adjustment of the Republic of Croatia. Rijeka: University of Rijeka, 1999, str. 223-232.
25. Lopandić Duško: Režim uvoza Evropske unije iz zemalja sa prostora prethodne Jugoslavije. Babić Blagoje, Ilić Gordana, ed., Jugoslavija i Evropska unija. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1999, str. 135-147.
26. Lopandić Duško: Regional Cooperation in South Eastern Europe – Towards a New Institutional Framework. Lopandić Duško ed., Regional Cooperation in South Eastern Europe. Belgrade: European Movement in Serbia, 2002, str. 46-59.

27. Lopandić Duško: Regionalne inicijative u jugoistočnoj Evropi. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, Evropski pokret u Srbiji, 2001. 257 str.
28. Lopandić Duško: The Intergovernmental Conference of 1996 and South East Europe. Minić Jelica, ed., EU Enlargement, Yugoslavia and the Balkans. Beograd: European Movement in Serbia, 1997, str. 37-50.
29. Lopandić Duško: Rezultati solunskog samita. Međunarodna politika, Beograd, LIV(2003), 1110, str. 17-19.
30. Magosci Paul Robert: Historical Atlas of East Central Europe. London, 1998. 274 str.
31. Meurs Wim van: The Stability Pact Beyond EU Enlargement. Lopandić Duško ed., Regional Cooperation in South Eastern Europe. Belgrade: European Movement in Serbia, 2002, str. 39-45.
32. Meurs Wim van: The European Union and the Balkans: From Stabilisation Process to Southeastern Enlargement. European Balkan Observer, Belgrade, 1(2003), 1, str. 4-7.
33. Michalopoulos Constantine: The Western Balkans in World Trade. Grawe Roger in Inotai András ed., Trade, Integration and Transition. Budapest: Institute for World Economics, 2002, str. 129-157.
34. Mrak Mojmir, Damijan Jože P.: Trade reintegration of Southeast Europe in view of Projected Balance of Payment Developments: The Role of Neighbouring Slovenia. University of Ljubljana. 2001. [URL:www.wiiw.ac.at/Balkan/files/Mrak+Damijan.pdf], 30.9.2002. 30 str.
35. Njegovan Mile: Balkan Cooperation – Regional Approach of the European Union. Minić Jelica, ed., EU Enlargement, Yugoslavia and the Balkans. Beograd: European Movement in Serbia, 1997, str. 97-101.
36. Pantić Danijel: Possibilities for Economic Integration in South Eastern Europe. Minić Jelica, ed., EU Enlargement, Yugoslavia and the Balkans. Beograd: European Movement in Serbia, 1997, str. 102-113.
37. Piškur Mitja: Ocena potencialnih trgovinskih tokov med EU in pridruženimi članicami s pomočjo uporabe gravitacijskega modela. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1998. 44 str.
38. Radović Srđana: Ekonomska politika v ZRJ. Diplomaska naloga Poslovne šole. Ljubljana; Ekonomska fakulteta, 1998. 29 str.
39. Rupnik Anton: Slovenia and south-eastern Europe – re-establishing traditional economic partnership. South-East Europe Review, 2002, 4, str. 67-80.
40. Stanchev Krassen: Trade, Initiatives and Institutions. Lopandić Duško ed., Regional Cooperation in South Eastern Europe. Belgrade: European Movement in Serbia, 2002, str. 111-134.

41. Tasić Predrag: Transformacija ZRJ v Srbijo in Črno goro. Ljubljana: Balkan Consulting Povše – Tasić in drugi, 2002. 44 str.
42. Todorova Maria: Imaginarij Balkana. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo, 2001. 401 str.
43. Uvalić Milica: Regional Cooperation and Economic Integration in South-Eastern Europe. B.k. [URL: <http://www.one-europe.ac.uk/events/2000/conference/Uvalicpaper.pdf>], 11.10.2002. 16 str.
44. Uvalić Milica: Uticaj proširenja EU na jugoistočnu Evropu. Međunarodna politika, Beograd, LIV(2003), 1110, str. 24-30.
45. Valden Aksel Sotiris: Zapadni Balkan na putu ka integraciji u EU. Međunarodna politika, Beograd, LIV(2003), 1110, str. 20-23.
46. Vujčić Boris: Ekonomske spremembe na Hrvaškem in izzivi ekonomske politike. Prašnikar Janez, ur., Izzivi in priložnosti na trgih nekdanje Jugoslavije. Ljubljana: Časnik Finance, 2001, str. 289-302.
47. Vukadinović Radovan: Pravni okviri ekonomske saradnje prethodne Jugoslavije sa Evropskom unijom i pouke za SRJ. Babić Blagoje, Ilić Gordana, ed., Jugoslavija i Europska unija. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1999, str. 39-48.
48. Vukadinović Radovan: Varnost v jugovzhodni Evropi. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2002. 180 str.
49. Welfens J.J. Paul: Stabilizing and Integrating the Balkans: Economic Analysis of the Stability Pact, EU Reforms and International Organizations. Berlin: Springer-Verlag, 2001. 171 str.
50. Zaman Maja, Čadež Simon, Hočevar Marko: Privlačnost trgov nekdanje Jugoslavije za slovenska podjetja. Organizacija, Ljubljana, 35 (2002), 7, str. 431-438.
51. Zelenika Ratko: Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela. Rijeka: Ekonomski fakultet u Rijeci, 1998. 781 str.
52. Žlogar Darja: Slabši pogoji pri izvozu v Makedonijo po vstopu Slovenije v EU. Mednarodno poslovno pravo, Ljubljana, XV (2003), št. 172, str. 6-8.

Viri

1. Baza podatkov COMEXT. Ekonomska fakulteta: EDC.
2. Baza podatkov Dunajskega inštituta za mednarodne ekonomske študije (Vienna Institute for International Economic Studies) (<Http://wiiw.ac.at/balkan.data.html>).
3. Belgrade Centre for European Integration: Enhancing relations between the EU and Western Balkans. Belgrade:BeCEI, 2003. 22 str.

4. Cooperation Agreement between the European Economic Community and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. Official Journal of the European Communities L 041, 14.2.1983.
5. Council Regulation (EC) No. 2667/2000 of 5 December 2000 on the European Agency for Reconstruction. Official Journal of the European Communities L306/7, 7.12.2000.
6. Deklaracija, Solun, 2003. [URL:<http://www.europa.eu.int>], 27.6.2003.
7. Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije. [URL: <http://www.gov.si/mzz>], 5.5.2003.
8. Commission of the European Communities: The Stabilisation and Association Process for South East Europe. Bruselj: Commission of the European Communities, 2002a. 26 str.
9. Commission of the European Communities: Federal Republic of Yugoslavia: Stabilisation and Association Report. Bruselj: Commission of the European Communities, 2002b. 38 str.
10. Commission of the European Communities: Albania: Stabilisation and Association Report. Bruselj, 2002c. 33 str.
11. Commission of the European Communities: Bosnia and Herzegovina: Stabilisation and Association Report. Bruselj, 2002d. 29 str.
12. Commission of the European Communities: Croatia: Stabilization and Association Report. Bruselj, 2002e. 33 str.
13. Commission of the European Communities: The Stabilisation and Association Process for South Eastern Europe. Second Annual Report. Bruselj, 2003, 34 str.
14. Commission of the European Communities: Communication from the Commission to the Council and to the European Parliament: The Western Balkans and European Integration. Bruselj, 2003a, 9 str.
15. Council of the European Union: Council Conclusions on the Principle of Conditionality Governing the Development of the European Union's Relations with Certain Countries of South-East Europe. Bulletin of the European Union. Bruselj, 1997, št. 4, str. 132-134.
16. Council of the European Union: General Affairs: 2002 Annual Council Review of the Stabilisation and Association Process for South Eastern Europe – Council Conclusions. Bruselj. [URL: <http://ue.eu.int/Newsroom>], 20.9.2002.
17. Council of the European Union: Draft Council conclusions on Western Balkans. Bruselj, 2003. 3 str.
18. European Commission: EU Enlargement – A Historic Opportunity. [URL: <http://www.europa.eu.int/enlargement/intro/criteri.htm>], 30.9.2002.

19. European Commission, External Relations Directorate General, Directorate Western Balkans: Cards Assistance Programme to the Western Balkans: Regional Strategy Paper 2002-2006. Bruselj: European Commission, 2001. 57 str.
20. European Commission, External Relations Directorate General, Directorate Western Balkans: Federal Republic of Yugoslavia: Country Strategy Paper 2002-2006. Bruselj: European Commission, 2001a. 77 str.
21. European Commission, External Relations Directorate General, Directorate Western Balkans: Cards Assistance Programme: Former Yugoslav Republic of Macedonia 2002-2006. Bruselj: European Commission, 2001b. 72 str.
22. European Commission, External Relations Directorate General, Directorate Western Balkans: Albania: County Strategy Paper 2002-2006. Bruselj: European Commission, 2001c. 62 str.
23. European Commission, External Relations Directorate General, Directorate Western Balkans: Bosnia and Herzegovina: Country Strategy Paper 2002-2006. Bruselj: European Commission, 2001d. 31 str.
24. European Commission: Country Strategy Paper for Croatia 2002-2006. Bruselj: European Commission, 2001e. 76 str.
25. European Commission, Directorate – General for Economic and Financial Affairs: The Western Balkans in Transition. Bruselj, 2003, 58 str.
26. Greek Presidency: Our Europe, Sharing the Future in a Community of values, The priorities of the Greek Presidency 2003. [URL: www.eu2003.gr//multimedia/pdf/2002_12/267.pdf], 30.6.2003
27. Greek Presidency: Enhancing Regional Cooperation. Bruselj, 2003a, str. 1-3.
28. International Trade Statistics Yearbook 1992. New York: United Nations, Department of Economic and Social Development, Statistical Office, 1993. 1132 str.
29. Izjava o ciljnih SECI, Ženeva, 1996. [URL:<http://www.seci.net>], 7.9.2002.
30. International Crisis Group: Serbia after Djindjic. Belgrade, 2003. 18 str.
31. Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj: Strategija vključevanja Republike Slovenije v gospodarsko obnovo jugovzhodne Evrope. Ljubljana, Center marketing internationale, 1999. 41 str.
32. Ministrstvo za zunanje zadeve RS: Prispevek Republike Slovenije pri uresničevanju evropske politike na področju jugovzhodne Evrope. Ljubljana, Ministrstvo za zunanje zadeve RS, 2002, 4 str.
33. Organization for Economic Cooperation and Development – OECD: South East Europe – Regional Roundtable for Investment Promotion. Bruselj, 2003. 8 str.
34. Office for South East Europe: A Note on Global Donnor Support for the South East Europe Region. Bruselj, 2001. 7 str.

35. Patten Chris: EU Strategy in the Balkans. B.k. [URL: http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/news/patten/sp_balkans.htm], 5.9.2002.
36. Primerna zunanja politika: Temeljne prvine zunanje politike Republike Slovenije ob vključevanju v evroatlantske povezave. [URL: <http://www.gov.si/mzz>], 5.5.2003.
37. Skupna izjava ministrov za zunanjo trgovino držav SEECP, Beograd, 2002. [URL:<http://www.seecp.gov.mk>], 8.12.2002.
38. Special Co-ordinator of the Stability Pact for South Eastern Europe: Building A More Effective Stability Pact Strategy and Approach of Working Table II. Bruselj, 2002a, 7 str.
39. Special Co-ordinator of the Stability Pact for South Eastern Europe: Trade Liberalization and Facilitation Strategy and action Plan 2003. Bruselj, 2002b, 14 str.
40. Spletna stran Statističnega urada RS: <Http://www.stat.si/default.asp>
41. Spletna stran Agencije Republike Slovenije za gospodarsko promocijo Slovenije in tuje investicije: <Http://www.izvoznookno.si>
42. Spletna stran Banke Slovenije: <Http://www.bsi.si>
43. Spletna stran Evropske komisije in Svetovne banke: Economic Reconstruction and Development in South East Europe: <http://www.serecon.org>
44. Spletna stran Evropske unije: <Http://www.europa.eu.int>
45. Spletna stran Ministrstva za zunanje zadeve RS: <Http://www.gov.si/mzz>
46. Spletna stran Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj: <Http://oecd.org>
47. Spletna stran Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo: <Http://www.stabilitypact.org>
48. Spletna stran Royaumontskega procesa: <Http://www.royaumont.lrf.gr>
49. Spletna stran SECI: <Http://www.secinet.org>
50. Spletna stran SEECP: <Http://www.seecp.gov.mk>
51. Stability Pact: South East Compact for Reform, Investment, Integrity and Growth. Bruselj, 2002, 177 str.
52. Trade Agreement between the European Economic Community and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. Official Journal of the European Communities L224, 13.8.1973.
53. Trade Development Institute of Ireland: Study on Trade Policy in South East Europe. Dublin, 1999. 46 str.
54. World Bank, Europe and Central Asia Region: The Road to Stability and Prosperity in South Easter Europe: A Regional Strategy Paper, 2000. [URL: <http://www.seerecon.org/RegionalInitiatives/wbrs.pdf>], 25.9.2002.

55. World Trade Organization: EC – Autonomous Preferential Treatment to the Countries of the Western Balkans. Ženeva, 2002. 13 str.
56. Zaključna deklaracija, Zagreb, 2002. [URL:<http://www.europa.eu.int>], 7.9.2002.

Poleg navedene literature in virov so bili podatki, uporabljeni predvsem v 6. poglavju magistrske naloge (Vloga Slovenije v Jugovzhodni Evropi), posredovani v pogovorih z:

- Marjanom Šiftarjem, veleposlanikom RS v Republiki Makedoniji,
- mag. Marjanom Šetincem, vodjo pisarne za mednarodno razvojno pomoč v Ministrstvu za zunanje zadeve RS in
- Mitjo Močnikom, vodjo Oddelka za jugovzhodno Evropo v Ministrstvu za zunanje zadeve RS.